

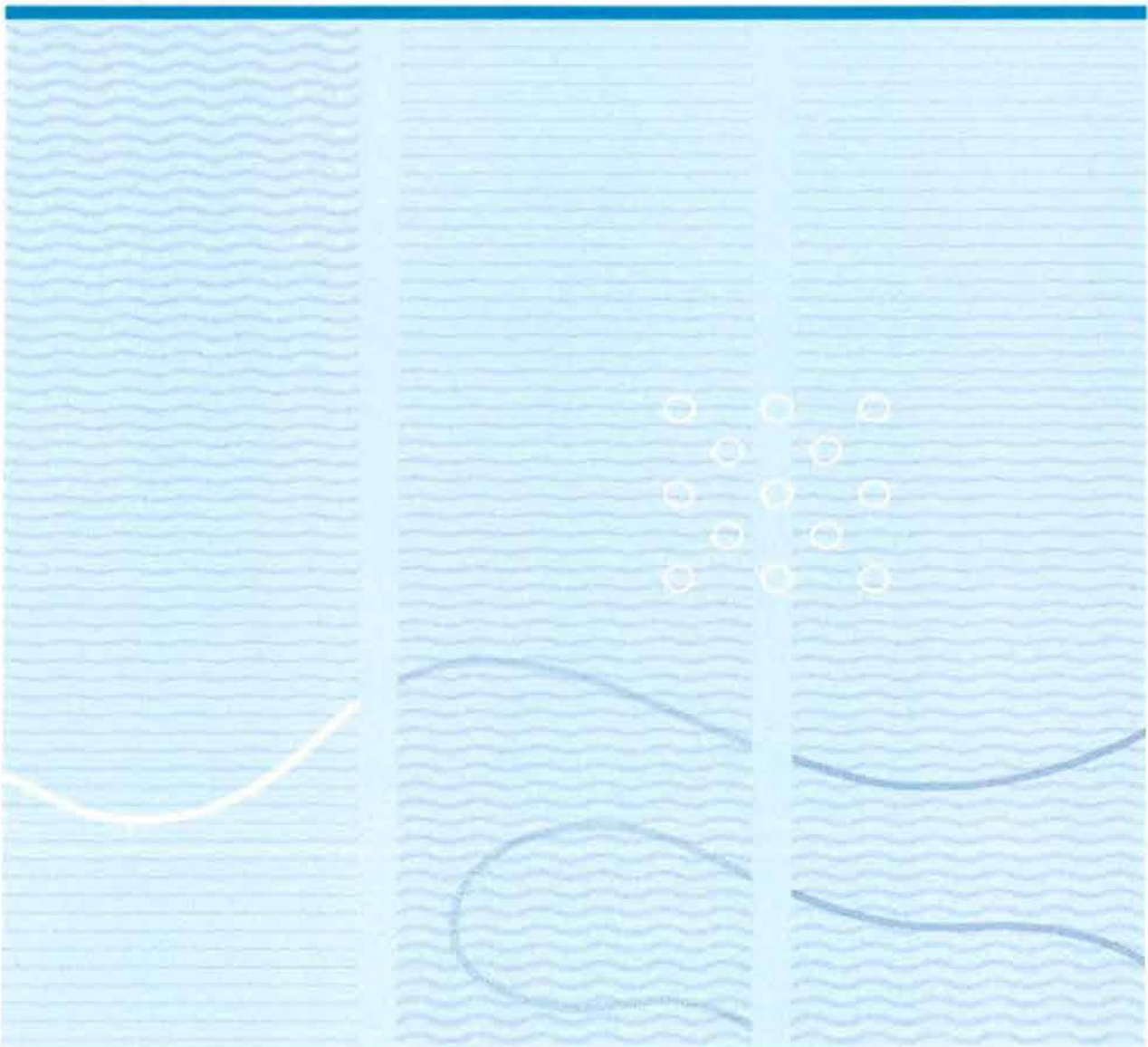
Fakultet: USN Handelshøyskolen

Studieprogram: Master i økonomi og ledelse, Siviløkonom, spesialisering bedriftsøkonomisk analyse

Navn: Jean Bonaparte Niyonsaba

Tittel på avhandlingen: *Regnskapsmanipulering – incentiver for manipulering, metoder for å utføre og avdekke manipulering og tiltak for å forebygge manipulering – en casebasert studie av et par store norske regnskapsskandaler.*

Årstall: HØST 2020

Regnskapsmanipulering – incentiver for manipulering, metoder for å utføre og avdekke manipulering og tiltak for å forebygge manipulering – en casebasert studie av et par store norske regnskapsskandaler

FORORD

Denne masteroppgaven inngår i avsluttende fase av min mastergrad i økonomi og administrasjon med fordypning i bedriftsøkonomisk analyse ved Universitetet i Sørøst- Norge. Gjennom denne oppgaven, vil jeg peke på ulike aspekter ved regnskapsmanipulering, incentiver og hvilke forhold som kaster lys på regnskapsmanipulering, metoder, teknikker for regnskapsmanipulering og metode for avdekking og tiltak mot regnskapsmanipulering.

Jeg ønsker å takke min veileder Tonny Stenheim for gode innspillinger og oppmuntring underveis og spesielt konstruktive tilbakemeldinger i hele oppgaveskrivningsprosessen. Dette kunne på ingen måte gjennomføres uten sitt formidable bidrag.

SAMMENDRAG

Denne masteravhandlingen har som hovedmål å belyse tema regnskapsmanipulering. Jeg har tatt den problemstillingen med hensikten å utvide forståelsen for de ulike aspektene ved regnskapsmanipulasjon, spesielt incentiver bak denne handlingen, tradisjonelle metoder for å utføre regnskapsmanipulering og hvem som kan avdekke regnskapsmanipulasjon. Bakgrunn til regnskapsmanipulasjon, forutsetninger og hvem som utfører manipulasjon og motivasjon for dette, er også temaer som ble berørt i oppgaven. Videre skal oppgaven avdekke metoder som kan brukes for å avsløre manipuleringen og tiltak som kan bidra til å bremse manipuleringens utvikling som er et stort samfunnsproblem. Baserte på to store norske regnskapsskandaler, nemlig Finance Credit ASA og Sponsor Service ASA, undersøkte jeg metoder som ble benyttet for regnskapsmanipuleringen i disse skandalerammede selskapene, incentiver for manipulering og effekter manipuleringen hadde på kjerneregnskapsstørrelser.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Innledning.....	7
1.1 Bakgrunn for valg av temaet.....	8
1.2 Problemstilling	9
1.3 Avgrensning av oppgaven	10
Kapittel 2: Regnskapskvalitet.....	12
2.1 Regnskapets formål.....	12
2.2 Krav til regnskapskvalitet	13
2.2.1 Fundamentale kvalitetskrav.....	14
2.3 Støy og kilder til støy i regnskap	17
2.3.1 Regnskapsmessig støy.....	17
2.3.2 Kilder til støy i regnskapet.....	18
Kapittel 3: Regnskapsmanipulering	22
3.1 Definisjon	22
3.2 Hvordan gjennomføres regnskapsmanipulering?.....	23
3.2.1 Uredelig rapportering	24
3.2.2 Resultatmanipulering gjennom periodiseringer	26
3.2.3 Regnskapsmanipulering gjennom virkelige aktiviteter	28
3.2.4 Regnskapsmanipulering gjennom rapporteringsbeslutninger	29
3.3 Ulike forhold som kan skape regnskapsmanipulering	29
3.3.1 Personlig fordel	30
3.3.2 Press	30
3.4 Avdekking av regnskapsmanipulering.....	31
3.4.1 Røde flagg i regnskapet.....	33
3.5 Hvem kan avdekke regnskapsmanipulasjon/mislighet?.....	37
3.5.1 Revisor.....	37
3.5.2 Styret.....	38
3.5.3 Internkontroll	38
3.5.4 Ledelsen	41
3.6 Hva kan gjøres for å unngå regnskapsmanipulasjon?.....	42
3.6.1 Innstramming av fleksibilitet i regnskapsreglene	43
3.6.2 Bedre håndheving og tilsyn.....	43
3.6.3 Strengere reguleringskrav av revisorer.....	44

3.6.4 Økte krav til eierstyring og selskapsledelse	44
Kapittel 4: Forutsetninger, insentiver/motiver for regnskapsmanipulering.....	46
4.1 Forutsetninger for regnskapsmanipulering	46
4.1.1 Prinsipal-agent problem/interessekonflikt/ informasjonsasymmetri	47
4.1.2 Manipuleringen finner sted dersom markedene er imperfekte eller ineffisiente	47
4.1.3 Rapporteringsfrihet.....	48
4.2 Incentiver for regnskapsmanipulering	48
4.2.1 Allmenne incentiver for regnskapsmanipulering.....	48
4.2.1.2 Markedsbaserte incentiver	51
4.3 Motivasjon bak regnskapsmanipulering	52
4.3.1 Opportunistisk manipulering	53
4.3.2 Ikke-opportunistisk manipulering.....	54
Kapittel 5: Misligheter/økonomisk kriminalitet.....	55
5. 1 Definisjon av misligheter.....	55
5.2 Metoder for å bekjempe kriminalitet	56
5.2.1 Kostnadseffektivitet og målrettet drift.....	56
5.2.2 Pålitelig og redelig regnskapsrapportering.....	57
5.2.3 Overholdelse av lover, regler og forskrifter	57
Kapittel 6: Metode	59
6.1 Definisjon	59
6.1.1 Kvalitativ/Kvantitativ metode og Casestudie.....	59
6.2 Datakilder	61
6.2.1 Validitet og reliabilitet	61
6.3 Forskningsprosess	63
6.3.1 Forskningsdesign.....	63
6.3.2 Datainnsamling	63
6.3.3 Dataanalyse	64
Kapittel 7: Casestudier	65
7.1 Casestudie	65
7.1.1 Caseutvelgelsen	65
7.2 Finance Credit ASA.....	68
7.2.1 Kort historikk om selskapet.....	68
7.2.2 Hva som skjedde?	69

7.2.3 Hvordan gjorde ledelsen det?.....	70
7.2.4 Hvordan ble dette oppdaget?.....	71
7.2.5 Incentiver	71
7.2.6 Utelatelse av gjeld og forpliktelser	72
7.2.7 Transaksjoner med nærstående/Fordringer.....	74
7.2.8 For tidlig inntektsføring.....	77
7.2.9 Bokføring av fiktive/feil inntekter.....	78
7.2.10 Flytte kostnader til en senere periode.....	81
7.3 Sponsor Service ASA	81
7.3.1 Kort om selskapet	81
7.3.2 Hva skjedde egentlig regnskapsmessig?	82
7.3.3 Føringer av fiktive /feilaktige inntekter.....	82
7.3.4 For tidlig inntektsføring.....	89
7.3.5 Flytte dagens kostnader til en senere periode	90
7.3.6 Fiktive fordringer eller utelatelse av forpliktelser	91
7.3.7 Incentiver	91
7.4 Oversiktstabeller av felles og ulikheter mellom de to casene	93
Kapittel 8: Oppsummering og konklusjon.....	97
8.1 Oppsummering	97
8.2 Konklusjon.....	99
8.3 Forslag til videre forskning.....	100

Kapittel 1: Innledning

Mennesker er forskjellige, har ulike evner, talenter, drømmer og tar forskjellige valg (Clemet, 2019). Dette innebærer at mennesker er fulle av kreativitet når det gjelder å finne muligheter i det skjulte for å oppnå sine mål. Selv om noen er flinkere til å utnytte muligheter enn andre, skaper den voldsomme teknologiske utviklingen enda flere kreative løsninger som lett kan benyttes for å utnytte svakheter i systemet. Dette fenomenet oppleves også i regnskapsverden. I frykt for å avsløre sine hemmeligheter, prøver man å finne andre regnskapsmessige metoder som er mer avanserte, sofistikerte og mer forvirrende for å oppnå uberettigede fordeler. Det er på denne måten regnskapsmanipulering blir et evig problem rundt i verden.

For det først er regnskapsmanipulering et flersidig komplisert begrep, som kan defineres, forstås og anvendes på forskjellige måter (Stenheim & Blakstad, 2012). For det andre endrer regnskapsmanipulering stadig sin karakter når det gjelder valg av metoder og omfanget blir stadig større. Dette gjør det vanskelig å avdekke regnskapsmanipulering. Av den grunn er utviklingen av regnskapsmanipulering vanskelig stoppe.

Som regel er det vanskelig eller umulig å avdekke og bekjempe noe som man ikke kjenner årsakene til og hvor det befinner seg. Kunnskapen om motiver, incentiver for manipulering, hvor manipuleringen skjer (innenfor eller utenfor lovverk), hvem som kan gjøre dette og kunnskaper de har og mulige metoder som kan brukes, kan være avgjørende for å avdekke manipuleringen.

Etter år 2000 har det skjedd flere regnskapsskandaler og de fleste er knyttet til regnskapsmanipulering. Til tross for regnskapslovgivning, ulike regnskapsstandarder både nasjonalt og internasjonalt, ulike reguleringer som kom i etterkant av skandaler for å forebygge slike ugjerninger, peker utviklingen oppover. Dette skyldes trolig fleksibilitet i regelverk som gjør at regnskapspraksis i stor grad blir preget av skjønn, ulike tolkninger og ulike tilgjengelige løsninger som kan velges. Derfor vil jeg i denne utredningen forsøke å forstå hva regnskapskvalitet og regnskapsmanipulering er, forutsetninger, incentiver, motivasjon, metoder for å utføre manipulering, metoder og muligheter for å avdekke slik manipulering og forebyggingstiltak.

I casedelen er jeg på jakt etter en dypere forståelse av regnskapsmanipuleringsteknikker og metoder som er benyttet i Finance Credit- og Sponsor Service-saken. Målet er å skaffe meg forståelse av metodene som er benyttet når det gjelder manipulering av sentrale regnskapsstørrelser. Drøfting om metoder som er benyttet i Finance Credit- og Sponsor Service-saken, vil gjøres i lys av den teorien jeg har presentert i kapitler 2, 3, 4 og 5.

Analysen av eventuelle effekter på regnskapsstørrelser vil avhenge av tilgjengelig regnskapsinformasjon vedrørende disse sakene. Til slutt vil jeg presentere avslutning, konklusjon og forslag til videre forskning. Jeg håper personlig å tilegne meg bedre innsikt i regnskapsmanipulering som jeg også ønsker å dele med mine lesere.

1.1 Bakgrunn for valg av temaet

Temaet er knyttet til sterke og negative effekter av informasjonsasymmetri og fleksibilitet i lovverk som stadig fører til økonomisk kriminalitet, misligheter og regnskapsmanipulering. I mange tilfeller har dette endt i store regnskapsskandaler. I et foretak sitter regnskapsprodusenten altså ledelsen, med mer og bedre økonomisk informasjon om foretakets verdiskapning (inntjening og eiendeler) enn regnskapsbrukere.

I utgangspunktet skal regnskapet formidle selskapets reelle økonomisk situasjon til brukerne. Men interessekonflikt, fleksibilitet og stor valgfrihet for alternative løsninger, kan medføre misbruk av regnskapsinformasjon til egen vinning. Derfor er det uhyre viktig at regnskapet inneholder korrekt, fullstendig, troverdig informasjon og at denne presenteres til rett tid. For å ivareta dette, skal alle regnskapspliktige utarbeide et årsregnskap ifølge regnskapsloven § 1-2. Dette regnskapet skal etter regnskapsloven § 4-6 settes opp i samsvar med god regnskapsskikk. Ifølge god regnskapsskikk skal regnskapet rapporteres i samsvar med lovgivning, NRS-standarder, anerkjent praksis og grunnleggende regnskapsprinsipper.

Regnskapsmyndighetene har innført revisjonsplikt for å betrygge og øke regnskapsrukerenes tillit til regnskapsinformasjonen. Gjennom revisjonsberetningen uttrykker revisor sin mening om årsregnskapet og årsberetningen inneholder vesentlige feil eller ikke (Baksaas & Stenheim, 2014 s.70).

Revisorens hovedoppgave er å kontrollere om årsregnskapet som styret presenterer er i samsvar med lover og forskrifter, om det gir et riktig bilde av selskapets økonomiske situasjon, og om det inneholder vesentlig feilinformasjon (Rannekleiv, 2018). Styret har selvstendig ansvar for at årsregnskapet ikke inneholder feil informasjon. Ved revisjonen skal revisor bygge på informasjon fra selskapet. Ettersom det er selskapet som utarbeider årsregnskapet som revisor skal revidere, skal styret bære ansvaret dersom det gis uriktige eller villedende opplysninger til revisor. Revisoren er kun ansvarlig for at regnskapet ikke er beheftet med vesentlig feilinformasjon (Rannekleiv, 2018).

Med regnskapsmyndighetenes store inngrep når det gjelder produksjon av regnskapet av høy kvalitet, ville man forventet et feilfritt regnskap. Likevel ser man at det er sjelden produsert et feilfritt regnskap. Feil kan være bevisste eller ubevisste, avhengig av hva regnskapsprodusenten er ute etter å oppnå. Dette øker risikoen for bedrageri, misligheter og regnskapsmanipulering som er temaet i denne oppgaven. Derfor bør alle regnskapsbrukere være på vakt og kritisk til regnskapsinformasjon.

1.2 Problemstilling

Temaet for oppgaven er regnskapsmanipulering:

Regnskapsmanipulering – incentiver for manipulering, metoder for å utføre og avdekke manipulering og tiltak for å forebygge manipulering – en casebasert studie av et par store norske regnskapskandaler

Å få innsikt i regnskapsmanipulering, spesielt hvordan og hvorfor regnskapsmanipulering utføres og incentiver bak dette, er et tema som har fanget min interesse over lengre tid. Den utløsende inspirasjonen for dette emnet oppstod gjennom forelesninger i temaet «regnskapsmanipulasjon» i faget finansregnskapsteori. Inspirasjonen ble ytterligere styrket av følgende fire artikler:

- *Kinserdal (2017): Hva er regnskapsmanipulasjon, og hvordan kan best avdekkes?
- * Stenheim og Blakstad, (2012): Regnskapsmanipulering- definisjon, forutsetning og incentiver.
- * Stenheim; Sundkvist; Opsahl, (2017): Hva menes med regnskapskvalitet?

* Bruu (2019) i artikkelen «Mislighetsrisiko» av nov. 25, 2019 som ble kåret til tidsskriftets (Revisjon og Regnskap) beste artikkel i 2019.

Den økonomiske kriminaliteten utgjør et stigende og alvorlig samfunnsproblem (www.regjeringen.no, Feb. 28, 2012). Derfor oppfatter jeg i denne oppgaven at kunnskapen om misligheter, motivasjon og incentiver bak regnskapsmanipulering og metoder som benyttes for å utføre manipulering, metoder for å avdekke regnskapsmanipulering og tiltak for å unngå regnskapsmanipulering, har et betydelig bidrag i kampen mot regnskapsmanipulering. Selv om det ikke er en enkel oppgave å finne ut den enkelte regnskapsprodusentens motivasjon og incentiver for regnskapsmanipulasjon, er det uhyre viktig og spennende for meg å få innsikt om tradisjonell regnskapsmanipulering, incentiver og motivasjoner for manipulering og metoder som brukes til å manipulere regnskap. Gjennom disse temaene, vil man kunne skaffe seg kunnskaper for å avdekke regnskapsmanipulering og ikke minst kunnskap om mulige tiltak for å forebygge og avdekke regnskapsmanipulering.

1.3 Avgrensning av oppgaven

Økonomisk kriminalitet finnes i ulike former. Ifølge Gottschalk, (2017 s.16) består økonomisk kriminalitet av fire hovedkategorier, nemlig bedrageri, tyveri, manipulering og korrupsjon. Jeg har valgt å rette et stort fokus på tradisjonell regnskapsmanipulasjon. Dette er fordi regnskapsmanipulasjon og økonomisk kriminalitet henger godt sammen. Uheldig eksistens av informasjonsasymmetri frister utro regnskapstjenere til å utføre lovstridige profittmotiverte handlinger. Det er viktig å understreke her at motiver for regnskapsmanipulering kan være noe annet enn økonomisk vinning. Ønske om høy status og frynsegoder kan også føre til regnskapsmanipulering.

Ifølge Lohne (2013 s. 5) defineres økonomisk kriminalitet som profittmotiverte, lovstridige handlinger som ofte er begått innenfor eller med utspring i en økonomisk virksomhet som i seg selv er lovlig eller gir seg uttrykk for å være lovlig. Denne typen kriminalitet rammer mange, blant annet økonomiske og ideelle organisasjoner eller finansielle institusjoner og ikke minst store industriselskaper.

Økonomisk kriminalitet er gjerne et resultat av komplisert handlinger. Grunnen til dette kan være at økonomisk kriminalitet ikke har felles kjennetegn som bare peker på lovbrudd. Derfor omfatter økonomisk kriminalitet også misligheter eller hvitvaskingskriminalitet. Olsen (2007) viser til at økonomisk kriminalitet er lovbrudd som ofte begås av noen i selskapet som har posisjonsmakt eller forvaltningsmandat.

Undersøkelser gjennomført av Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) i USA i 1996 knytter økonomisk kriminalitet til misbruk av stilling. Økonomisk kriminalitet, spesielt svindel, er mulighetsforbrytelser. Høyt posisjonerte ansatte kontrollerer verdifulle eiendeler i organisasjoner og dermed kan de lettere bli fristet til å begå kriminalitet. Det er ofte betrodde personer som er i stand til å gjennomføre misligheter uten at dette ble avdekket ved internkontroll (Bruu, 2019). I mislighetssaker er gjerningsutøveren en betrodd person, gjerne besatt i en nøkkelposisjon, med stor tillit fra virksomhetens ledelse (Bruu, 2019).

Grov svindel kommer vanligvis fra styrerommet, ikke postrømmet ifølge ACFE, (2002 s. 33). De grove svindlere er i hovedsakelig seniorer og høyt utdannede menn ifølge samme rapport.

På den andre side, deler Gottschalk (2017 s. 16) økonomisk kriminalitet i fire hovedkategorier, nemlig bedrageri, tyveri, manipulering og korrupsjon. Etter min mening går begrepene manipulering og bedrageri inn i hverandre og kan ha i noen tilfeller uklar skillelinje. Årsaken til dette kan være at i de fleste tilfellene ønsker den som manipulerer, å oppnå en fordel på bekostning av andre. Manipulatoren er opptatt av å lete etter svakheter i selskapets system og utnytte disse til egen vinning. Derfor er målsettingen med denne oppgaven å utdype forståelse av ulike aspekter for å forstå regnskapsmanipuleringen, spesielt metoder som brukes for å utføre denne ugjerningen og effekten de har på regnskapet.

Basert på kunnskaper opparbeidet gjennom teorigjennomgang i ulike aspekter ved regnskapsmanipulering, vil jeg gjøre en undersøkelse av incentiver og metoder som ble benyttet to store norske regnskapsskandaler. Hensikten er å identifisere manipuleringsmetoder som ble benyttet og effekter de hadde på sentrale regnskapsstørrelser for selskapets kjernevirksomhetsområder og ledelsens insentiver for manipulering. Hovedproblemstillingen ble dermed formulert som følgende:

«Basert på utvalgte norske kjente regnskapsskandalerammede selskaper: Hvilke metoder ble benyttet og incentiver lå bak? Hvilke effekter de hadde på sentrale regnskapsstørrelser? Hva som er felles/ulikheter i casene?»

Regnskapsmanipulering er et sammensatt begrep som kan studeres og forstås i ulike kontekster, ulike sammenhenger og ut fra motiver som ligger bak manipuleringen. Derfor har jeg formulert følgende forskningsspørsmål for å kunne besvare systematisk hovedproblemstilling:

Hva er regnskapsmanipulering og hvilke incentiver/motiver og forutsetninger ligger bak manipuleringen? Hva er motivasjonen bak regnskapsmanipuleringen? Hvilke metoder brukes for tradisjonell regnskapsmanipulering? Hvordan kan regnskapsmanipulering avdekkes? Hvilke metoder finnes for avdekking av regnskapsmanipulering? Hvem kan avdekke regnskapsmanipulering?

Alle disse delspørsmålene er forsøkt besvart i kapitler 3 og 4. Det er innsikten fra disse delproblemstillingene som vil hjelpe videre med å besvare hovedproblemstillingen.

Kapittel 2: Regnskapskvalitet

I dette avsnittet skal jeg redegjøre for regnskapets formål, krav til regnskapskvalitet og kilder til støy i regnskapet. Etter min oppfatning er det uhensiktsmessig å undersøke regnskapsmanipulering uansett motivasjon, incentiver/motiver bak dette, uten en god innsikt i disse begrepene.

2.1 Regnskapets formål

Regnskapets overordnede mål er å avbilde selskapets reelle økonomiske inntjening og reelle økonomiske verdier (Stenheim og Baksaas, 2015 s.119) og dermed dannet et bedre beslutningsgrunnlag for regnskapsbrukere. Regnskapsinformasjon skal anvendes på ulike områder og i ulike sammenhenger. Relevant regnskapsinformasjon skal legges til grunn for kontroll og oppfølging av ledelsen (Stenheim og Madsen, 2014). Bruk av regnskapet til fastsetting av ytelsesbasert avlønning, kan spille viktige roller for kontroll- og styringsformål. Derfor må regnskapet være av høy kvalitet for best mulig å reflektere bedriftens økonomiske realitet og dermed bidra til beslutningsnytte. Regnskapet av høy kvalitet øker tillit til

selskapsledelsen og selvfølgelig til selve selskapet. Det er i den forbindelse børsnoterte selskaper streber etter å sikre god kvalitet på regnskapsinformasjon som rapporteres (Burgstahler et al., 2006).

Regnskapskvalitet vil spille en sentral rolle i kampen for å minske incentiver og mulighet for regnskapsmanipulering. Et høyt kvalitetskrav til regnskap vil betrygge interessenter og dermed redusere intensjoner og muligheter for å utføre regnskapsmanipulering. Nivået av interessekonflikt mellom selskapets interne og eksterne interessenter kan være motiv for rapportering av uriktig informasjon om selskapets inntjening (Leuz et al., 2003), men en høy regnskapskvalitet kan bidra til å redusere slike motiver. Regnskapsmanipulering kan i mange tilfeller skje ved å blåse opp rapporterte resultater for å øke resultatbasert avlønning, kontraktbasert bonus, andre personlige fordeler til og med frynsegoder. Disse urettmessige fordelene kan reduseres gjennom høyere krav til regnskapskvalitet.

2.2 Krav til regnskapskvalitet

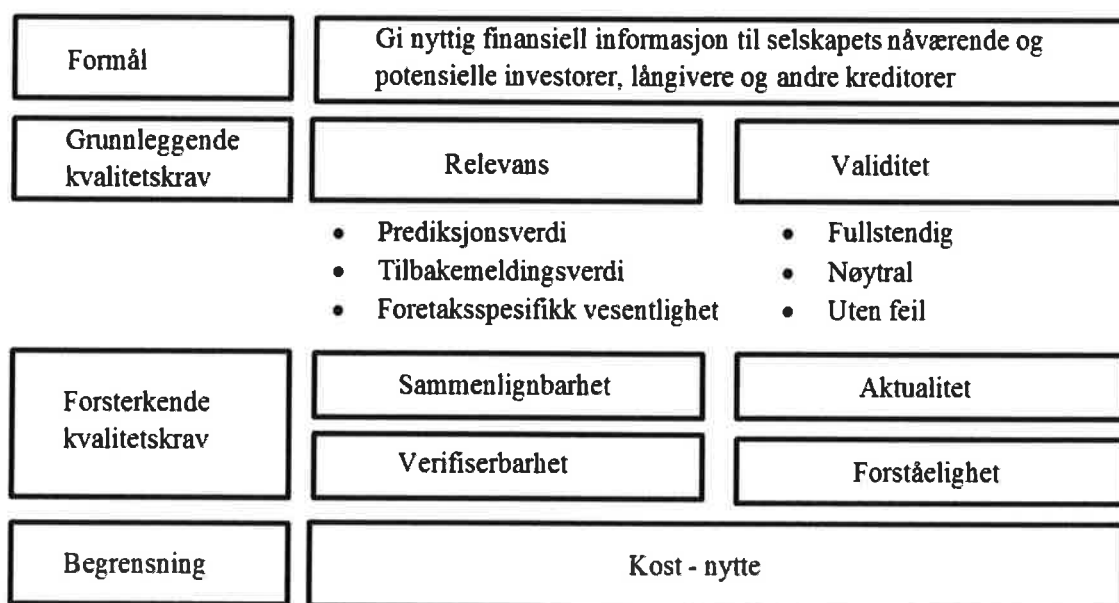
Alle som legger regnskapsinformasjon til grunn i beslutningstaking, ønsker høy regnskapskvalitet (Stenheim, Sundkvist og Opsahl, 2017). En høy kvalitet på regnskapet bidrar til at regnskapsbrukerne tar velgrunnede og mer informerte beslutninger.

Det er ikke en enkel oppgave å finne en omforent definisjon av begrepet regnskapskvalitet som helt er entydig og fullstendig. I litteraturen finnes det ikke en omforent definisjon av regnskapskvalitet (Stenheim, Sundkvist og Opsahl, 2017). Regnskapskvalitet defineres ut fra regnskapets evner til å oppnå regnskapets formål, altså evne til å redusere informasjonsasymmetri, gi beslutningsnyttig informasjon og avbilde økonomiske realiteter (Stenheim, Sundkvist og Opsahl, 2017). Ifølge Stenheim, Sundkvist og Opsahl (2017) finnes det tre ulike forståelser av begrepet regnskapskvalitet. Begrepet innebærer 1) rapportering av beslutningsnyttig informasjon, 2) fravær av regnskapsmessig støy eller 3) rapportering av økonomisk realitet. Det er innholdet i disse begrepene som belyser begrepet regnskapskvalitet.

En mye brukt definisjon av regnskapskvalitet er fra Barth et al. (2008 s.468- 498). Ifølge Barth et al. (2008 s. 468 -498) kan regnskapskvalitet defineres som følgende: «*Accounting information holds high accounting quality if it reflects the firm's economic position and performance, that is, reflect real economic phenomena*»

Definisjonen understreker at regnskapskvalitet skal gjenspeiles gjennom resultatregnskap, balanse, noter og årsrapporter. Videre skal regnskapskvalitet legge fokus på resultatkvalitet og korrekt periodisering. Derfor må regnskapet tilfredsstillende noen kvalitetskrav for å kunne være et beslutningsnyttig grunnlag for brukerne. Ifølge det konseptuelle rammeverket til IASB (IASB, 2010, kapittel 3) er krav til regnskapskvalitet delt opp i to hovedkategorier som er nødvendige for å gi brukerne nyttig informasjon: fundamentale og forsterkende kvalitetskrav. Grunnleggende kvalitetskrav innebærer at det stilles spesifikt relevans- og validitetskrav for at informasjonen som gis i regnskapene skal ha beslutningsnytte.

Ifølge IASBs oppdeling består fundamentale kvalitetskrav av relevans og validitet (troverdighet), mens sammenlignbarhet, verifiserbarhet, rettidighet og forståelighet er forsterkende kvalitetskrav. IASBs konseptuelle rammeverk har utarbeidet en figur som viser kvalitetskravene:

Figuren er hentet fra Masteroppgave av Christer Borgersen og Kevin Koroma, 2019 s 15.

2.2.1 Fundamentale kvalitetskrav

2.2.1.1 Relevant og troverdighet

Etter IASBs rammeverk er relevans det fundamentale kvalitetskravet til regnskapet. For at regnskapsinformasjonen skal være nyttig, må den være relevant for brukernes beslutninger. Ifølge IASB (2010: QC11) vil relevant informasjon påvirke brukernes avgjørelser som tas på

grunnlag av regnskapsinformasjon. Regnskapsbrukere bør kunne ha muligheter til å bedømme både selskapets tidligere, nåværende og framtidige økonomiske hendelser ut fra regnskapsinformasjon. Dersom beslutningstakerne gjennom denne bedømmingsprosessen ikke finner informasjon som påvirker beslutningene, er denne informasjonen irrelevant for beslutningene. Regnskapsinformasjon som er basert på regnskapsprinsipper, sikrer en korrekt vurdering av selskapets inntjening og økonomiske situasjon.

Krav til troverdig representasjon innebærer at informasjon må være komplett, nøytral, feilfri og reflekterer økonomisk realitet for å kunne måle det den utgir seg for å måle (Stenheim og Baksaa, 2015 s.140 og 143). Regnskapsinformasjonen må først være relevant og ha troverdig representasjon for å kunne være beslutningsnyttig. Dette innebærer at relevant informasjon helt eller delvis kan danne grunnlag for nyttige beslutninger. Informasjon som har en troverdig representasjon av faktiske forhold i foretak, gir tillit i beslutningstakingsprosessen. Relevant informasjon kan bringe inn noe nytt i beslutningsprosessen ved å bekrefte, avkrefte eller korrigere tidligere oppfatninger.

Selv om vesentlighet er relativt sett i forholdet til selskapets størrelser, oppfatter beslutningstakeren at informasjonen er relevant hvis den enten har prediksjonsverdier, eller tilbakemeldingsverdi eller begge deler. Regnskapsinformasjon må være både relevant og troverdig for at den skal være beslutningsnyttig.

2.2.1.2 Forsterkende kvalitetskrav

En relevant og troverdig regnskapsinformasjon er avgjørende for at regnskapsinformasjonen skal ha beslutningsnytte. For å styrke informasjonens relevans og troverdighet ytterligere, bør regnskapsinformasjonen gjerne også oppfylle krav om forståelighet, rettidighet, konsistens, verifiserbarhet og sammenlignbarhet. Uforståelig og inkonsistent regnskapsinformasjon lar seg verken verifiseres eller sammenlignes over tid eller med andre selskaper. Dessuten gir informasjonen som ikke kommer på rett tid, ingen nytte. Regnskapsinformasjon som oppfyller både fundamentale og forsterkende kvalitetskrav, bidrar med oppnåelsen av de overordnede regnskapets formål, nemlig prognoseformål, kontroll- og fordelingsformål.

2.2.1.2.1 Rettidighet eller aktualitet

Rettidighet innebærer at informasjon skal være ny, oppdatert og den gis på det rette tidspunktet den kan påvirke beslutninger. Hvis informasjon ikke lenger er aktuell eller kommer etter at beslutning er tatt, er den heller ikke relevant og beslutningsnyttig (Baksaas og Stenheim, 2015 s.147).

2.2.1.2.2 Forståelighet

Kravet om forståelighet er selvsagt. Informasjon som ikke er forståelig, vil ikke kunne være til hjelp ved beslutningstaking. Forståelighet innebærer at informasjon må presenteres på en oversiktlig måte og i et språk som er tilpasset brukerne (Baksaas og Stenheim, 2015 s.148). Brukere skal kunne forstå sentrale regnskapsmessige og økonomiske sammenhenger og nyttiggjør seg innholdet.

2.2.1.2.3 Sammenlignbarhet

For at beslutningstakere skal klare å vurdere de endringene som skjer i selskapets økonomiske resultat og økonomiske verdier over tid, må informasjonen kunne være sammenlignbar over tid og mellom foretak, spesielt i samme bransjen. En fullstendig sammenlignbarhet forutsetter to forhold: foretak bruker like regnskapsprinsipper for like transaksjoner og hendelser over tid. Globalisering er i fremvekst og finansmarkedene i verden har blitt mer og mer globale. Båndene mellom samfunn blir gradvis flere og tettere (St.meld. nr. 15 (2008-2009)). Dette innebærer at behov for sammenlignbarhet vil også øke i framtiden.

2.2.1.2.4 Verifiserbarhet

Verifiserbarhet innebærer at informasjonen nå eller senere kan bekreftes eller avkreftes fra andre hold enn regnskapsprodusenten selv (Baksaas og Stenheim, 2015 s. 146). Selv om det ikke er alt som kan verifiseres, vil verifiserbarhet gjennom andre tilleggsopplysninger øke tillit til regnskapsinformasjonen hos brukere. Denne tilleggsinformasjonen vil forsikre regnskapsbrukerne om en korrekt gjengivelse i regnskapet. Dette vil avkrefte eller bekrefte om økonomisk forhold er presentert på en god måte. Med andre ord vil dette si at informasjonen er

verifiserbar, dersom den representerer de økonomiske realitetene som informasjonen er ment å representere. For at informasjonen skal kvalifiseres som verifiserbar, forutsettes det tre viktige egenskaper: 1) fullstendig, 2) nøytral og 3) feilfri. For å hjelpe brukerne å forstå det økonomiske forholdet som rapporteres, skal regnskapet presenteres komplett. Det vil si at dette skal inneholde all nødvendig informasjon inkludert alle nødvendige beskrivelser og forklaringer av viktige underliggende økonomiske forhold. Dessuten bør informasjonen utarbeides og presenteres på en nøytral måte uten påvirkning av egne ønsker og preferanser for å oppnå urettmessige fordeler. Selv om det sjelden lar seg gjøre å utarbeide et feilfritt regnskap, bør ledelsen strebe etter å unngå grove feil eller mangler i beskrivelsen av underliggende økonomisk substans. Kravet om feilfri regnskapsinformasjon betyr ikke at regnskapet som helhet er nøyaktig på alle punkter og i alle momenter, men at grove feil og store mangler unngås.

2.3 Støy og kilder til støy i regnskap

Regnskapskvalitet er en funksjon av støyen i regnskapet. For å forebygge støy i regnskapet, er det først og fremst viktig å forstå begrepet regnskapsmessig støy, hvordan støy oppstår og hvilke konsekvenser støy kan få for finansanalytikere, investorer og andre regnskapsbrukere.

2.3.1 Regnskapsmessig støy

Regnskapsstøy er en samlebetegnelse som innebærer alle typer avvik som truer regnskapets troverdighet og dermed svekker resultat- og regnskapskvalitet. Ifølge Stenheim & Blakstad (2012) omfatter regnskapsmessig støy alle rapporteringer som avviker fra det å avspeile økonomiske realiteter. Regnskapstøy er en overhengende trussel for regnskapskvalitet og dermed er hovedårsak til feilaktige økonomiske beslutninger som tas på bak grunn av regnskapsinformasjon. Regnskapsmessig støy kan ha ulike former. Dette gjør vanskelig for regnskapsbrukere, spesielt investorer å finne ut selskapets sanne økonomiske tilstand.

Støyen i regnskapet oppstår når det er avvik mellom regnskapsmessige resultat og økonomiske resultat og når regnskapsmessige verdier avviker fra økonomiske verdier (Stenheim og Baksaa, 2015 s. 386). Det er dette avviket som påvirker selskapets finansielle stilling og inntjeningsbilde.

Verdiene i balansen blir påvirket av uredelige rapporteringer av investeringer i anleggsmidler, reduksjon av fordringer/gjeld, endringer i lånegjeld/utlån og endringer i egenkapitalen for

eksempel. Ifølge kongruensprinsippet, henger resultat og balanse tett sammen (Stenheim og Baksaas, 2015 s. 387). Feil måling av resultat vil føre til feil i annen egenkapital.

Regnskapet er ment å være en fundamental informasjonskilde ved beslutningstaking, men eksistens av støy kan svekke selskapets troverdighet. Dersom relevant og troverdig informasjon holdes utenfor regnskapet, vil dette redusere beslutningsnytte (Baksaas og Stenheim, 2015 s. 148). Dette er en god grunn til at man ikke kan stole på regnskapet med 100 % sikkerhet. Man bør ha en sunn skepsis til regnskapsinformasjon. En forklaring på dette er fravær av en standardisert oppskrift på hvordan virksomhetene skal fastsette regnskapet.

Regnskapsprodusenter kan bevisst tolke lover og regler ulikt eller utøve skjønnsmessige vurdering og god regnskapsskikk ulikt.

Regnskapstall innregnes med hensiktsmessige estimater for økonomisk inntekt/verdi. Men disse størrelsene kan inneholde støy på grunn av estimeringsproblemer. Dette er en av årsakene til at rapportert regnskapsinformasjon ikke avbilder foretakets økonomiske realiteter. Når rapportering avviker fra de økonomiske realitetene, skyldes det forekomst av økonomisk støy (Langli, 2005). I tilfellet regnskapsinformasjon avviker fra økonomisk substans, kan dette være regnskapsmessig støy som kan skyldes regnskapsmanipulering (Stenheim & Blakstad, (2012 s. 59).

Ifølge Langli (2016 s.750) er avvikene mellom de rapporterte økonomiske resultater og regnskapsmessige verdier støy som ofte skyldes usikre tall som er oppgitt i regnskapet. For mye støy i regnskapet tilsier dårlig regnskapskvalitet, og dette reduserer betydelig regnskapets relevans og troverdighet.

2.3.2 Kilder til støy i regnskapet

Regnskapsstøy svekker både resultat- og regnskapskvalitet. Støy kan komme som følge av ulik regnskapsmessig behandling av økonomiske hendelser som for eksempel manglende innregning eller feilaktig innregning på balansen. Både Langli (2016 s.751) og Stenheim og Baksaas (2015 s. 389) klassifiserer støykilder ganske likt. Mens Langli (2016 s. 751) klassifiserer støykilder som regnskapsreglenes/- standardenes utforming, usikkerhet om framtiden og regnskapsprodusentenes rapporteringsstrategi, grupperer Stenheim og Baksaas (2015 s. 389) støykildene som 1) støy som skyldes regnskapsreglenes /standardenes utforming, 2) ubevisste feil og 3) bevisste feil knyttet til regnskapsmanipulering.

2.3.2.1 Regnskapsreglens og standardenes utforming

Den hovedkilden til regnskapsstøy kan være regnskapsregelverkets utforming. Måten regnskapsregler er utformet på, kan hindre at regnskapet reflekterer selskapets reelle økonomiske resultater og økonomiske verdier (Stenheim og Baksaas, 2015 s. 389). Valg og bruk av regnskapspråk (IFRS/GRS) som har ulike måltributter kan også forårsake regnskapsstøy. Støyen kan også oppstå på grunn av regnskapsregulering, hvor det kreves at man følger regler om god regnskapsprinsipper (GAAP), eller kan skyldes ledelsens ønske om å sminke tallene og presentere selskapets økonomiske bilde som ønsket. Årsaken til dette kan være at regnskapsregler eller standarder ofte kan åpne rom for fleksibilitet og valgmuligheter for regnskapsløsninger.

Scott (2015 kap. 5) peker på at regnskapet kan betraktes ut fra informasjonsperspektivet eller måleperspektivet. Regnskapsreglene er i hovedsakelig ment å legge stor vekt på å gjenspeile selskapets underliggende økonomiske realiteter. Men regnskapsregler kan være utformet på en måte som hindrer at regnskapet ikke reflekterer den virkelige historien som avbilder foretakets økonomiske realitet (Stenheim og Baksaas, (2015 s. 389).

Dette kan skyldes at regnskapsregler bygger på en rekke kompromisser som i mange tilfeller kan være politisk motivert. Kompromisser kan vanskeliggjøre utforming av regnskapsregler og standarder som har evne til å fange opp økonomiske verdier på en fornuftig måte.

Dette kan skyldes at noen regler åpner mulighet for fleksibilitet for å fange opp beste mulig økonomiske verdier, mens andre regler/standarder gjør dette svært vanskelig eller lar seg ikke gjøre i det hele tatt. Stor fleksibilitet i regelverk/standarder kan ofte føre til ulike tolkninger av lover og regler. Resultatet kan være at feiltolkninger ender med feilaktig behandling av økonomiske transaksjoner eller misbrukes for å oppnå urettmessige fordeler. Selskaper som har dårlig prestasjon, kan utnytte maksimale tolkningsmuligheter for å foreta en aggressiv manipulering av inntjening for å øke utbytte, bonuser eller andre fordeler. I den hensikten å skjule prestasjon, skapes støyen i regnskapet ved rapporteringen av feilinformasjon.

I dagens regelverk finnes det alltid regnskapsmessige alternative løsninger. Det er nesten umulig for regnskapsmyndigheter å utforme et rigid regelverk som utelukker muligheter for alternative valg av regnskapsløsninger. En av hindringene kan være at regnskapsregler eller

regnskapsstandarder er utformet utfra kompromisser som kan endres ved en eventuell ny politisk kurs eller ved at nye kompromisser finner sted. En stadig endring av regnskapsstandarder/regnskapsregler tvinger regnskapsprodusenter å tilpasse seg hver gang endringen skjer. Til og med dag, er det vanskelig å lage love/regler som gjør at regnskapet blir både informativt og pålitelig samtidig. Dette kan skyldes at fastsettelse av kvalitetskrav også har blitt endret. Det er altfor vanskelig å ivareta både primære og forsterkende kvalitetskrav samtidig. Vanskeligheten skyldes at regnskapsregler må være fleksible dersom man fokuserer på informasjonsperspektiv for å gi relevant informasjon til brukerne.

Ulike tolkninger av fleksibiliteten kan i verst fall åpne rom til manipulering av regnskapet som er den største støykilden. For at regnskapet skal være fri for manipulering, kreves det at regnskapsregler eller standarder blir temmelig rigide. Årsaken er at når regelverket gir rom for alternative valg, oppstår det usikkerhet om hvilke regnskapsmessige løsninger som kan velges og hvilken virkning valget har på tallene (Tellefsen og Langli, 2016). Det er vanskelig å finne en balansert løsning på dette dilemmaet som gjør regnskapet informativt og pålitelig samtidig.

2.3.2.2 Ubevisste feil i regnskapet

Regnskapsprodusentenes feil kan svekke regnskapskvaliteten. Svakheten i regnskaper vil avhenge av størrelsen og type feil. Uansett om feil er bevisste eller ubevisste, kan dette ha en negativ virkning på tilliten til regnskapet og skape usikkerhet hos regnskapsbrukerne. Ubevisste feil kan i mange tilfeller skyldes menneskelig vikt. Feil er ubevisste dersom de oppstår på bakgrunn av svak kompetanse i regnskapsrapportering eller svakhet eller mangel i internkontroll. Dette innebærer at eksternrevisjon som har ansvar for å forebygge og avdekke feil og mangler i regnskapet ikke fungerer godt nok. Mangelen på internkontroll eller svak internrevisjon øker risiko for både bevisste og ubevisste feil (Stenheim og Baksaas, 2015 s. 391).

En usikker informasjon fører til usikre beslutninger og kan koste dyrt, særlig når beslutninger forårsaker store negative konsekvenser til bedriften. En stor usikkerhet i regnskapsinformasjonen, er en god indikasjon på lav regnskapskvalitet. Dette er uheldig i og med at høyere usikkerhet kan medføre høyere kapitalkostnad. Dessuten påvirker dette verdiskapningen og lønnsomheten til investeringsprosjekter og fører til feil ressursallokering.

2.3.2.3 Regnskapsrapporteringsstrategi/Regnskapsmanipulering- bevisste feil

Media har de siste årene avslørt flere grove tilfeller hvor selskaper har unnlatt, gitt uriktig eller ufullstendig finansiell informasjon. Det er i stor grad informasjonsasymmetri og egoistiske motiver for å oppnå urettmessige fordeler som er hovedårsak til å villedde regnskapsbrukere, spesielt investorer og kreditorer.

Dagens regelverk er ikke rigid nok. Derfor kan regnskapsrapporteringsstrategi føre til bevisste feil, det vil si regnskapsmanipulering. Dette er en vanlig konsekvens når regelverket åpner opp for valg i regnskapsløsninger. Når internkontroll, revisjon eller tilsynet ikke er godt nok, kan regnskapsprodusenten utnytte muligheter som ligger i regelverkets fleksibilitet ved feiltolkning eller misbruk til egen vinning. I utgangspunktet forstås regnskapsmanipulering gjerne negativt og kan direkte assosieres med regnskapssvindel og økonomisk kriminalitet (Stenheim og Blakstad, 2012 s. 60).

Heldigvis er dette ikke alltid til tilfellet. Rapporteringsvalg kan påvirke regnskapsinformasjon positivt eller negativt. Måten rapporteringen utgjøres på og effekten den gir, vil avhenge av intensjon bak rapporteringsstrategien (opportunisme eller ikke-opportunisme). Med opportunistiske rapporteringsvalg har ledelsen intensjon om å mislede en eller en bestemt interessentgruppe for å oppnå fordeler den ellers ikke ville hatt ved rapporteringen av selskapets økonomiske virkelighet. Dette gir en negativ effekt på rapporteringen. En negativ effekt på rapportering skyldes regnskapsmanipulering, altså opportunistisk rapportering. Dette skjer ved at regnskapsmessige størrelser, spesielt resultatmessige størrelser påvirker urettmessig utfallet. På den andre siden ser man at rapporteringsfriheten også kan bidra til mer og bedre informasjon (Stenheim og Blakstad, 2012 s. 60). Rapporteringsstrategien har langt mer positive undertoner (Stenheim og Blakstad, 2012 s. 60). Dette innebærer at ikke-opportunistisk rapportering kan gi positiv effekt på rapporteringen ved at den kan gi langt mer og bedre informasjon. Med dette menes det at rapporteringsstrategien kan gi en bedre avbildning av økonomisk substans og dermed et bedre beslutningsgrunnlag.

Kapittel 3: Regnskapsmanipulering

Det kapittelet skal belyse hva regnskapsmanipulasjon er, hvem som kan utføre manipulasjon, hvorfor manipulasjon utføres, incentiver bak manipulasjon, hvilke regnskapsposter som er mest utsatt for manipulasjon og konsekvenser av manipulasjon. Videre skal oppgaven redegjøre for ulike metoder for manipulering, hvem som kan avdekke manipulasjon og hvordan regnskapsmanipulering kan avdekkes og eventuelle tiltak mot regnskapsmanipulering.

3.1 Definisjon

Regnskapsmanipulering er ikke et uhell eller en tilfeldig handling. Det er en godt gjennomtenkt, planlagt og strukturert handling som ofte skyldes opportunistisk holdning. I de fleste tilfellene finner regnskapsmanipulering sted når ledelsen forventer å oppnå urettmessige fordeler som ellers de ikke kunne hatt dersom kreativ regnskapsføring ikke ble utført. Manipulering av regnskaper er bevisste avvik fra regnskapsreglene og balanserte estimater (Kinserdal, 2017 s. 69-78).

Dersom ledelsen er aksjonærer i selskapet, er det en stor risiko at ledelsen kan legge fokus på egeninteresse for å maksimere aksjeverdien urettmessig (Bruu, 2019). Imidlertid kan regnskapsmanipulering ha positive eller negative effekter på rapportering. Dette medfører at begrepet regnskapsmanipulering blir vanskelig å definere. Vanskeligheten skyldes mange forskjellige definisjoner av regnskapsmanipulering og at begrepet kan ha både en positiv og en negativ valør ut fra hva regnskapsprodusenten er ute etter. En del akademisk litteratur omtaler regnskapsmanipulering som utnyttelse eller misbruk av regnskapsfleksibilitet. Dette medfører at begrepet kan klassifiseres og forstås ut fra hva og hvilke deler av regnskapet (regnskapsstørrelser) som manipuleres, hvordan manipuleringen foregår, hvilke intensjoner som ligger bak manipulering og hvordan manipuleringen påvirker rapporteringer.

Både selskapets ledelse -og eiere er i hovedsakelig opptatt av resultat. Resultatet brukes i mange tilfeller for å måle ledelsens prestasjon. Derfor er det lett å tro at begrep «earnings management» som i noen litteratur brukes som et synonym for regnskapsmanipulering, er begrenset til manipulasjon av resultat. Tvert imot omfatter begrepet alle bevisste handlinger som medfører

avvik i all ekstern finansiell rapportering (Kinserdal, 2017). Dette viser at manipuleringen kan foretas på både resultatstørrelser og balansestørrelser.

Begrepet regnskapsmanipulering er ikke entydig i norsk sammenheng. Dette kan defineres, forstås og klassifiseres på ulike måter. I norsk sammenheng viser Stenheim og Blakstad (2012 s. 57) at det brukes en rekke synonymer som resultatstyring, kreativ regnskapsføring og rapporteringsstrategi, regnskapssvindel og regnskapsjuks for å beskrive regnskapsmanipulering. Handlinger som klassifiseres som regnskapsjuks eller regnskapssvindel brukes gjerne når regnskapsmanipulasjonen er vesentlig og utført utenfor lovens rammer. Disse handlingene er straffbare og skal ikke diskuteres i denne oppgaven. Den meste omtalte definisjonen av regnskapsmanipuleringen er fra Healy og Wahlen, (1999 s. 368): «*Earnings management occurs when managers use judgment in financial reporting and in structuring transactions to alter financial reports to either mislead some stakeholders about the underlying economic performance of the company or to influence contractual outcomes that depend on reported accounting numbers.*»

Ifølge oppgavens problemstilling, vil jeg undersøke regnskapsmanipulasjon som skjer både innenfor og utenfor regelverk.

3.2 Hvordan gjennomføres regnskapsmanipulering?

I dette avsnittet diskuteres ulike former og metoder for regnskapsmanipulering.

Regnskapsmanipulasjon kan på mange måter oppfattes som mislighet hvor regnskapet utføres kreativt med forfalskninger, endring av regnskapsdata eller ved utarbeidelsen av uredelig regnskapsrapportering.

Hovedkennetegnet til regnskapsmanipulasjon som ikke er et rent regnskapsjuks, er illojal utnyttelse av regnskapsreglene, regnskapsstandarder eller forskrifter for å oppnå ulovlige fordeler. Den går ut på å utføre bevisste handlinger med planlagte- og strukturerte aktiviteter som medfører at regnskapet inneholder enten bevisste eller ubevisste feil. Revisor utarbeider ikke regnskapet. Det er styret som presenterer til revisor regnskapet som skal revideres. Dersom styret presenterer regnskapet som inneholder vesentlig feilinformasjon, kan det være vanskelig for

revisor som har primær oppgave å kontrollere om regnskapet som er presentert av styret er i samsvar med regnskapslover- og regler å oppdage dette.

Bruu (2019 s. 47) peker på at feilinformasjon som er relevant for revisor er feilinformasjon som resultat av uredelig regnskapsrapportering og feilinformasjon som er resultat av underslag av eiendeler. Underslaget kan medføre vesentlig feilinformasjon i årsregnskapet, men det er uredelig regnskapsrapportering som gjøres med intensjonen om å oppnå urettmessige eller ulovlige fordeler, som faller godt innenfor min problemstilling.

Tradisjonelt er bakgrunnen for uredelig rapportering en opportunistisk adferd. Dette innebærer at motivet for regnskapsmanipulering i hovedsakelig er interessekonflikter eller opportunisme. For å kunne oppnå urettmessige fordeler, fører ledelsen bak lyset andre regnskapsinteressenter og rapporterer et misvisende bilde av virksomhetens økonomiske virkelighet. Det finnes ulike metoder for regnskapsmanipulering. Bruu (2019) peker på at det meste av regnskapsmanipuleringen utføres gjennom uredelig rapportering for å bedre resultat eller for å dekke over kriminalitet.

3.2.1 Uredelig rapportering

Uredelig rapportering kan skyldes ulike faktorer. Press eller incentiver knyttet til økonomiske vinninger. Press fra eiere, markedspress eller personlig forventningspress om økonomisk vinning og personlige incentiver kan føre til regnskapsmanipulering gjennom uredelige rapporteringer (Bruu, 2019). Uredelig regnskapsrapportering kan gjennomføres ved manipulasjon av eller endring av regnskapsdata og annen dokumentasjon, ufullstendig eller utelatt registrering av regnskapsdata eller feilaktig bruk av regnskapsprinsipper.

3.2.1.1 Metoder for regnskapsmanipulering

Uredelige rapporteringer kan skyldes ulike forhold. For å bedre resultater kan ledelsen gjøre regnskapsmanipulering ved å bruke ulike metoder. Schilit et al. (2018) peker på ulike metoder som kan brukes. Selv om forfatterne understreker at metoder i mer eller i mindre grad er relatert til hverandre, velger forfatterne å presentere syv metoder som er mest brukt i regnskapsmanipulering:

a) inntekter resultatføres for tidlig,

- b) bokføring av fiktive inntekter,
- c) kostnader flyttes til en senere periode,
- d) balanseføring fremfor kostnadsføring,
- e) overvurdering av eiendeler/unnløse nedskrivninger (særlig risiko ved regnskapsestimater),
- f) balanseføring av fiktive eiendeler,
- g) transaksjoner med nærstående for å kamuflere tap/ kundefordringer og
- h) manglende avsetning for forpliktelser.

Flere av disse metodene påvirker resultatregnskapet og skjer gjennom periodisering, mens andre påvirker balansen og skjer gjennom måling og innregning på balansen.

Kinserdal (2017) undersøkte de meste kjente internasjonale regnskapsskandalene, og han pekte på omtrent de samme områdene i regnskapene som mest er utsatt for regnskapsmanipulering. Han grupperer disse områdene som følge:

- 1) inntekter resultatføres for tidlig,
- 2) transaksjoner med nærstående parter for å kamuflere tap,
- 3) balanseføring fremfor kostnadsføring,
- 4) overvurderte eiendeler / utsatte nedskrivninger,
- 5) balanseføring av eiendeler som ikke finnes, og
- 6) manglende avsetning for forpliktelser.

Listen over metoder som brukes i regnskapsmanipulering kan være altfor lang. Så langt er det ingen regnskapsforsker som hevder å ha kommet med en uttømmende liste. Man se hvert fall kan at det er disse sju metodene som brukes i langt større omfang for regnskapsmanipulering. Jeg skal ikke gjøre en grundig gjennomgang i disse metodene. Disse områdene skal drøftes i lys av hvordan regnskapsmanipulering ble utført i utvalgte regnskapsskandale-case som jeg omhandler senere i oppgaven kapittel 7.

3.2.2 Resultatmanipulering gjennom periodiseringer

Schippers (1989 s. 91-102) definerer regnskapsmanipulasjon som aktive inngrep i den eksterne finansielle rapporteringen for å mislede regnskapsbrukere og så å oppnå egne fordeler.

Eksternregnskap eller finansregnskap, er det offisielle regnskapet som presenterer for offentligheten en oversikt over virksomhetens resultat og økonomiske stilling. I og med at eksterne finansielle rapporter gir informasjon til omverden gjennom resultat- og balanseoppstilling og noter, vil dette innebære at regnskapsmanipulering kan skje i alle deler av regnskap.

Resultat- og balanseoppstillingen henger tett sammen. Av denne grunn vil effekten på resultatet, også påvirke balansen, eventuelt noter og årsberetning. Det som kan være en forskjell, er metoder for manipulering eller områder i regnskapet som er objekt for manipulering. Det er ikke samme metoder som brukes ved resultat- og balansemanipulering. Derfor finnes det ulike metoder å manipulere regnskapet på. Valg og bruk av metode vil avhenge av hvilke deler av regnskapet som skal manipuleres, motivasjonen bak dette og incentiver for regnskapsprodusentene. Det er også svært viktig å legge fokus på incentiver bak metodevalg, metodebruk og effekten manipulereringen har på de meste utsatte regnskapsstørrelsene. Derfor kan regnskapsmanipulering gjennom periodisering spille sentral rolle i påvirkningen av regnskapsmessige resultater. Manipuleringer som utføres for å oppnå en ønsket effekt på resultat, skjer i hovedsakelig gjennom periodisering, mens manipulering gjennom virkelige aktiviteter utføres for å påvirke beslutningstakingsprosess. Regnskapsmanipulering ved virkelige aktiviteter skjer blant annet for å påvirke finansiering- og investeringsbeslutninger.

Ayres (1994 s. 27-29) peker på en del metoder som ledelsen ofte bruker for å rapportere bedre resultat enn de underliggende kontantstrømmene antyder. Forfatteren peker blant annet på at manipuleringer gjennom periodisering påvirker kun resultat og ikke kontantstrøm, mens manipulering av virkelige aktiviteter påvirker kun kontantstrøm og ikke resultat. Ved resultatregnskap kan resultatstyringen skje gjennom periodiseringsaktiviteter, valg av tidspunkt for anvendelse av regnskapsprinsipper og stadig endring av regnskapsestimer (Ayres, 1994 s. 27-29).

I utgangspunktet skal periodisering av inntekter alltid betraktes som et risikoområde på grunn av manipulering. Healy (1985) understrekte skjønsmessige periodiseringer for å oppdage inntjeningsstyring. Forutsatt at normal periodisering skjer innenfor lovens rammer uten noen former for manipulering, er det ikke noe problem med ikke-skjønsmessige periodiseringer ifølge han. Det er skjønsmessige periodiseringer som er underlagt ledelsens skjønn som lett kan misbrukes og dermed oppfattes som manipulering. En periodiseringsfeil på bakgrunn av feil beløp, er den metoden som ofte brukes til regnskapsmanipulering. Dessuten kan utilsiktet feilperiodisering på bakgrunn av feil tidspunkt ha vesentlig betydning for resultatregnskapet. En stor periodiseringsfeil av salgsinntekter eller kostnader gir videre en stor effekt på resultat.

Regnskapsmanipulering gjennom periodisering utføres ofte ved endring av estimater som brukstid, avskrivningsmetoder, tidspunkt for inntekts- eller kostnadsføring i resultatregnskap. Hensikten med dette er å forsøke å styre resultatet i en ønsket retning eller ønsket mål. Selv om inntjeningsutjevning over lengre tid vil tyde på at resultatet blir manipulert, kan massive periodiseringer ved utgangen av året utjevne midlertidige svingninger i resultatet. Dette reduserer oppfattet resultat kvalitet og fører til lavere markedsverdier siden aksjekurs påvirkes i stor grad av publisert resultat. Dessuten kan dette hemme kapitaltilgang i framtiden. Periodiseringen er ikke direkte observerbar, allikevel kan den avsløres ved analyse av kontantstrømindringene. Dersom resultatet peker i en annen retning enn kontantstrømindringene, vil dette tyde på manipulering av resultatposter.

Den andre måten å styre resultat på skjer ved valg av tidspunktet for anvendelse av regnskapsprinsipper eller tidspunkt for iverksettelsen av nye fastsatte standarder (Ayres, 1994). Det innføres ofte nye regnskapsstandarder eller regnskapsregler vanligvis med en viss implementeringsperiode. Lange implementeringsperioder knyttet til nye standarder/regler kan også gi ledelsen muligheter for å velge et tidspunkt for å ta standarder i bruk som gir høyest mulige resultater for foretaket (Ayres, 1994). Dette innebærer at implementeringstidspunktet kan skyves frem dersom ledelsen ser at tidlig anvendelse av standarder reduserer resultat. Ledelsen kan sjonglere med implementeringstidspunkter av regnskapsstandarder eller regnskapsprinsipper for å øke best mulig resultatet for foretaket. Den tredje metoden å styre resultatet på, er å bytte fra en allment akseptert regnskapsmetode til en annen (Ayres, 1994). I prinsippet kan ledelsen ikke gjøre samme type endringer i regnskapsmetoder for samme regnskapsår, men ledelsen har

mulighet til å gjøre flere forskjellige typer regnskapsendringer over flere perioder. Prinsippendringer kan gi muligheter for å styre regnskap i en ønsket retning.

3.2.3 Regnskapsmanipulering gjennom virkelige aktiviteter

Ledelsen har også mulighet å påvirke resultatregnskapet i en ønsket retning ved å utsette investeringsbeslutninger. Dechow & Skinner (2000 s. 235-250) peker på at ledelsen kan foreta resultatstyring gjennom virkelige aktiviteter ved å forgripe eller utsette forsknings- og utviklingsaktiviteter og/eller vedlikeholdskostnader. Tidspunktet for investeringsaktiviteter i FoU kan gi en stor effekt på resultatet for eksempel.

Med hensyn til å øke resultatet kan ledelsen for eksempel skyve vedlikeholdsaktiviteter til en senere periode. En slik metode kan brukes for å opprettholde kostnader på et lavt nivå for å øke resultat i inneværende regnskapsåret.

I produksjonsbedrifter kan regnskapsmanipulering gjennom virkelige aktiviteter skje ved overproduksjon mot slutten av regnskapsåret. Overproduksjonen vil gi effekt på både driftsmidler gjennom avskrivninger på grunn av verdiforringelsen og omløpsmidler ved lagerøkning. En slik handling vil øke kostnader (produksjonskostnader og avskrivninger) og verdiene (lagerbeholdning) i balansen i inneværende periode.

Resultat kan også manipuleres i en ønsket retning gjennom økonomiske beslutninger som berør investerings- og/eller finansieringsprosjekter. Beslutninger om investering/finansiering krever mye innsikt før disse eventuelt kan klassifiseres og tolkes som regnskapsmanipulering. Det er først og fremst hensikten eller intensjonen bak de økonomiske beslutningene som avgjør om det ligger intensjon manipulering bak handlingen. Beslutninger om å maksimere foretaksverdien fremfor å oppnå ønsket regnskapsmessig resultat, oppfattes ikke som regnskapsmanipulering. Tvert imot til ethvert forsøk på å endre regnskapet gjennom bruk av økonomiske beslutninger for å oppnå ønsket effekt på resultat, betraktes som manipulering (Stenheim og Blakstad, 2012).

Dagens regelverk gir fortsatt mulighet for ledelsen å redusere for eksempel vedlikeholdskostnadene på maskiner og utstyr. Dette kan skje ved salgs- og kjøpsaktiviteter. I og med at salg av eiendeler kan gi regnskapsmessige gevinster eller tap, kan ledelsen tilpasse kjøp eller salg av eiendeler for å oppnå ønsket effekt på resultatet. En lojal leder, det vil si ikke-

opportunistisk leder kan da utnytte mulighet for å maksimere foretakets verdier ved å brukere sale-lease-back for å realisere regnskapsmessige resultater (gevinster ved salg) og ta tilbake eiendeler i driften ved leieavtale. Sale-lease-back kan gi positiv effekt på resultat i hvert fall på kortsikt.

Økonomiske beslutningene som er nevnt ovenfor, kan antas å ha til hensikt å maksimere verdien på foretaket. Samtidig kan de også være motivert av de effektene disse beslutningene har på regnskapsmessig resultat. Siden profitthensyn ikke kan gjøres parallelt med redelige rapporteringshensyn, skjer regnskapsmanipulering i hovedsakelig gjennom rapporteringen av økonomisk resultat snarere enn ved å endre økonomisk resultat (Stenheim & Blakstad, 2012).

3.2.4 Regnskapsmanipulering gjennom rapporteringsbeslutninger

Selv om regnskapsinformasjonen i stor grad består av tall, er det bakgrunnen til tallene som gir meningen for regnskapsbrukere. Måten regnskapsinformasjon rapporteres på påvirker informasjonsverdien. Det er derfor valg av regnskapsmessige løsninger eller rapporteringsstrategi i stor grad påvirker resultatet, selv om andre deler av regnskapet også blir påvirket. For eksempel regnskapsløsninger som sikter på balanseføring fremfor kostnadsføring påvirker både resultat og balanse. Regnskapsmessige valg av estimater for ulike avsetninger, estimater for eiendeler og forpliktelser særlig hvor det ikke finnes observerbare markedsverdier, har en stor innvirkning på både resultat og balanse. Virkningen blir mer synlig gjennom verdsetting av eiendeler og forpliktelser.

Ifølge Dechow, Sloan & Sweeney (1995) og Dechow & Skinner (2000) kan manipulering foretas ved regnskapsmessige valg av estimater. Dette innebærer at skjønnsmessige periodiseringer eller skjønnsmessig verdsetting vil påvirke regnskapet. Slike periodiseringer/ verdsettinger er vanskelig å versifisere for utenforstående.

3.3 Ulike forhold som kan skape regnskapsmanipulering

Før man tenker på avdekking av regnskapsmanipulering, bør man først og fremst forstå mulige forhold som kan gi mistanke om sannsynlig regnskapsmanipulering. Ved undersøkelse av 88 tilfeller hvor det er begått regnskapsmanipulering, grupperer Jones (2011) motiver for regnskapsmanipulering i følgende fem kategorier:

General incentives	Frequency (of 88 reviewed cases)
A) Personal benefit (personlig fordel)	35 av 88 det vil si 40 %
Theft, bonus schemes etc.	23 av 88 det vil si 26 %
To improve share price	12 av 88 det vil si 14 %
B) Cover up bad performance	28 av 88 det vil si 32 %
C) Meet listing requirements	5 av 88 det vil si 6 %
D) Meet expectations	2 av 88 det vil si 2 %
E) Other	6 av 88 det vil si 7 %

Tabell: Oversikt over motiver for regnskapsmanipulering (Jones, 2011) og (Kinserdal 2017) refererer også på samme tabell jfr. tabell 2.

3.3.1 Personlig fordel

Ut fra tabellen ovenfor, kan man se at hovedårsaken til regnskapsmanipulering er knyttet til personlige fordeler eller egen vinning. Når man ser på dette nærmere, finner man ut at personlig gevinst i stor grad kan være motivert av ønsket om å oppnå urettmessig økonomisk gevinst gjennom tyveri, bonusordninger, og økning av aksjekursen for dermed å oppnå høye utbytter.

Regnskapsmanipuleringen kan også være motivert av andre personlige forhold som nødvendigvis ikke er direkte relatert til økonomisk gevinst. Status, frynsegoder og lederskapsrenommé er blant de ikke-økonomiske gevinstene som kan føre ledelsen til å manipulere regnskaper.

3.3.2 Press

Forventningspress (eget press, press fra eiernes mål, markedspress osv.) kan også være de viktige utløsende faktorer for regnskapsmanipulering. Blant andre forhold som kan presse ledelsen å utføre uredelig rapportering og pynte på regnskapstall, peker Bruu (2019) på press for innhenting av ny kapital og press for å dekke over annen type kriminalitet. Men funnet fra undersøkelse til Jones (2011) peker på at det meste utbredte motivet for å manipulere regnskapet, er personlig økonomisk gevinst. Som det fremkommer i tabellen ovenfor, er den nest største utløsende faktoren for regnskapsmanipulasjon prestisjepress for å skjule dårlig lederprestasjon.

Grovt sett kan man oppsummere dette med at de to største utløsende faktorer for regnskapsmanipulering er knyttet til press. Press for å møte eiernes krav (resultatmål, vekstmål)

og personlige forventningspress (press for å levere gode resultat og lykkes) er utløsende faktorer for regnskapsmanipulasjon.

Ifølge Stuart (2011) kan regnskapsmanipulering skyldes press på ledelsen, tilstedeværelse av muligheter for svindel, lav sannsynlighet for å bli oppdaget og rasjonalisering av svindelen. Risikoen for regnskapsmanipulasjon er sannsynlig, dersom det foreligger motivasjon, holdning, evne, vilje, muligheter og kapasitet for å gjøre det. Situasjonsbestemt press knyttet til blant annet nye kontrakter, nye opsjoner eller nye aksjer, økonomiske vanskeligheter, kapitalmarkedshendelser, endringer i ledelsen, endringer i regnskapsregler, kan tvinge ledelse til å manipulere regnskapet. Det er manøvreringsmulighet i kontrollmekanismer, rasjonalisering og lav avsløringsrisiko, som i stor grad kan påvirke omfanget av regnskapsmanipulasjon (Bruu, 2019).

3.4 Avdekking av regnskapsmanipulering

Svaret på hvordan regnskapsmanipulering kan avdekkes, vil avhenge av hvem som avdekker dette og hvilke muligheter (teknologiske og kompetanse, evne og ferdigheter) som er til rådighet. For den andre, bør man først skaffe seg innsikt om tradisjonelle metoder som benyttes for manipulering, oversikt over hvem som kan utføre manipulasjon i foretaket og ikke minst muligheten de har. Olsen (2007) understreker at evne til å fange opp faresignaler er en effektiv måte å avsløre regnskapsmanipulering eller misligheter som er tilgjengelige. Giroux 2004 grupperer ledelsens motiver til regnskapsmanipulering i to hovedgrupper: 1) maksimering av verdi for eierne og 2) maksimering av personlig gevinst.

Regnskapsmanipulering med hensikt å maksimere eiernes verdier er knyttet til ikke-opportunistisk manipulering. Dette lover godt, men man bør i alle fall ha en sunn skepsis til regnskapstall, siden incentiver for regnskapsmanipulering kan være vanskelig å avsløre. Målsettingen er blant annet øke selskapets overskudd, egenkapital og dermed aksjekursen til selskapet. Den type manipuleringen kan ofte skje i forbindelse med kjøp og salg, fusjon eller fisjon av virksomheten. En slik rapporteringsstrategi kan også benyttes av ledelsen for å vinne tillit.

Regnskapsmanipulering med hensikt å maksimere eiernes verdier er knyttet ikke-opportunistisk rapportering. Dette lover godt, men man bør i alle fall ha en sunn skepsis til regnskapstall, siden incentiver for regnskapsmanipulering kn være vanskelig å avsløre. En slik rapporteringsstrategi kan brukes av ledelsen for å vinne tillit.

Manipuleringen med hensikt å maksimere personlig gevinst skyldes blant annet ledelsens opportunistiske adferd. Opportunisme innebærer at ledelsen som sitter med mer og bedre regnskapsinformasjon enn andre regnskapsinteressenter, kan trikse med regnskapstall for å oppnå fastsatte mål når den føler presset, og særlig når den har mulighet til å gjøre det. Det er i slike tilfeller ledelsen benytter asymmetrisk informasjon for å oppnå urettmessige fordeler.

Undersøkelsen gjennomført av PwC (2011) peker på at en betydelig del av økonomisk kriminalitet er knyttet til økonomisk utroskap og underslag. For å prøve å unnsnippe avsløringen, vil ledelsen prøve ved hjelp av asymmetrisk informasjon å bruke sofistikerte metoder som gjør det vanskelig å avsløre regnskapsmanipulering. Ut fra den asymmetriske informasjonen, forsøker ledelsen å skape mest mulig støy i regnskapet for å gjøre det vanskelig avdekking av manipulering. Vanskeligheten i arbeid med avdekkingen av regnskapsmanipulering vil avhenge av støymengden i regnskapet, hvem som har utført manipulering, metoder som er benyttet og ikke minst incentiver bak manipuleringen.

Det sistnevnte er vanskelig å vite siden det kan være knyttet til indre personlige forhold, indre motivasjon som er umulig å fange opp og tolke for å finne den reelle årsaken. Incentiver kan være situasjonsavhengige og det kan ofte være vanskelig å avsløre om de var til stede ved manipuleringen. Derfor er det å finne årsaker til incentiver for regnskapsmanipulering en vanskelig og komplisert oppgave. Dessuten kan incentiver tolkes helt feil enn det de i virkeligheten er.

Dette kan skyldes at et manipulert regnskap har misvisende informasjon (støy) som kan være knyttet til flere faktorer, forhold eller situasjoner eller ulike økonomiske hendelser som berører flere ulike regnskapsstørrelser. Dersom man ikke vet eksakt hvor man skal lete, vil dette kreve et omfattende arbeid. Avsløring av konkret feilinformasjon kan kreve tid og være en hard

kontrolloppgave. I verste fall kan det være umulig å avdekke regnskapsmanipulering. Den meste brukte tilnærmingen for å avsløre manipulering går gjennom analysen av røde flagg i regnskapet.

3.4.1 Røde flagg i regnskapet

I dette avsnittet skal det drøftes om hvordan man kan identifisere sammenhenger og utviklingstrekk som avviker fra det normale over tid og i forhold til bransjemessige forhold.

På grunn av tidsbegrensing skal jeg ikke gå inn i bransjemessige forhold i denne oppgaven. Jeg skal forsøke å peke på indikasjoner eller faresignaler som kan gi mistanke om mulig regnskapsmanipulering eller andre økonomiske misligheter i foretaket. Avdekkingen av faresignaler vil skje gjennom en sammenhengende analyse av viktige regnskapsposter.

3.4.1.1. Hva innebærer begrepet røde flagg i regnskapet?

Regnskapsmessig er røde flagg faresignaler eller indikasjoner om at noe galt er gjort eller i ferd med å skje i regnskapet. Faresignaler må ikke forveksles med vanlige skrivefeil som enkelt kan oppdages ved skumlesing av regnskapet. Signaler om regnskapsmanipulering, altså røde flagg oppdages ved en systematisk, en strategisk regnskapsanalyse som sikter til å avdekke gal regnskapsmessig utvikling og usammenhengende regnskapsstørrelser over tid. Dette lar seg gjennomføre effektivt dersom en som skal gjøre analysen, er kjent med foretakets forretningsområde, konkurransesituasjon, ledelsens vanlige adferd/motivasjon og eiernes fastsatte mål.

Problemet i en slik prosess er ikke bare å oppdage faresignaler, men tolkning og forståelse av alvorhetsgrad av faresignalene. Den problematikken bør sees, tolkes og forstås i sammenheng med utviklingstrekk, konkurransesituasjon, bransje og økonomisk tilstand i andre bedrifter i samme bransjen. Tradisjonelt brukes nøkkeltallene for soliditet og gjeldseksposering slik som egenkapitalandel, gjeldsandel og gjeldsgrad (Watts og Zimmerman 1986, 1990), men i praksis brukes et bredere sett av nøkkeltall for lønnsomhet, likviditet og soliditet.

Analysen av røde flagg går ut på å avdekke regnskapsmanipulering og peke på ulovligheter i regnskapet. Penman (2010) utviklet en diagnostikk modell som kan brukes ved analysen av regnskapet med hensikt å avsløre manipulering. Ifølge Penman (2010) kan

regnskapsmanipulering avsløres ved analysen av salg (salgsinntekter). Ifølge Penman (2010 s. 619) regnes netto salg ut fra følgende modell:

Netto salg = kontanter fra salg + økning netto fordringer – økning godtgjørelse for returer og rabatter – økning uopptjent inntekter – økning gjeld.

Modellen innebærer at salget er manipulert dersom bokført netto salg i regnskapet avviker fra netto salg som er regnet ut etter denne modellen. Forfatteren peker videre på at det finnes også andre forhold som kan gi signaler om regnskapsmanipulering. Han peker blant annet på at endring i netto operasjonelle eiendeler, endring i eiendelsomsetning og endring i balanse kan vise om regnskapet er manipulert. Som regel skal endring i driftsinntekter skje proporsjonalt med endringen i netto operasjonelle eiendeler. Dersom det oppstår uproporsjonal endring i disse elementene, er det en indikasjon på at regnskapet er manipulert.

Både Schilt (2002) og Beneish (1999 s. 24-36) skrev også på det temaet og utviklet modeller for avdekning av manipulering i regnskapet. Schilt (2002 s. 100) peker på at regnskapsmanipulering kan være både lovlig og ulovlig på en viss grad. Forfatteren viser at manipuleringen kan gå fra å være lovlig til å være ulovlig i følgende ulike grader:

Lovlig metode	Ulovlig metode
Grad 1. -Nedringning av gevinster fra finansierte pensjonsordninger	Grad 5. Inkludering av investeringsgevinster i inntekter
Grad 2. -Nedskrivning av gevinster fra salg av deflaterte eiendeler -Salg av eiendeler etter avskrivninger	
Grad 3. -Inkludering av investeringsgevinster som en erstatning av driftskostnader	
Grad 4. -Manipulering av pensjonsforutsetninger -Opprettelse av inntekter ved omklassifiseringene av investeringer -Endring av forutsetninger på utsatt skatt	

Ulike grader av regnskapsmanipulering (Schilt, 2002 s. 100).

Ifølge forfatteren er det lovlig manipulering av regnskapet fra grad 1 til grad 4, mens manipulering på 5. grad er ulovlig. Beneish (1999) peker i sin modell på 8 ulike faktorer som kan benyttes for å avsløre manipuleringen av regnskapet: 1) uvanlig økning i omsetning i forhold til andre selskaper i bransjen, 2) ualminnelig økning i kundefordringer i forhold til økning i omsetningen, 3) reduksjon i dekningsbidrag, 4) stor endring i total periodisering, 5) reduksjon i kvalitet på eiendeler for eksempel uvanlig økning i varelager i forhold til økning i salgsinntekter, 6) bremsing i avskrivninger, 7) uforklarlig ending i gjeldsgrad og 8) uvanlig økning i salgs og administrasjonskostnader.

Jones (2011) grupperer hoved metoder som brukes for regnskapsmanipulering i to store kategorier som: a) kreativ regnskapsføring og a) svindel. Ifølge Jones (2011) kan indikasjoner om mulig regnskapsmanipulering som avdekkes gjennom en systematisk analyse være blant annet:

*** Øke inntekter ved for eksempel for tidlig salgsgodkjenning.**

Dette innebærer at inntekter resultatføres før salg er godkjent, mens inntekten egentlig skal resultatføres på transaksjonstidspunkt. Inntektene skal først bokføres når varer eller tjeneste er levert til kjøper som tar over ansvar og kontroll. For tidlig inntektsføring bryter med opptjeningsprinsippet og gjeldende periodiseringsregler. Denne regnskapsmanipuleringsmetoden brukes hovedsakelig i den hensikt å påvirke resultatet i ønsket retning og er ganske kjent i mange av de fleste regnskapsskandalene som har skjedd her i Norge og i utlandet. I en gjennomgang av større regnskapsskandaler og metodene som ble benyttet, fant Kinserdal (2017) at både i Xerox, It Factory, Prosolvia, Enron. I Norge ble denne metoden brukt blant annet i Sponsor Service ASA og Finance Credit ASA. Norge.

I Enron som var et svært vellykket selskap, men som også veldig overraskende gikk konkurs, ble det oppdaget at selskapet hadde i tillegg til for tidlig inntektsføring, resultatført fiktive inntekter over lengre tid (Kinserdal, 2017). Selskapet ble også beskyldt for feilrapportering av kontantstrøm. Avvikene i kontantstrømmene kan skyldes at selskapet hadde bokført masse transaksjoner med nærstående. Regnskapsmanipuleringen gjennom transaksjoner med nærstående ble også oppdaget hos Olympus og Finance Credit ASA i Norge. For tidlig bokføring

av inntekter, bokføringen av fiktive inntekter og misvisende transaksjoner med nærstående er de vanligste røde flagg i mange selskapers regnskap.

*** Redusere kostnader ved for eksempel avsetninger eller ved kapitalisering av renter.**

Det er et lovfestet krav å foreta avsetninger etter beste estimat for det beløpet som er nødvendig for å innfri en forpliktelse (Schwencke, et. al., 2018). Dessverre skjer det ofte at av manipuleringsmotiver unnlater ledelsen å avsette det mest sannsynlige tapet på fordringer eller avsetter for lite i forbindelse med forpliktelser. Dette ble blant annet oppdaget hos ABB (Sverige/Sveits) (Kinserdal, 2017).

*** Øke eiendeler ved for eksempel å øke goodwill når det skal revurderes anleggsmidler.**

Dette tilfellet ble faktisk oppdaget hos Parmalat SpA (Italia). Selskapet var langt over streken og balanseførte eiendeler som ikke finnes. Den samme manipuleringsmetoden ble også benyttet av Toshiba (Japan) da selskapet overvurderte eiendeler ved utsettelsen av nedskrivninger (Kinserdal, 2017). Da komponentprisene i elektronikkmarkedet var jevnt fallende, unngikk Toshiba nedskrivning (Kinserdal, 2017). På denne måten gjennomførte selskapet overvurdering av eiendeler gjennom balanseføring av kostnader knyttet til lager. Det ble også oppdaget at Toshiba overvurderte verdiene av prosjekter ved undervurderingen av totale prosjektkostnadene. Dette førte til store endringer i selskapets inntjening og finansielle stilling. Balanseføringen fremfor kostnadsføring skjedde også hos WorldCom (USA). Balanseføringen fremfor kostnadsføring er også røde flagg man må se etter under lupen.

*** Redusere gjeld for eksempel utenfor balanse og omklassifisere gjeld som egenkapital.**

Dette er ofte tilfelle når ledelsen vil villedde långiver om gjeldssituasjon. Dette er en av metodene som Finance Credit ASA benyttet ved å unnlatte konsolidering av datterselskaper og dermed gjemme gjeld mellom nærstående selskaper.

3.5 Hvem kan avdekke regnskapsmanipulasjon/mislighet?

3.5.1 Revisor

Det er selskapets ledelse som utarbeider årsregnskapet som revisor skal revidere. Etter revisorloven § 9-1 er formålet med lovfestet revisjon å skape tillit til årsregnskapet. Dette innebærer at revisor som en uavhengig kontrollør skal revidere årsregnskapet som er presentert av styret. Revisorens sentrale funksjon er å kontrollere om at årsregnskapet er i samsvar med lover og forskrifter og dermed sørge for at regnskapet gir et korrekt bilde av selskapets økonomiske situasjon og at dettet ikke inneholder vesentlig feil. Ifølge revisorloven § 5-1 tredje ledd skal revisor gjennom revisjonen bidra til å forebygge og avdekke misligheter som kan utløse vesentlig feilinformasjon i regnskap. Revisor er pliktet til å reagere hvis han/hun konstaterer uregelmessigheter som kan føre til tap og særlig når styret ikke er kjente med dette.

Å lykkes med revisjonsoppdraget, vil avhenge av revisorens uavhengighet i utførelsen av sitt arbeid. Revisorens uavhengighet vil skape tillit til at det arbeidet som utføres ikke er påvirket av bedriftens ønsker.

Tross alt rammes mange bedrifter hvert år av misligheter både i Norge og utenfor rikets grenser. Revisorens svikt oppstår når misligheter har pågått over lenger til uten at revisor har oppdaget dette, tross sitt ansvar. Revisor bør derfor ha gode kunnskaper om virksomheten og dens omgivelser, herunder kunnskap om virksomhetens internkontroll. Internkontroll er relevant for identifisering av risiko og skal dermed kartlegges (Bruu, 2019). Internkontrollen som fungerer optimalt, bidrar med å sikre pålitelig informasjon i selskapet og påvirker dermed risiko for manipulering eller misligheter.

I tilfellet selskapet mangler internkontroll eller når den ikke fungerer på en tilfredsstillende måte, bør revisoren være mer skeptisk og foreta revisjonen meget fokusert og handle ekstra aktsomt (Gulden, 2015). Lovbrudd kan skyldes i hovedsak dårlig internkontroll og dette kan ramme regnskapsrapporteringen. For å kunne overvåke ledelsens mulighet for å overstyre kontrollen bør revisor være i stand til å vurdere ledelsens motivasjon, mulighet og holdning som kan føre til manipulering. Dette vil bidra til identifisering og vurdering og kartlegging av risiko for misligheter.

3.5.2 Styret

Styret er det overordnede organet i selskapet og er ansvarlig for forvaltningen av selskapet. Dersom virksomheten rammes av misligheter, kan det tyde på at styret ikke har oppfylt sine overordnede plikter: 1) å forvalte eiers formue og 2) å foreta forsvarlig kontroll av virksomhet. Revisjon ingen ansvarsfraskrivelse for styret. Derfor er styret ansvarlig for regnskapsinformasjon som blir presentert til revisor (Rannekleiv, 2018). Tilsynsoppgaverinnebærer også at styret må sikre at det foreligger forsvarlige virksomhetsplaner og budsjetter og holde seg orientert om virksomhetens økonomiske stilling. Det er styret som setter mål for virksomheten, organiserer arbeidet og utøver kontroll. For at styret skal gjennomføre forvaltnings- og tilsynsarbeid på en hensiktsmessig måte, kreves det at styret etablerer rutiner og kontrolltiltak som fungerer for å forhindre og avdekke misligheter og feil (Bamle, 2019 s. 16-17).

Sist, men ikke minst er det styret som skal ansette daglig leder og har kontrollansvar for at daglig leder følger opp fastsatte planer, instruksjoner og rapporteringsrutiner. Dersom selskapet ikke har daglig leder, er det styreleder som utøver funksjonen som daglig leder. I dette tilfellet skal det øvrige styret føre tilsyn med styreleder som da har tilsynsansvar med den daglige ledelsen.

For å sikre virksomheten mot misligheter, peker Bamle (2019 s. 16-17) på en del sentrale forvaltnings- og tilsynsoppgaver som styret må legge vekt på ved lederens periodiske underretning: misligheter, risikogjennomgang, rutiner og retningslinjer, rapporteringsrutiner, forsvarlig egenkapital og varslingsapparat. Man kan oppsummere dette med at revisor først og fremst er ansvarlig for kvalitetssikring av informasjonen som selskapet presenterer i årsregnskapet, mens styret har overordnet ansvar for driften og forvaltningen av selskapet

3.5.3 Internkontroll

Etter min mening kan internkontroll oppfattes som et senter for risikostyring og et nødvendig evalueringsverktøy for måloppnåelse. Det er en prosess som skal «leve» i den daglige utførelsen av alle selskapets oppgaver og funksjoner på alle nivåer i hele organisasjonen (Samuelson, 2012 s. 36). Ifølge COSO-rapporten av 1992 (Intern kontroll – et integrert rammeverk) er internkontroll en prosess, igangsatt og gjennomført av virksomhetens styre, ledelse og ansatte for

å sikre måloppnåelse (Samuelsen, 2012 s.36). Primære oppgaver for internkontrollen er å forebygge og avdekke misligheter i et foretak og disse kan utføres gjennom følgende tre hovedmålsettinger: 1) kostnadseffektivitet og målrettet drift, 2) pålitelig regnskapsrapportering og økonomisk informasjon og 3) overholdelse av lover og regler (Bruu, 2019). Innen internkontroll er disse tre grunnleggende hovedmålsetningene et fundament for måloppnåelse i et foretak.

For at internkontroll skal lykkes med å forebygge og avdekke misligheter, skal driftsmålsettinger gå ut på en hensiktsmessig og effektiv drift av virksomheten, herunder driftsmessige og økonomiske prestasjonsmål og sikring av selskapets eiendeler mot tap. Mens etterlevelsesmålsettinger relaterer seg til overholdelse av lover og regler virksomheten er underlagt, har rapporteringsmålsettinger fokus på intern og ekstern finansiell og ikke-finansiell rapportering. Hensikten med rapporteringsmålsettinger er å ivareta krav om pålitelighet, rettidighet, åpenhet, eller andre vilkår fastsatt av myndigheter, rutiner prosedyrer, virksomhetens retningslinjer osv. Dessuten vil internkontroll neppe oppnå sine målsetninger dersom det ikke er en direkte kobling mellom målsettingene og komponentene (krav for å oppnå målsettinger), samt virksomhetens organisasjonsstruktur.

Ifølge COSO-modellen illustreres internkontrollen som en kube (jfr figur under) og det benyttes tre målsetningskategorier (drift, rapportering og etterlevelse) for å nå virksomhetens mål.

COSO- modellens oppbygging. Kilde: Robin André Vatne & Ørjan Jensen, (2018 s. 26).

Illustrasjonen viser at COSO-modellen for styring og kontroll, består av fem innbyrdes sammenhengende komponenter, altså kontrollmiljøet, risikovurdering, kontroll, informasjon og kommunikasjon og oppfølging/evaluering. Disse komponentene beskriver hvordan internkontroll fungerer i organisasjonen og dermed danner utgangspunkt for hvordan ledelsen styrer en virksomhet. En løpende evaluering vil bidra til å avsløre mangler og svakheter i internkontroll og eventuelle avvik i oppnåelse av målsettinger.

For at internkontroll skal bidra at ledelsen styrer virksomheten på en hensiktsmessig og effektiv måte, må det være en direkte sammenheng mellom målsettingene som virksomheten forsøker å oppnå og komponentene som representerer det som kreves for å oppnå målsettingene samt virksomhetens organisasjonsstruktur (driftsenheter, den juridiske virksomhetsstruktur osv.) (Istad, 2017).

Kontrollmiljøet

Kontrollmiljøet er den sentrale komponenten i en organisasjon idet dette bygger kulturen i selskapet og påvirker ansattes holdning til risiko. I det interne kontrollmiljøet etableres standarder, prosesser og strukturer som danner grunnlaget for å ivareta internkontroll i hele organisasjonen (Istad, 2017). Denne komponenten definerer roller, ansvar og myndighet med tilhørende oppgavespesifisering og rapporteringslinjer som etableres i foretaket.

Risikovurderingsaktiviteter

Alle virksomheter står overfor en rekke risikoer. Det er en stor risiko at eventuelle endringer i det eksterne miljøet og i forretningsmodell kan gjøre internkontrollen uhensiktsmessig og ineffektiv. Derfor bør ledelsen gjerne foreta løpende risikovurdering på ulike nivåer for å finne ut konsekvensene av eventuelle endringer, spesielt i kontrollmiljøet. For å fange opp, forebygge, avdekke misligheter og oppnå målsetninger, forutsettes det at det etableres målsettinger som henger sammen på ulike nivåer av virksomheten (Istad, 2017). Drifts-, rapporterings- og etterlevelsesmålsettinger må være tydelige slik at man på en enkel måte kan identifisere og analysere risikoer knyttet til dem. Dersom internkontroll ikke fungerer, er det en liten eller ingen sjanse for å identifisere og vurdere risikoer som er knyttet til oppnåelsen av målsettinger og dermed kan misligheter trenge seg inn.

Kontrollaktiviteter

Den komponenten går ut på å overvåke iverksettelse av retningslinjer og prosedyrer som sikrer at ledelsens handlinger reduserer risiko knyttet til oppnåelse av målsettinger. Det er der det foretas autorisering, godkjenning, verifikasjoner, avstemninger og analyseaktiviteter knyttet til forebygging eller avdekking av avvikene i målsettinger.

Informasjons- og kommunikasjonsaktiviteter

For å kunne utføre internkontrolloppgaver på en hensiktsmessig og effektiv måte som sikrer måloppnåelsen, er ledelsen avhengig av informasjon av høy kvalitet fra både interne og eksterne kilder (Istad, 2017). Den interne kommunikasjonen er måten informasjon blir spredt på tvers, opp- og nedover i organisasjonen. Svikten i informasjons- og kommunikasjonskanaler svekker internkontroll og dermed står oversikten over oppnåelse av målsettinger i fare. Tydelige signaler fra toppledelsen til ansatte og varslinger fra ansatte til ledelsen om eventuelle avvik når ikke fram.

Oppfølgingsaktiviteter

Hovedmål med internkontroll er å koble sammen eller overvåke aktiviteter som foregår i kontrollmiljøet, risikovurderingsaktiviteter, kontrollaktiviteter, informasjons- og kommunikasjonsaktiviteter og oppfølgingsaktiviteter knyttet til målsettinger for å sikre måloppnåelse. Det er meget viktig at evalueringer foretas enten løpende eller frittstående for å sikre seg at alle de fem internkontrollkomponentene er til stede og fungerer som de skal. Løpende evalueringer på ulike nivåer av virksomheten gir rettidig informasjon til alle det måtte være (tilsynsmyndigheter, standardsettende organer, ledelsen, styret osv.) Den største fordelene med oppfølgingsaktiviteter (evalueringer) er at avsløringen av mangler og svakheter kommuniseres til ledelsen og eventuelt til styret (Istad, 2017).

3.5.4 Ledelsen

Ifølge aksjeloven § 6-2 er styret som ansetter daglig leder for å utføre den daglige ledelsen av virksomheten i samsvar med retningslinjer, instruksjoner som er etablert av styret. Daglig leder har ansvar for forvaltningen av selskapets formuesverdier. Det er viktig å understreke at både styret og daglig leder har primært ansvar å ivareta selskapets interesser og ikke særinteresser

(Thoresen, 2005). En av de viktigste forvaltningsoppgavene for daglig leder, er å sørge for en korrekt regnskapsproduksjon og underrette jevnlig styret om selskapets virksomhet, stilling og resultatutvikling. Dessuten skal selskapets daglige leder sørge for at virksomheten er betryggende organisert og driftet (Bamle, 2019 s. 16-17).

3.6 Hva kan gjøres for å unngå regnskapsmanipulasjon?

Kampen mot regnskapsmanipulering må legge stor vekt på tiltak som vil stramme inn og begrense manipuleringsmuligheter. For å få på plass hensiktsmessige og anvendelige tiltak mot regnskapsmanipulering, bør fastsettelse og iverksettelse av tiltak bygge på kunnskaper om: 1) hvem som kan være potensielle regnskapsmanipulerende, 2) hvordan uredelig rapportering gjennomføres og 3) hvilke internkontrollrutiner som finnes for å forhindre og avdekke uredelig regnskapsrapportering og 4) hvilke svakheter som finnes i de internkontrollene som gjør mulig uredelig rapportering.

Slike kunnskaper kan bidra med å identifisere manipuleringsrisiko og utarbeide relevante og dekkende tiltak. Innsikten om hvem som kan avdekke manipulering (revisor, styret, ledelse og spesielt internkontroll) og hvordan uredelig rapportering gjennomføres, kan spille en sentral rolle i kampen mot manipulering. Dette er diskutert i de første avsnittene av kapittel 3.

Under punkt 3.5.3 er det diskutert fundamentale oppgaver for internkontroll: 1) kostnadseffektivitet og målrettet drift, 2) pålitelig regnskapsrapportering og 3) overholdelse av lover og regler (Bruu, 2019). Disse tiltakene (målsettingene) vil bidra med å forebygge og avdekke misligheter i foretaket. Gjennomføring av pålitelig regnskapsrapportering og løpende tilsyn i overholdelse av lover og regler, vil sørge for en høy regnskapskvalitet og dermed bidra med å forebygge og avdekke regnskapsmanipulering.

Jones (2010) peker på at svikten i intern kontroll, svakt tilsynet, manglende uavhengighet hos revisor, styret og ledelse, samt manglende representantskap for styremedlemmer, vil vanskeliggjøre oppfølging og avdekking av regnskapsmanipulering i selskapet. En uoversiktlig organisering gjør oppfølging av rapporteringskrav vanskelig og oppfølging av kostnadseffektiv. Dessuten vil dette medføre også at målrettet drift og overtredelsen av regler blir vanskelig å følge opp. Dersom internkontroll er mislykket, vil man aldri være i nærheten av å fange opp ledelsens

dårlige ytelse eller motivasjon for å oppnå personlige fordeler. Etter min mening vil tilstrekkelige kunnskaper om hvem som kan avdekke manipulering, kunnskaper om internkontrollrutiner og sine svakheter, kunnskaper om hvordan uredelig rapportering kan utføres, forsterke internkontroll. Kinserdal (2017 s. 69-79) foretok en gjennomgang av store regnskapsskandaler og metoder som ble benyttet for regnskapsmanipulering. Han grupperer relevante tiltak for å stramme inn og begrense regnskapsmanipulasjon: 1) mindre fleksibilitet i regnskapsreglene, 2) bedre håndheving og tilsyn og 3) økte krav til eierstyring og selskapsledelse.

Tiltakene som sikter til kunnskapsbygging om manipulering og innstramming av fleksibilitet, bedre tilsyn og håndheving, økte krav til ledelsen og eierskap, vil bidra med å forebygge og avsløre misligheter.

3.6.1 Innstramming av fleksibilitet i regnskapsreglene

Et av regelverkets utfordringer er omfanget av fleksibilitet. Regnskapsloven og norske regnskapsstandarder gir muligheter for ulike regnskapsløsninger. Både US GAAP og IFRS har vært preget av svakheter som bidro til regnskapsjuks som forekom under begge regimer. Derfor har IASB og FASB de siste 10 årene utviklet mer detaljerte regler, inkluderte mer detaljerte fortolkninger og eksempler, for å innfri sitt ønske om å stramme inn fleksibiliteten.

Resultatet er mindre fleksibilitet enn tidligere og tiltakene har virket (Dichev et al., 2013). Mer detaljerte regler og ulike fortolkninger har bidratt med å begrense alternative løsninger og fleksibilitet. Omfanget av relevant informasjon har økt betydelig og dermed ble valgmuligheter for regnskapsløsninger langt mindre. Det er forventet at mindre fleksibilitet vil redusere regnskapsmanipulering ytterligere, men så lenge regnskapene i stor grad blir basert på estimater på mange områder, vil det likevel være rom for ledere å manipulere regnskap.

3.6.2 Bedre håndheving og tilsyn

Enron-skandalen har ført til at USA innførte en ny innstrammingslov vedrørende endringer i eierstyring og selskapsledelse, økt ledelsesansvar og formalisering av selskapets etablering. Det ble også innført en strengere internkontroll, omfattende tilsyn og økt straff. I Norge fikk Finanstilsynet kontroll med den finansielle rapporteringen til børsnoterte foretak og med

markedsatferden på verdipapirmarkedet (Meld. St. 22 (2019–2020 6.1)). Disse tiltakene kan bidra med å redusere regnskapsmanipulering.

3.6.3 Strengere reguleringskrav av revisorer

I etterkant av regnskapsskandaler ble det innført strengere tilsynskrav for revisorer. I Norge som i de fleste EU/EØS-land, ble det også innført strengere revisortilsyn. EU har gått så langt og har i tillegg innført obligatorisk bytte det vil si rotasjon av revisjonsselskap og ansvarlig revisor med jevne mellomrom for børsnoterte selskaper (Kinserdal, 2017). Dessuten har nå revisor begrenset arbeidsfelt. Dette innebærer at omfang og type av ikke-revisjonstjenester ble innstrammet. Hensikten er å få under kontroll mislighetsrisiko og forebygge regnskapsmanipulering, altså å hindre flerårige kreative regnskaper og svindel.

3.6.4 Økte krav til eierstyring og selskapsledelse

Krav til eierstyring og selskapsledelsen kom også. Børsnoterte selskaper fikk nye og strengere krav vedrørende ledelsen og eierskapet. Det ble også innført krav til etablering av revisjonsutvalg for å unngå unnløstelse av ansvarsoppgaver eller begrense alle mulige former for korrupsjon. Mange andre land innførte tilsvarende krav i lover og forskrifter. For å ivareta en god eierstyring og selskapsledelse i Norge, ble det opprettet Norsk Utvalg for Eierstyring og Selskapsledelse (NUES) (oslobors.no). Dette utvalget består av representanter for ulike interessegrupper (eiere, utstedere og børsen) og har som formål å holde oppdatert den norske anbefalingen for eierstyring og selskapsledelse, samt å gjøre den kjent i Norge og utlandet (oslobors.no). I dag består NUES av åtte medlemmer: 1) Den norske Revisorforening, 2) Finans Norge, 3) Norske Finansanalytikerens Forening, 4) Næringslivets Hovedorganisasjon, 5) Oslo Børs, 6) Pensjonerskasseforeningen, 7) Verdipapirfondenes forening og 8) Eierforum.

Schilit (2002, s. 579) og Jones (2010) kom ut med flere tiltak mot regnskapsmanipulering. Schilit (2002) i sin modell for å unngå regnskapsmanipulering, grupperer tiltak mot regnskapsmanipulering i fire kategorier: a) øke kunnskaper til revisor og evne til å utføre tilstrekkelig kontrollfunksjon, b) forbedre og intensivere opplæring om redelig finansiell rapportering, c) forbedre kontrollmiljøets struktur i organisasjonen og d) revidere insentiver for regnskapsmanipulering.

a) øke kunnskaper til revisor og evner til å utføre revisjonsoppgaver

En stor satsing på forbedring av revisors opplæring for å øke muligheter, ferdigheter, evne til revisorer, vil øke tillit fra regnskapsinteressenter, spesielt investorer og børsen.

b) forbedre og intensivere opplæring om redelige finansielle rapporteringer

Bedre kunnskaper og praktisk gjennomføring av redelig rapportering, vil hjelpe revisor å fange opp ulike kreative metoder og triks som utro regnskapstjenere pleier å bruke.

c) forbedre kontrollmiljøets struktur i organisasjonen

En oversiktlig struktur i kontrollmiljøet, spiller en sentral rolle i utførelsen av revisjons- og andre kontrolloppgaver. Graden av kvaliteten i internkontrollen vil blant annet avhenge av strukturen i organisasjon. Jo mer komplisert en organisasjonsstruktur er, desto dårligere blir internkontrollen og mer begrenset blir muligheten for revisor og andre til å fange opp misligheter.

d) revidere insentiver til regnskapsmanipulering

Det er viktig å understreke at incentiver for regnskapsmanipulering ikke bare er begrenset til ulovlig økonomisk vinning eller selskapets verdiøkning. Det finnes også andre insentiver som ikke er knyttet til disse to tilfellene. Jones (2010) peker på at ledelsen også kan ha insentiver for regnskapsmanipulering for å dekke over dårlig lederprestasjon, oppnå ønsket status og være attraktiv på ledermarkedet blant annet.

Etableringen av internretningslinjer og organisasjonsstruktur, reviderte etiske verdier og oppdaterte rutiner i organisasjon, kan være en slags «gelender» i forebyggingsarbeid for regnskapsmanipulering (Kinnunen, 2009).

Jones (2010) peker også på at myndighetenes reguleringer, spesielt lovendringer, oppdatert eierstyring og selskapsledelse, kontinuerlig revisjon, tydelige og detaljerte lover og regler og politisk inngrep, også kan være tiltak mot manipulering av regnskap på lengre sikt. Jones (2010) oppsummerte at regnskapsmanipulering kan stoppes gjennom bedre håndhevelse, etiske retningslinjer og tilsyn.

Kapittel 4: Forutsetninger, insentiver/motiver for regnskapsmanipulering

Regnskapet er utarbeidet for forskjellige regnskapsbrukere og for ulike formål. Dette vil gi oss en bakgrunn for ulike incentiver, ulike årsaker og forutsetninger for regnskapsmanipulasjon. Funnene fra studien gjennomført av Healy & Wahlen, (1999 s. 365- 383) indikerer at regnskapsmanipulering, (inntjeningsstyring), skjer på grunn av en rekke årsaker: 1) å påvirke aksjemarkedet, 2) å øke ledelsens kompensasjon, å redusere sannsynligheten for å bryte låneavtaler og å unngå reguleringsinngrep.

Numinnen (2018) som refererte seg til Healy & Wahlen (1999) grupperer årsaker til manipulering som 1) kapitalmarked motiver, 2) regnskapsbaserte kontrakter og 3) reguleringer. I studien til Schilt (2002 s. 28) kommer det frem at resultatmanipulering kan skyldes ulike muligheter: 1) mulighet for at det lønner seg, 2) mulighet for at det lar seg gjøre, 3) mulighet for at det er lav sannsynlighet for å bli oppdaget og at ledelsen vil bli holdt ansvarlig ved en eventuell avsløring. Videre drøfting i dette avsnittet vil ta utgangspunkt i disse overnevnte årsakene eller situasjoner og forutsetninger som må være til stede for at regnskapsmanipulering kan være rasjonell for ledelsen.

4.1 Forutsetninger for regnskapsmanipulering

Som jeg nevnte i punkt 3.1, regnskapsmanipulering er ikke et uhell eller en tilfeldig handling. Regnskapsmanipulering skjer typisk dersom den er forventet å gi ledelsen økonomiske nettofordeler som den ellers ikke ville hatt dersom det ikke ble utført manipulering (Stenheim og Blakstad, 2012 s. 61). Regnegnskapsmanipulering forutsetter at det foreligger store interessekonflikter, rapporteringsfriheten, betydelig informasjonsasymmetri og ikke minst opportunistisk adferd.

Regnskapsmanipuleringen kan påføre kostnader som andre bedriftsøkonomiske transaksjoner. Kostnader ved å gjøre manipulering vil avhenge av avsløringsmuligheter og den prisen det koster å oppveie avsløringsrisiko og forventet straffesanksjonsnivå. Stenheim og Blakstad (2012 s. 62) peker på at interessekonflikter, ufullkommen informasjon, rapporteringsfrihet og ineffisiens i

markedene er de tre viktigste forutsetningene som må være oppfylt for at regnskapsmanipulering skal være rasjonell for ledelsen.

4.1.1 Prinsipal-agent problem/interessekonflikt/ informasjonsasymmetri

Regnskapsmanipulering drar fordel av tilstedeværelsen av interessekonflikt mellom ledelsen og en eller flere interessentgrupper. Relasjonen mellom prinsipal og agent kan være avgjørende for regnskapskvalitet. Interessekonflikt mellom regnskapsinteressenter kan være hovedårsaken til regnskapsmanipulering. Jensen og Meckling (1976 s. 305–360) og Fama og Jensen (1983 s. 301–325) peker på at regnskapsmanipulering skyldes særlig interessekonflikt mellom ledelsen og eierne. Interessekonflikt kan skape opportunistiske handlinger hvor agenten (ledelsen) handler i egeninteresse fremfor prinsipalens interesser. Opportunisme oppstår når en av partene i et forhold er illojal og holder tilbake verdifull informasjon for egen vinning på bekostning av motparten (Sander, 2020).

Imperfekte eller ineffisiente informasjonsmarkeder vil også forsterke opportunistiske handlinger eller informasjonsasymmetri. Dette medfører en opportunistisk situasjon som påfører prinsipalen kostnader. Denne risikoen er vanskelig å avsløre siden ledelsen sitter med mer og bedre informasjon enn andre interessenter. Det er hovedsakelig sammenfallende interesser som kan øke agentens bevissthet om å handle i prinsipalens interesse. Å oppnå dette krever mer overvåkning, kontroll av agenten og/eller etablering av effisiente kontrakter som motiverer agenten. En av måter å hindre opportunistisk manipulering på og dermed redusere agentkostnad, er å etablere effisiente kontrakter. Dessverre er det vanskelig eller umulig å oppnå optimale kontrakter.

4.1.2 Manipuleringen finner sted dersom markedene er imperfekte eller ineffisiente

Det vil ikke være mulig å oppnå fordeler ved å manipulere regnskapet dersom alle regnskapsinteressenter har lik tilgang til all mulig informasjon. Regnskapsmanipulering lar seg gjøre når ledelsen sitter med asymmetrisk informasjon og har opportunistisk holdning. Dessuten må manipuleringen synes å være lønnsomt eller at det er liten sannsynlighet for at man blir oppdaget. Opportunistisk rapportering oppstår når ledelsen utnytter informasjonsasymmetri til å rapportere misledende informasjon (Watts og Zimmerman 1990 s.131-156). Risikoen for manipulering, øker i takt med økning av informasjonsasymmetrien.

Derimot ikke-opportunistisk rapportering skaper regnskapets høye kvalitet og dermed reduserer informasjonsasymmetri mellom ledelsen og interessentene. Dette er fordi ikke-opportunistisk rapportering gir mer og bedre informasjon enn det som strengt tatt gjeldende rett krever. Dette kan skje ved et kvalitativt valg av regnskapsprinsipper og/eller regnskapsløsninger (estimer, hensiktsmessig skjønnsvurdering og balanseføring versus kostnadsføring) som gir den sanne økonomiske realiteten.

4.1.3 Rapporteringsfrihet

Rapporteringsfriheten kan lett friste utro tjenere til å foreta regnskapsmanipulering. Valgmuligheten i rapporteringsstrategi åpner rom for manipulering. Dersom det faktisk er mulig at rapportering følger bokstavelig reguleringsmyndighetenes krav, er det ingen sjanse for manipulering. Reguleringsmyndighetene åpner en svært liten rapporteringsfrihet. Det er bare gjennom noen unntaksregler og godregnskapsskikk det kan åpnes et lite rom for skjønnsmessige vurderinger gjennom periodisering eller verdsetting.

Siden et rent kontantregnskap som er basert på virkelig verdi ikke er mulig, bygger regnskapsrapportering på pålitelig estimering og skjønnsmessig vurdering. Regnskapsprodusent bruker skjønnsmessig frihet i verdsettelse av eiendeler der markedsverdi er ikke observerbar. Da vil dette øke risikoen for manipulering.

4.2 Incentiver for regnskapsmanipulering

Store interessekonflikter, betydelig informasjonsasymmetri, opportunistisk adferd og rapporteringsfriheten øker risikoer for uredelig rapportering (Stenheim og Blakstad, 2012 s. 63). Vanligvis er det ingen som er vilje til å ta risiko forgjeves. For at ledelsen skal ta på seg risiko knyttet til regnskapsmanipulering, må det foreligge insentiver/motivasjon for dette.

4.2.1 Allmenne incentiver for regnskapsmanipulering

Tradisjonelt er det to motiver som presser ledelsen til å utføre regnskapsmanipulasjon, nemlig maksimering av personlige fordeler for ledelsen og maksimering av verdien for eierne (Giroux, 2004). Dersom ledelsens motiv for regnskapsmanipulering er å maksimere verdien for eierne, vil regnskapsføring skje etter beste skjønn. Det er verdt å understreke at lavere rapportert resultat

også kan øke verdien for eiere. Dette kan finne sted ved konservativ regnskapsføring. Dersom det lave resultatet er assosiert med lavere skatter og avgifter, mer subsidier og mindre konkurranseutsetting som fører til at færre går inn i markedet, vil dette øke verdien til eiere (Kinserdal, 2017).

Stabil inntjening øker aksjekursen (Barth, Elliot & Finn, 1999; DeAngelo, 1999 s. 387-413). Derimot i tilfeller hvor det rapporterte overskuddet er lik forventet overskudd eller nullresultat over lengre tid, vekker dette mistanke om manipulasjon. Slike regnskapsmanipuleringer skjer gjennom utjevning av overskuddet hvor deler av overskuddet skjules først for å så å trekkes frem «på en regnværsdag» (Burgstahler & Dichev, 1997). Videre antyder forskningen at noen selskaper med lite nedgang i resultatet, blåste opp inntjeningen for å vise en konstant vekst.

Ledelsens motiv for å manipulere regnskaper er ikke bare maksimering av verdier for eierne eller maksimering av lederens personlige fordeler. I enkelte tilfeller, kan ledelsen ha andre motiver som ikke nødvendigvis gir direkte personlig økonomiske vinning. Dette kan ofte skje når ledelsens ambisjon er å vise godt lederskap og effektivitet for å innfri eiernes krav.

I positiv regnskapsteori trekker Watts og Zimmerman (1978, 1986, 1990) frem tre incentiver for regnskapsmanipulering: 1) regnskapsbaserte kontraktincentiver, 2) reguleringsincentiver og 3) markedsbaserte incentiver.

4.2.1.1 Regnskapsbaserte kontraktincentiver

Stenheim og Blakstad (2012 s. 64) knytter de regnskapsbaserte kontraktincentivene til: 1) resultatbaserte bonuskontrakter (bonus plans) og 2) lånekontrakter med regnskapsbaserte låneklausuler. Kontraktincentiver kan i mange tilfeller legge til rette for opportunistisk manipulering. Årsaken til dette kan være at informasjonsasymmetri frister ledelsen å holde tilbake informasjon. I tillegg har ledelsen mulighet for å innhente informasjon direkte fra selskapet.

Manipuleringen av regnskapet er motivert av hva ledelsen vil oppnå ved manipuleringen og risikoen knyttet til dette. En relativ lav oppdagelsesrisiko, vil stimulere opportunistisk adferd og skape insentiver for regnskapsmanipulering tross kontrakter. Mangel på optimale kontrakter kan i stor grad motivere manipulering. Ifølge Watts og Zimmerman (1990) vil ineffisiente kontrakter

aldri redusere opportuniste. Tvert imot skaper ineffisiente kontrakter isteden nye muligheter for opportuniste og dermed påføres prinsipalen unødvendige kostnader.

Ineffisiente kontrakter som direkte eller indirekte er basert på regnskapsstørrelser, kan virke som årsaker til manipulering. Disse kontraktene kan enkelt gi ledelsen urettmessige fordeler på andres regning. Selv om det ikke er mulig å etablere optimale kontrakter, men optimale kontrakter er den beste måten å forbygge opportunistisk manipulering på.

4.2.1.1.1 Resultatbaserte bonuskontrakter (bonus plans)

Resultatbaserte bonuskontrakter kan ta en rekke former. Årsaker til regnskapsmanipulasjon er i de fleste tilfellene ledelsens ønske om urettmessige økonomiske nettofordeler. Dette motivet er ofte knyttet til informasjonsasymmetri og interessekonflikt mellom ledelsen og eiere som igjen bidrar til opportunistisk adferd.

Bonusordninger knyttet til inntjening eller aksjekurser øker risikoen for manipulering (Kinserdal, 2017). Ledelsen, særlig i private foretak, kan unytte tilgjengelig fleksibiliteten ved å velge regnskapsløsninger (estimer/måleattributter) og periodiseringer som gir økt bonus (Healy, 1985 s. 85-107). Resultatbaserte bonuskontrakter øker risikoen for regnskapsmanipulering (Healy, 1985, Gaver et al. 1993 og Holthausen et al., 1995).

Forklaringen på dette kan være at disse ordningene i mer eller i mindre grad vil friste ledere å velge regnskapsmessige løsninger som øker resultatet og dermed øker bonus ytterligere. Derfor vil bonuskontrakter, lånekontrakter og aksjebasert avlønning forsterke insentiver for manipulering av resultatstørrelser i positiv retning for å maksimere aksjeavkastning og bonus. Det gir ingen gevinst å manipulere regnskapet på bakgrunn av resultatbaserte bonuskontrakter, når markedene er perfekte eller effisiente. De effisiente kontraktene er best egnet til å eliminere agentkostnadene (Watts og Zimmerman, 1986).

4.2.1.1.2 Lånekontrakter med regnskapsbaserte låneklausuler

I mange tilfeller kan det opprettes lånekontrakter med regnskapsbaserte låneklausuler hvor både ledelsen og eierne betraktes som agenter i långivernes øyne, mens långiver blir prinsipal. Slike kontrakter inngås for å sikre at långiverne får tilbakebetalt renter og avdrag på sitt lån.

Låneklausulene kan etableres på flere måter. Ifølge Stenheim & Blakstad (2012 s. 66) kan låneklausurer inkludere klausuler om salg/realisasjon/utskifting av eiendeler, opptak av ytterligere lån og utbetaling av utbytte. I andre tilfeller kan långivere også stille krav til kontrollmekanismer (styret/revisor) og krav til regnskapsmessige nøkkeltall. Tradisjonelt innebærer dette at långiver stiller relativt strenge krav til soliditet og gjeldseksposering slik som egenkapitalandel, gjeldsandel og gjeldsgrad (Watts og Zimmerman 1986, 1990).

Låneklausurer kan i enkelte tilfeller være strengere slik at brudd på en eller flere låneklausuler (regnskapsbaserte eller ikke) kan utløse reaksjoner fra långiver. Brudd på krav til egenkapital, likviditetsgrad eller arbeidskapital kan føre til reforhandling av en ny og enda strengere avtale med økte renter, høye sikringskrav av lånet, strengere kontroll/oppfølging av låntager osv. I verste fall kan brudd på låneklausurer forårsake oppsigelse av hele låneavtalen og umiddelbart krav om innbetaling av lånet.

Manglende etterlevelse av lånevilkår kan ha en betydelig negativ effekt for selskapet det gjelder (Pettersen, 2012). Det er også kostbart å endre låneavtaler.

For å unngå brudd på låneklausurer og minske risikoen for ytterligere reduksjon av for eksempel bonuskontrakter, gir disse ledelsen incentiver for å øke regnskapsmessig resultat og derigjennom sikres tilstrekkelig lønnsomhet og soliditet. Ledelsen kan også ta i bruk mer konservativ rapportering av resultatet og egenkapitalen for å ivareta långivers interesser. Altså kan låneklausuler påvirke både aksjonærenes verdier og bankenes posisjon (Pettersen, 2012).

Konservativ regnskapsføring vil hindre regnskapsstøy knyttet til eiendeler med usikker økonomisk verdi og/eller som ikke kan selges separat. Det er fordi disse blir ekskludert fra nøkkeltall av typen egenkapitalandel, gjeldsandel eller gjeldsgrad (Stenheim & Blakstad, 2012 s. 66). Spesielt gjelder dette ved behandling av kjøpt goodwill og balanseførte forsknings- og utviklingsutgifter (Stenheim & Blakstad, 2012 s. 66).

4.2.1.2 Markedsbaserte incentiver

I tillegg til at ledelsen vanligvis har høy fast lønn, andre ytelser (fri bolig, fri bil osv.) og store prestasjonsbonuser, brukes aksjebasert avlønning også ved etablering av ledelsens lønnsavtale (Stenheim & Blakstad, 2012). Dette endrer hensikten til bonuskontrakter som opprinnelig var å

motivere ledelsen til å handle i eiernes interesse og dermed minimere agentkostnadene. I stedet appellerer dette til opportunistisk rapportering for å maksimere fordeler knyttet aksjekursen eller aksjeavkastningen.

Et stort fokus på aksjekursen kan føre til at ledelsen finner nye metoder og teknikker å utføre uredelig rapportering på for å kunne påvirke inntjening og dermed avkastningen på aksjer. I et halvsterkt effisient marked er risikoen enda større, fordi regnskapsinformasjon umiddelbart reflekteres i aksjekursen (Fama, 1970 s. 383-417). Samtidig vil ledelsen også ha incentiver for å påvirke egen markedsverdi i markedet for ledere.

I børsnoterte foretak reflekteres lederens dyktighet i aksjeverdien eller aksjeavkastningen. På denne måten brukes aksjeavkastningen (økt aksjekurs) som direkte mål på ledelsens dyktighet til å forvalte eiernes midler.

Aksjekursen blir påvirket av regnskapsmessig resultat. Derfor påvirker ledelsen aksjekurs gjennom manipulering av regnskapsstørrelser, spesielt resultat, siden det er nesten umulig å manipulere aksjekursen direkte. Høye resultater kan gir ledelsen to fordeler: 1) aksjekurs inkludert aksjebasert avlønning og opsjoner eiet av ledelse øker verdi og 2) grunnlag for å kreve tildeling av nye resultatbaserte aksjer eller høyere bonus i senere forhandlinger.

Siden de fleste bonusutbetalingene er helt eller delvis basert på oppnådde resultater, kan resultatbaserte kontrakter utløse mer uredelig rapportering for å maksimere resultatet (Stenheim og Blakstad, (2017 s. 67). Ledelsens insentiver for manipulering av resultatstørrelser i positiv retning, kan være motivert av bonuskontrakter, lånekontrakter og aksjebasert avlønning. Stenheim og Blakstad (2017 s. 67) peker på tre rapporteringsstrategier knyttet til aksjebasert avlønning: 1) målrapportering (target accounting), 2) resultatutjevning (income-smoothing accounting) og 3) dype dykk (big-bath accounting). Jeg skal ikke utdype disse rapporteringsstrategiene her. Jeg vil understreke bare at fritt valg og muligheten for å bruke disse rapporteringsstrategiene i stor grad, vil skape incentiver for regnskapsmanipulering.

4.3 Motivasjon bak regnskapsmanipulering

Bak enhver regnskapsmanipulering som er begått, foreligger det motivasjon for å gjøre dette, mulighet til å gjennomføre dette og holdninger som gjør dette mulig.

I hovedsak er motivasjonen for å begå økonomisk kriminalitet å oppnå urettmessige fordeler. Dette er også ofte tilfellet ved regnskapsmanipulering. Ifølge Jones (2011) er hovedårsaken til regnskapsmanipuleringen personlige fordeler.

Det er ikke lett å avdekke det enkelte individets holdninger/motivasjon til å utføre misligheter. Årsaken til dette kan være at gjerningsmannen kan ha en dobbel agenda og kan holde skjult for seg selv incentiver for misligheter. I hvert fall det må være utløsende faktorer som fører til slike ulovlige handlinger. Det kan være anstrengt forhold i gjerningspersonens økonomi eller privatliv, overforbruk, uoppnåelige lånebetingelser, gjerningspersonens holdninger, forventningspress eller press fra omgangskrets som ligger bak dette.

Anstrengt personlig økonomi hos gjerningsutøveren er en gjenganger i mange mislighetssaker (Bruu, 2019). Det kan også være motivasjon som skyldes egne ønsker, dersom det finnes mulighet og åpent rom til å gjøre dette. Motiver for regnskapsmanipulering kan også skyldes ønsket om å ha høy status eller andre frynsegoder. Grovt kan man dele motivasjonen for regnskapsmanipulering inn i to hovedtyper: 1) negativ ladet regnskapsmanipulasjon og 2) positiv ladet regnskapsmanipulasjon.

4.3.1 Opportunistisk manipulering

Opportunisme, opportunistisk adferd eller profittmotivert manipulering er en handling eller atferd, en bevisst rapporteringsstrategi, hvor man utnytter regnskapsinformasjon til egen fordel, uten å ta hensyn til andres interesser (Sander, 2020). Negativt ladet regnskapsmanipulering innebærer at regnskapsmanipulering utføres på bakgrunn av opportunistisk intensjon, hvor hovedmotivasjonen er egen vinning på bekostning av andre. I slike tilfeller misbruker ledelsen rapporteringsfriheten og villeder andre interessentgrupper ved å utarbeide regnskap som ikke reflekterer foretakets reelle økonomisk tilstand. Slike ugjerninger utføres fordi det lønner seg og det finnes mulighet for ledelsen å gjøre det.

Hovedårsaken bak opportunistisk regnskapsmanipulering er personlig vinning. Dette skjer særlig når det foreligger regnskapsbasert avlønnings- og bonuskontrakter og andre fordeler. En opportunistisk regnskapsmanipulering kan være kostbar for bedriften (investorer/eiere) og kan ofte føre til feil ressursallokering, noe som kan redusere eiernes verdi.

4.3.2 Ikke-oppportunistisk manipulering

På den andre siden kan regnskapsmanipulering skje som en informativ handling. Stenheim & Blakstad (2012) peker på at rapporteringsstrategi også har mer positive undertoner. Det høres paradoksalt ut, men ledelsen kan utnytte rapporteringsfriheten positivt til å opplyse en eller flere interessentgrupper ved å utarbeide regnskaper som gir mer relevant og pålitelig informasjon om økonomisk substans.

Dette skjer gjennom valg av regnskapsprinsipper og/eller regnskapsløsninger som gir en bedre avbildning av økonomiske realiteter. Ikke-oppportunistisk manipulering er også kjent som positiv ladet regnskapsmanipulasjon. Healy & Wahlen (1999) peker på at ledelsen kan velge en rapporteringsstrategi i en god hensikt for å øke foretakets verdier og dermed bedre omdømme til omgivelsene. Ved at regnskapsmanipulering øker nytten for både ledelsen og foretaket, kan regnskapet anvendes som en god «talsmann» til omverden. Derfor skal regnskapsmanipulering ikke bare forstås som en negativ handling. Rapporteringsvalg kan enten ha negative eller positive effekter på rapporteringen. Begrepets oppfatning avhenger av hvilken hensikt regnskapsmanipulering utføres med.

Kapittel 5: Misligheter/økonomisk kriminalitet

5. 1 Definisjon av misligheter

En mye omtalte og definisjon av økonomisk kriminalitet er den som er oppgitt i ISA 240. Ifølge (ISA 240) er økonomisk kriminalitet «en bevisst handling begått av en eller flere personer innen ledelsen, av personer som har overordnet ansvar for styring og kontroll, av ansatte eller av andre, som innebærer uredelighet for å oppnå uberettigede eller ulovlige fordeler».

Som det fremkommer i definisjonen, er misligheter et sammensatt begrep som omfatter blant annet manipulasjon. Med andre ord omfatter misligheter handlinger som forårsaker vesentlig feilinformasjon i regnskapet. Ulike typer misligheter medfører forskjellig feilinformasjon i årsregnskapet. Dette kan skje ved forfalskning av regnskapsdata, uriktig rapportering eller bevisst utelatelse av informasjon i registreringer av betydelige hendelser/transaksjoner i regnskapet. I noen tilfeller kan dette også skje ved registrering av transaksjoner uten reelt grunnlag, feilaktig bruk av regnskapsprinsipper, feilaktig måling/estimering og underslag av eiendeler (NOU 2008: 16 s. 24).

Tradisjonelt oppfatter man at misligheter slik som korrupsjon og underslag oftere blir begått av ansatte i underordnede posisjoner. Men utvalget i NOU 2008, fant ut at misligheter begås også av ledende ansatte som har sentrale posisjoner i foretaket. Det er ofte personer med overordnet ansvar for styring og kontroll. Slike misligheter er vanskelige å avdekke og forhindre siden de er begått av ansatte i ledende posisjoner som sitter med ansvar for korrekt og fullstendig regnskapsrapportering. Dessuten er det dem som har tilgang og mulighet til å overstyrer foretakets interne kontrollrutiner. Dette lar seg lett gjennomføre, dersom foretaket har en uoversiktlig organisasjonsstruktur som svekker kvaliteten på internkontroll. Vanlige ansatte og andre som har intensjon om uredelighet, kan også utføre misligheter for å oppnå uberettiget fordeler. Ifølge definisjonen i IAS 240, kan den handlingen bli begått av en person i virksomheten, men konsekvenser kan gå ut over mange uskyldige interessenter. Mislighet /økonomisk kriminalitet kan påføre store økonomisk tap, omdømmetap og kan ofte skape et

dårlig arbeidsmiljø i selskapet. Slike handlinger kan føre til fengselsstraff eller andre reaksjoner og kan i verst fall forårsake virksomhetens oppløsning.

Det er viktig å understreke at brudd på etiske retningslinjer og interne rutiner også kan være en mislighet. Ulike kategoriseringer av økonomiske kriminalitet og oppklarte straffeforfølgelser etter straffeloven, gir innblikk i at det finnes ulike former økonomiske kriminalitet. Det som er felles for alle disse, er at de er straffbare med hjemmel. Ifølge oppgavens problemstilling, er det manipulering som er i fokus her. Derfor har jeg begrenset oppgaven til regnskapsmanipulering.

5.2 Metoder for å bekjempe kriminalitet

5.2.1 Kostnadseffektivitet og målrettet drift

For å lykkes med å bekjempe kriminalitet, bør foretak sette kostnadseffektiviteten av ressursene virksomheten har tilgang til på den overordnede plan. Dette bidrar til hensiktsmessig ressursallokering. Kostnadseffektiviteten kan skje gjennom direkte kobling mellom krav til å oppnå målsettinger og konkrete handlingsplaner for å nå fastsatte mål. På denne måten vil kostnadseffektivitetsanalyse avsløre avvik og årsakssammenhenger. Gjennom analysen av årsakssammenhenger kan det avklares om det har skjedd misligheter og bidra til å spore opp hvem som er bak handlingen. Man kan forebygge økonomisk kriminalitet og hindre at misligheter begås, spesielt internt i virksomhet ved etableringen av effektiv internkontroll. Dette forutsetter at internkontroll tar på alvor sitt oppdrag og driver strukturert og systematisk miljøaktiviteter, kontrollaktiviteter, risikovurderingsaktiviteter, informasjons- og kommunikasjonsaktiviteter og oppfølgingsaktiviteter i foretaket. En robust og fungerende internkontroll, vil være avhengig av både en transparent og oversiktlig organisasjonsstruktur og kultur. En oversiktlig organisasjonsstruktur og åpenheten i virksomheten som gjør lett vint varsling og rapportering av uvanlige eller mistanke om uvanlige hendelser, kan virke kostnadsbesparende eller kostnadseffektiverende. Klare retningslinjer, rutiner instruksjoner og varslingssystemer, vil forenkle kontrollaktiviteter, tilsyn- og oppfølgingsoppgaver i selskapet. Dette vil hjelpe internkontroll å avsløre mistanke om mulig kriminalitet.

Det er svært viktig at kommunikasjon innad i foretaket flyter opp- og nedover i organisasjonen (Bruu, 2019). Dersom varslingskanalen ikke når opp og ned i organisasjonen, vil

internkontrollen neppe oppfylle sin kontrollfunksjon. Dette innebærer at kontrollfunksjoner skal settes opp på en fornuftig måte som lett kan hindre og stoppe ledende ansatte fra overstyring av internkontroll (Bruu, 2019). Internkontrollen må kunne jobbe uavhengig og uforstyrret. Foretakets eiendom/eiendeler skal identifiseres og sikres for å hindre uautoriserte tilganger. Det skal gjøres en fysisk og systematisk tilgangskontroll hvor hver enkel tilgang skal legitimeres for å hindre misligheter. Sikringen av eiendeler bidrar til en mest mulig kostnadseffektiv drift og målrettet kontroll.

5.2.2 Pålitelig og redelig regnskapsrapportering

Uredelig regnskapsrapportering vil villedde regnskapsbrukere og dermed bygger opp risiko for misligheter etter hvert. Ifølge Bruu (2019) kan uredelige regnskapsrapporteringer gjennomføres ved manipulasjon eller endring av regnskapsdata, ufullstendig dokumentasjon, unnlattelse i registrering av regnskapsdata, valg av regnskapsmessige løsninger og feilaktig bruk av regnskapsprinsipper mv.

I utgangspunktet er regnskapet foretakets økonomiske kommunikasjon både innad og utad. Regnskapsrapporteringen skal avbilde foretakets finansielle stilling og økonomiske virkelighet. Det er regnskapsregler, valgte regnskapsløsninger, prinsipper og en rekke skjønsmessige estimater (sjablongregler for eksempel) som påvirker regnskapstall (Gjesdal, 2003). Derfor er det særdeles viktig at regnskapsrapporteringen følger lover og regler som gjelder for å gi best og mest mulig regnskapsinformasjon til alle regnskapsinteressenter.

Riktig informasjon bidrar til beslutningsnytte både for interne og eksterne brukere. Skattemyndigheter trenger riktige regnskapstall for å kunne kreve rettferdige skatter og avgifter til fellesskapet. For eksempel Statistisk sentralbyrå (SSB) er avhengig av riktige tall for å foreta prognoser for fremtiden. Foretaket er også avhengig av riktig regnskapsinformasjon som danner grunnlag for riktige beslutninger for virksomheten. Uten riktig informasjon, vil oppgaven til internkontrollen ikke utføres på en hensiktsmessig måte.

5.2.3 Overholdelse av lover, regler og forskrifter

Måten selskapet overholder regler og lover gjenspeiler hvordan ledelsen tar etisk hensyn i sin handling. Ledelsens etiske handlinger og holdninger er verdi i seg selv og kan ha en stor

betydning i forebygging av misligheter. Handlinger som foretakets ledelse, eierne og styret gjør blir reflektert i foretakets verdier. Dersom ledelsen begår lovbrudd, vil konsekvenser nå eller senere gå ut over foretakets eiere og/eller andre som er tilknyttet og samhandler med foretak.

Dette er en viktig årsak til at ledelsen bør legge stort vekt på etiske verdier i alt foretar seg i foretaket. Erfaringen har vist at regelbasert regulering hjelper lite i kampen mot regnskapsmanipulering. Men fram til i dag er det ikke noe rigid regnskapsregime som ikke har noen form for fleksibilitet i rapporteringen. Det er fleksibiliteten knyttet til rapportering som kan friste ledelsen å føre andre regnskapsbrukere bak lyset ved å foreta uredelig rapportering. Regnskapsrapporter kan tilsynelatende vise at regnskapet er avlagt i samsvar med detaljregler, mens selskapets økonomiske bilde av inntjening og finansiell stilling er helt i strid med regnskapsprinsipper (Gjestad, 2003).

Reguleringen bør utformes på en måte slik at den kan gi klare fordeler ved å holde seg innenfor regelverket for å unngå unødvendig strenge reaksjoner i form av bøter, fengselsstraff eller negativ omtale. Den vil tvinge ledelsen å forholde seg til regler og lover og dermed unngå manipuleringen. På denne måten kan overholdelse av lover, regler og forskrifter hindre at ledelsen og ansatte i virksomheten begår lovbrudd.

Kapittel 6: Metode

Hensikten med denne masteroppgaven er å få bedre innsikt i regnskapsmanipulering og metoder som ble benyttet, spesielt i de utvalgte skandalerammede selskapene. Dette kapitlet vil presentere oppgavens metodiske tilnærming som er valgt for å samle inn relevante data som best mulig kan gi svar på problemstillingen. Videre beskrives prosessen for datainnsamlingen.

6.1 Definisjon

Metode er en planmessig fremgangsmåte for å kunne løse et problem (Mehmetoglu, 2004).

6.1.1 Kvalitativ/Kvantitativ metode og Casestudie

Grovt sett kan man si at det finnes to hovedtyper metoder som er mest brukt i forskningsarbeid, nemlig kvalitativ og kvantitativ, men casestudie er også en forskningsstrategi som kan brukes både i kvalitativ og kvantitativ metode og dette har fått mer anerkjennelse i mange fagdisipliner de senere årene. Ifølge Yin (1989) kan casestudie brukes både i kvantitativ og i kvalitativ forskning, mens Merriam (1988) er en av de forskerne som behandle casestudie som en ren kvalitativ forskning (Mehmetoglu, 2004 s. 40-41).

Kvantitativ metode er en forskningsmetode som brukes ved innsamling og analyse av kvantitative data. I denne metoden foreligger data i form av tall eller andre mengdetermer, i motsetning til kvalitative data, som vanligvis uttrykkes i form av tekst (Grønmo, 2020). Begrepet kvalitativ og kvantitativ metode kan i noen tilfeller brukes om hverandre. Et skille ligger i datainnsamlingsmetode, hvordan forskningsprosessen starter og hva forskningsarbeidet fokuserer på. I et casestudium begynner ofte forskningsspørsmål med hvordan og hvorfor (Mehmetoglu, 2004 s. 43). Kvalitativ forskning er en sirkulær prosess, mens kvantitativ er en stiv lineær prosess. I kvantitativ metode går datainnsamling primært ut på spørreskjema som den viktigste metode for datainnsamling, mens en kvalitativ forsker bruker intervju og- eller observasjonsteknikker for å samle inn data. Siden denne oppgaven går ut på casestudiet, skal jeg verken gå på kvalitativ eller kvantitativ metode i dybden.

6.1.2 Casestudie

En casestudie er en forskningsstrategi som har hatt en lang og anerkjent historie på tvers av mange fagdisipliner (Mehmetoglu, 2004 s. 40). Casestudier brukes først og fremst for å beskrive og forklare et fenomen (deskriptive konklusjoner), skape forståelse og få dypere innsikt (kausale konklusjoner) i et komplisert problem. Ved dybdeundersøkelser bruker forsker et mindre antall case. Casestudien kan også bli valgt på bakgrunn av forskerens interesse, hypotese eller sak for å finne ut hva som er positive eller negative effekter av en begivenhet for eksempel.

Det som er unikt med casestudien, er en mangfoldig datainnsamling og målet er ikke å utvikle en eksisterende teori eller komme med nye teorier (Mehmetoglu, 2004). Målet med denne oppgaven er å bygge forståelse av regnskapsmanipulering, spesielt hvilke metoder som er brukt i regnskapsmanipulering og hvordan de påvirker sentrale regnskapsstørrelser i selskapets kjernevirksomhetsområder. Undersøkelse av små caser kan brukes for å bygge forståelse og få innsikt i et fenomen. Derfor har jeg valgt å utføre et casestudium for å tilegne meg kunnskaper som bidrar med å svare best mulig på min problemstilling.

Dette valget er gjort fordi, forskningsmål, datainnsamling og dataanalyse i casestudiet er best egnet til hjelpe meg å forstå et eller flere valgte case og å få innsikt i manipuleringsmetoder som er brukt i én eller flere valgte caser. Casestudiet er kjent for et fleksibelt forskningsdesign hvor man kan kombinere ulike forskningsdesign under hele prosessen for å innhente og analysere data man trenger.

Dessuten krever casestudiet ikke at forskeren skal følge bestemte datainnsamlings- og analyseprosedyrer, i motsetning til andre type forskningsstrategier (Mehmetoglu, 2004 s. 44). I casestudiet kan forskeren benytte forskjellige datakilder for å samle inn data som skal analyseres. Derfor har jeg bestemt for å bruke dokumentdata som datainnsamling (dokumenter, bøker og artikler, dommer, osv.).

Dette innebærer at jeg gjennom hele prosessen har muligheten til å gå frem og tilbake i datainnsamlingen inntil jeg får tilstrekkelig innsikt i casen/casene eller inntil relevant informasjon er samlet. Den andre store fordelen med en casestudieprosess for å forstå et fenomen, er muligheten til å foreta datanalyse både under og etter datasamlingen. Casestudiet gir også mulighet for å gjøre bruk av beskrivelser, påstander og hypoteser om nødvendig. I

casestudiet har man i tillegg muligheter til å bruke andre analysemåter. Ulempen med casestudiet er at det ikke finnes noen bestemte måter å analysere data på. Da kan derfor være utfordrende å finne ut hvilke kvalitative analyseteknikker som er de beste for framstillingen av resultatene.

6.2 Datakilder

Tradisjonelt deles datakilder inn to hovedkategorier: primære og sekundærdata (Sundbye og Nisted, 2017). For å svare på et eller flere hovedspørsmål, er forskeren avhengig av primærdata. Hovedproblemet er at det kan være veldig vanskelig å få tak i primærdata. I dag er det mange offentlige og private instanser og private forskere (bedrifter) som lager statistikker og annen type forskning på ulike områder. Siden statistikkene sjelden lyver, kan sekundærdata samles inn ut fra slike kilder, andre undersøkelser som er gjort tidligere, i eget firma eller av andre bedrifter eller uavhengige organisasjoner, fra tidsskrifter og aviser, bøker, vitenskapelige artikler eller offentlige registre, statistikkregistre osv. Derfor kan det være meget effektivt å ta i bruk denne type datakilde, dersom forskerens mål er å raffinere eksisterende teori eller å utvikle ny teorien. Effektiviteten ligger i det at datakilder til sekundærdata allerede eksisterer. Samtidig er det veldig viktig å understreke at sekundærdata har både fordeler og ulemper. Fordelen er at denne type data allerede eksisterer og kan være tilgjengelig i flere kanaler, mens den største ulempen er at denne informasjonen i opprinnelig var samlet inn til andre formål, noe som kan svekke validiteten (gyldigheten) av data.

6.2.1 Validitet og reliabilitet

I dette avsnittet jeg skal drøfte gyldigheten av data som er samlet inn. Det vil si å undersøke om data som er samlet inn dekker konklusjonen som er trukket frem eller om konklusjonen som er trukket frem samsvarer med virkeligheten. Videre vurderer man å se på sannsynligheten for at andre forskere som bruker samme data, ville landet på samme konklusjon.

6.2.1.1 Validitet

For å vurdere gyldigheten og relevansen til en undersøkelse, vurderer man validitet. Validitet er et samlebegrep som innebærer intern og ekstern gyldighet. Intern gyldighet går ut på å sjekke om data som er samlet inn vil dekke konklusjoner som trekkes frem. Det vil si at intern gyldighet vil bidra med å se om konklusjoner som trekkes samsvarer med den opplevde virkeligheten. Ifølge

Jacobsen (2018, s. 17) handler ekstern validitet om i hvilken grad generalisering av funn er gyldig i andre sammenhenger. Ut fra min problemstilling er ekstern validitet ikke relevant i denne oppgaven. Grunnen er at oppgavens mål ikke er å komme til ny innsikt om regnskapsmanipulering eller raffinere en allerede eksisterende teori om dette for så kunne generalisere funn. Hensikten med oppgaven er å få mest mulig innsikt om regnskapsmanipulering og metoder som er benyttet i disse to skandalerammede selskapene. Hovedpoenget i dette avsnittet, er å undersøke om dataene som er samlet inn er relevante for denne studien. Derfor gir opplysninger fra, TOSLO-2006-17373 – RG-2007-13, Oslo tingrett og funnene som er lagt til grunn i dommene troverdige data.

6.2.1.2 Reliabilitet

Med reliabilitet stiller man seg spørsmål om hvor pålitelig undersøkelsen er, og i hvilken grad undersøkelsen er å stole på. For å sikre reliabiliteten i enhver studie, er det viktig å undersøke om data som er samlet inn er relevante og riktige for at resultatet fra studien blir å stole på.

På samme måte som validitet, deles reliabilitet også inn i indre og ytre reliabilitet. Indre reliabilitet handler om i hvilken grad andre forskere stoler på mitt datamateriale slik at de kan bruke disse i sine egne forskninger. På den andre siden går ytre reliabilitet ut på i hvilken grad andre forskere som undersøker samme område og bruker samme type data, lander på samme konklusjoner. Det vil si i hvilken grad andre forskere som brukere samme type data og undersøker samme området som meg her får samme konklusjoner. Reliabiliteten svekkes dersom en forsker opererer med feilaktige data slik at dette kan påvirke annen forskning.

I den andre oppgavens del, har jeg brukt i stor grad dataene fra Oslo tingretts dommer, retts sak 11-045698AST-ELAG, TOSLO-2006-17373 – RG-2007-13 og andre datamaterialer som er allment tilgjengelige. Jeg er ikke i tvil om at tingrettens funn ansees som pålitelige. Oppgaven handler om å få innsikt om metoder som er benyttet i manipuleringen av skandalerammede selskap. Denne delen bygger på rettens vurdering av faktiske forhold i saken og konklusjon er basert på funnene fra rettens domsavgjørelser. Det er en høy sannsynlighet at andre forskere som skal bruke samme data vil lande på samme konklusjoner.

6.3 Forskningsprosess

Tradisjonelt består forskningsprosessen av tre faser: forskningsdesign, datainnsamling og dataanalyse (Jakobsen, 2003).

6.3.1 Forskningsdesign

Dette går ut på å lage en overordnet plan over hvordan man skal gå frem for å løse et prosjekt. Å velge en riktig forskningsprosess er ikke en enkelt prosess. Det er mange forhold som spiller inn og påvirker valget.

6.3.2 Datainnsamling

Formål med casestudium er å utvikle forståelse av et fenomen eller en spesiell situasjon. Det er i denne forbindelse jeg har valgt en forklarende variant av casestudie for å få innsikt i regnskapsmanipuleringsproblematikken. I motsetning til andre strategier, krever casestudien ikke at man trenger å følge bestemte datainnsamling- og analyseprosedyrer.

Det har vært flere regnskapsskandaler i Norge. I denne oppgaven har jeg ikke som ambisjon å undersøke alle skandaler som skjedde i Norge. Jeg skal velge ut case som jeg mener er særlig relevante for min studie. For å skape gode muligheter for å fortolke resultater ut fra hver case, har jeg etablert noen kriterier ved utvelgelsen av caser som skal tas med i oppgaven.

I valget av casene, legger jeg til grunn to hovedmotivasjoner, nemlig vekstmål og oppnåelse av gode resultatmål. Det er valgt ut caser som oppfyller disse to kriteriene. Det som kjennetegner et casestudium, er som sagt at alle typer datainnsamlingsmetoder og analysemåte kan brukes. Yin (1989) forslår seks innsamlingsmetoder hvor man kan velge en eller kombinere noen av disse i casestudien: 1) dokumenter, 2) arkiv, 3) intervju, 4) direkte observasjon eller deltagende observasjon. Det er i denne forbindelsen jeg har valgt å samle inn data gjennom utvalgte skandalesaker, hvor en samlingsmetoder er regnskapsrapporter, bøker, Oslo Tingretts domsavgjørelser, rettssak 11-045698AST-ELAG, TOSLO-2006-17373 – RG-2007-13, datamateriale som er allment tilgjengelig og en rekke artikler som er relevante for denne studien.

Innsamlingen av litteraturen ble foretatt gjennom et systematisk søk i google Scholar og andre søkemotor. Jeg fikk også tilgang til Idunn gjennom google Scholar. Gjennom Universitetet i

Sørøst-Norge (USN), fikk jeg tilgang til Nordens største digitale mediearkivet «Atekst» som inneholder nyheter fra trykte og digitale redaksjonelle medier. Via bibliotekets hjemmeside, fant jeg nyttige elektroniske akademiske og elektroniske tidsskrifter. På besøk (fysisk) til USN biblioteket Ringerike, fant jeg også artikler, tidsskrifter og bøker som er relevante for det temaet jeg har valgt. Ved innlogging via Feide ved USN, fikk jeg også tilgang til lovdata pro, hvor jeg fant blant annet TOSLO-2006-17373 – RG-2007-13. Det er den dommen som er spesielt relevant for Sponsor Service ASA. Ved å søke videre på google, fikk jeg opp <http://advokat.mobi/LE-2011-45698> og innholdet i hele «rettsak 11-045698AST-ELAG» i Finance Credit ASA. Videre gjennom google søkemotor, fikk jeg også gamle domsavgjørelser (rettsdata) vedrørende regnskapskandaler også i Sponsor Service ASA.

6.3.3 Dataanalyse

Ifølge Sander (2019) går dataanalyse ut på en systematisk bearbeiding av informasjon som er samlet inn. Analyse av data går ut på å kategorisere innsamlet informasjon med sikte på å beskrive hva en har funnet.

Opgaven går ut på bruk av casestudie og målet er å forstå problematikken rundt regnskapsmanipulering og metoder som ble benyttet i skandalesaker som er valgt ut. For å forstå et fenomen, er den største fordelen med casestudieprosess muligheter til å foreta datanalysen både under og etter datasamlingen, lage beskrivelser og velge påstander/hypoteser om nødvendig. Som nevnt tidligere, er målet med denne oppgaven ikke å raffinere en allerede eksisterende teori eller å utvikle nye teorier om regnskapsmanipulering. Dessuten kan man i casestudien benytte forskjellige datakilder man trenger til analysen og konklusjonen. Analysen og diskusjoner i oppgaven er basert på en gjennomgang av metoder som er benyttet i regnskapsmanipulering i disse to casene. Ved gjennomgang av hver enkelt metode som ble benyttet for å manipulere regnskapene i disse sakene, ble effekter metodene har påført selskapets finansielle stilling og resultat drøftet i samme slengen.

Kapittel 7: Casestudier

7.1 Casestudie

Målet med denne delen er å forsøke å finne svaret på de følgende delspørsmål:

Hvilke manipuleringsmetoder ble benyttet de utvalgte casene? Hvilke effekter fikk manipuleringen på regnskapet, herunder sentrale regnskapsstørrelser? Hvilke incentiver for manipulering er det? Hvilke likheter og ulikheter finnes i de utvalgte casene?

7.1.1 Caseutvelgelsen

De siste årene har det vært ulike regnskapskandaler både i Norge og i utlandet. Noen kom overraskende, sjokkerende og er fremdeles oppfattet som Norges største regnskapsbedrageri saker. Det er umulig å diskutere alle skandalene i denne oppgaven. Derfor er jeg nødt til å gjøre en begrensning i forbindelse med utvelgelsen av case. For å finne svar på de delspørsmålene som er stilt for å belyse min problemstilling, vil utvalget av case begrense seg til norske skandalerammede selskaper.

7.1.1.1 Utvelgelseskriterier

Det er flere typer utvalg man kan gjøre for å gjennomføre en casestudie. Ifølge Grønmo (2007) kan man dele metodene for utvelgelsen av case inn i fem utvalgstyper: 1) utvalget lik universet, 2) pragmatisk utvalg, 3) sannsynlighetsutvalg, 4) strategisk utvalg og 5) strategisk valg av case.

Utvalg lik universet går ut på at alle enheter i det universet som vi ønsker kunnskap om, undersøkes, mens **pragmatisk utvalg** er basert på skjønnsmessig utvelgelse av enheter for eksplorerende eller foreløpige undersøkelser, uten ambisjoner om systematisk generalisering til et større univers. **Sannsynlighetsutvalg** vil si at alle enheter som trekkes ut har en kjent sannsynlighet for å komme med i utvalget. Sannsynligheten trenger ikke å være lik for alle enhetene. Strategisk utvalg og strategisk valg er ikke det samme. Det er forskjell mellom strategisk utvalg og strategisk valg.

Strategisk utvalg sikter på helhetlig forståelse, teoretisk generalisering eller utvikling av hypoteser og teorier, mens i **strategisk valg** bygger på systematiske vurderinger av casene som

er mest relevante og mest interessante for undersøkelsesformål (Grønmo, 2004 s. 88).

Systematisk (strategisk) valg bygger ikke på tilfeldighetsprinsippet. Tvert imot bygget strategisk valg (systematisk valg) på systematiske vurderinger av hvilke enheter som ut ifra teoretiske og analytiske formål gir store bidrag til å forstå et fenomen. Ved dette type utvalget tydeliggjør man hvem man ønsker å nå og hva man vil satse på i studien. Som jeg nevnte i tidligere i avsnitt 6.3.2, skal det velges caser som oppfyller to kriterier, nemlig vekstmål og gode resultatmål.

Siden denne oppgaven sikter på å få en mest mulig forståelse av ulike aspekter rundt regnskapsmanipulering, var det naturlig å bruke *et strategisk valg* for å fange opp de beste casene som kan bidra til å gi en bedre forståelse av regnskapsmanipulering og belyse metoder, incentiver/motivasjonen bak manipulering og regnskapsstørrelser som blir berørt av metoder som er benyttet for manipuleringen. Oppgaven er begrenset til å undersøke norske selskaper som har vært mye i medias søkelys og hvor domstolene har gjort gjeldende at det har foregått regnskapsmanipulering. Da vil utvelgelsen av case rette fokus på metoder som ble benyttet, incentiver bak regnskapsmanipulering og effekten manipuleringen har hatt på selskapets inntjening og verdier i balansen. Videre skal undersøkelsen se nærmere på om ledelsen har oppnådd direkte/indirekte egen vinning eller om selskapet har oppnådd egen vinning.

Etter en gjennomgang av utvelgelseskriterier, bestemte jeg å undersøke et par store case som har forskjellig virksomhetsråder, men som har omtrent samme karakteristika: suksess og rask vekst. De jeg har valgt er Finance Credit ASA og Sponsor Service ASA.

Analysen skal fokusere på å se og forstå regnskapsmessige ulovligheter, metoder som ble brukt i manipuleringen, mulige intensjoner/motivasjon for manipulering og hvor effekten av manipulering i stor grad vil gi utslag (regnskapsstørrelser). Oppgavens konklusjon skal trekkes ba bakgrunn av oppklarte metoder som ble benyttet for manipuleringen i disse casene og effekten de har hatt på regnskapsstørrelser og mulige incentiver bak regnskapsmanipulering. Case som tas med i undersøkelsen er kartlagt i tabellen nedenfor i punktet 6.1.1.2.

7.1.1.2 Oversiktstabell over motiver, metoder som er benyttet og effekt på regnskap

Tabellen nedenfor er presentert på bakgrunn av store manipulerings handlinger som ble utført i de to skandalerammede selskapene. Som det kommer frem, er manipuleringer i stor grad gjort for å blåse opp resultater og dermed å vise at alt går bra i selskapene. Hensikten bak

manipuleringen var å vilde investorer og kreditorene for få nye låneopptak, tiltrekke flere investorer for å hente inn ny kapital gjennom emisjoner og ikke minst for å oppnå egen vinning.

Finance Credit ASA

Caser	Motiver/incentiver for regnskapsmanipulering	Manipuleringsmetoder	Effekt på regnskapet
Finance Credit ASA	<p>-Egen vinning:</p> <p>-Vinning for bedrift: Hvordan de greide det over en lengre periode:</p> <p>1) Komplisert struktur, noter som var umulig eller vanskelig å lese noe ut fra.</p> <p>2) En svært komplisert og uoversiktlig struktur gjør det vanskelig for banker og revisor å kontrollere det som ble rapportert i regnskapene</p>	<i>-For tidlig bokføring av inntekter</i>	Positiv effekt på resultat og videre på balansen
		<i>-Bokføring av fiktive inntekter (fiktivt salg)</i>	Positiv effekt på resultat og videre på balansen
		<i>-Flyttet kostnader til en senere periode</i>	Påvirkning resultat og på balansen: Økningen i inneværende år
		<i>-Transaksjoner med nærstående</i>	Positiv effekt både på balanse og resultat
		<i>Fordringer ble bokført på pålydende og misligholdt</i>	Positiv effekt på balansen: Feilaktig balanse økning
		<i>- gjeld ble ikke tapsført</i>	Positiv effekt på resultat Økning: resultat/balanse
		<i>- Bruker andre teknikker for å skjule kostnader eller tap</i>	Kan ha enten positiv eller negativ effekt på resultat

Sponsor Service ASA

Caser	Motiver/incentiver til regnskapsmanipulering	Manipuleringsmetoder	Effekt på regnskap
Sponsor Service ASA	-Vinning for bedrift	<i>For tidlig inntektsføring</i>	Positiv effekt på resultat i nåværende periode
	-Egen vinning	<i>-Bokføringen av fiktive inntekter (fiktivt salg)</i>	Positiv effekt på resultat i inneværende år
		<i>-Flytter kostnader tilhørende inneværende periode til en senere periode</i>	Positiv effekt på resultat i inneværende år

7.2 Finance Credit ASA

7.2.1 Kort historikk om selskapet

Finance Credit ASA er et norsk finanskonsern som ble grunnlagt midt i 1990-årene av Trond G. Kristoffersen og Torgeir Stensrud. Selskapet hadde flere datterselskaper blant annet i Sverige, Danmark, Finland og Storbritannia. Selskapets hovedvirksomhet var å kjøpe opp utstående fordringer fra andre selskaper og drive inkasso. Da de to grundere startet selskapet, var de allerede gjeldstyngede fra deres gamle selskaper. De tok all gjeld med seg inn i det nye selskapet (Borgen, 2015).

Gjeldsoppkjøp og inndrivelse gikk ikke som det skulle. Gründerne som samtidig var administrerende direktør og styreformann prøvde alt de kunne for å holde det gående ved hjelp av inntektsoppblåsing (fiktive inntekter og tidligere inntektsføring osv.), misvisende kundefordringer og uoversiktlig organisasjonsstruktur, men de klarte ikke å unngå selskapets kollaps høsten 2002. Administrerende direktør og styreleder ble siktet for grovt bedrageri knyttet

til manipulerede regnskaper. Selskapets bedrageri rystet norsk næringslivet. Fram til i dag står Finance Credit-konsernet i sentrum for norgeshistoriens største bedragerisak.

7.2.2 Hva som skjedde?

Ledelsen i Finance Credit ASA holdte selskapets virkelige økonomisk situasjon skjult over en lengre tid for å kunne tilegne seg urettmessige lån og kreditter og foreta andre økonomiske misligheter. Selskapet klarte å villedde ulike regnskapsinteressenter, spesielt banker ved å manipulere regnskaper med tidlig inntektsføring, føringen av fiktive inntekter, unnlattelse av tapsavsetninger og misvisende interne transaksjoner med nærstående som førte til uriktige kundefordringer. Heskestad (2015) hevder at det er kompleksiteten i selskapets struktur som vanskeliggjorde avsløringen av at i stor grad interne transaksjoner var knyttet til nærstående. Da selskapet ble stiftet i 1996, fikk selskapet navnet Finance Credit Norge AS. Selskapet endret navn stadig oftere. Fram til året 2000, var selskapet kjent under navnet Finance Credit ASA. Selskapet overtok senere Finance Credit Group AS. Enten alene eller sammen med andre selskaper, etablerte selskapet ulike datterselskaper som skulle kjøpe og drive inn ulike porteføljer i selskapets virksomhetsområde.

Å kjøpe opp gjeld eller utstående fordringer fra andre selskaper krever en stor og rak likviditetstilgang. Selskapet som fra starten var gjeldstynget og som hadde lite egenkapital, måtte begynne å søke nye lån for å kunne kjøpe enda flere fordringer.

Selskapet hadde en kontrollerende posisjon i datterselskapene og var ansvarlig for regnskapet. Denne posisjonen ga ledelsen gode muligheter for å søke stadige lån på vegne av datter- og nærståendeselskaper som var lokalisert i ulike land i Europa. Samtidig foretok ledelsen manipuleringshandlinger. Da selskapets likviditet ble tynn og meget svak, ble gjeldsoppkjøp avhengig av lånefinansiering fra flere kredittinstitusjoner. For å oppnå lån måtte selskapet trikse med regnskapstall. Dette skjedde ved å blåse opp inntekter, rapportere misvise kundefordringer og kamuflere gjeld, forhøye egenkapitalen i nærstående selskaper før salgstidspunktet, holde kostnader mest mulig nede osv. Etter hvert begynte datterselskaper å skifte navn og tilhørighet oftere og på tvilsomme måter. Det var på denne måten selskapet bevisst skapte og utnyttet uoversiktlig organisasjonsstruktur og tok opp masse lån fra flere norske banker uten at de oppdager at noe var galt. Oslo tingrett (2007) mente at etableringen av datterselskaper, tvilsom

navnsskifting og tilhørighet, var en måte å lage en struktur og situasjoner på, som gjorde det vanskelig for kreditorer å identifisere opphavet til transaksjoner, spesielt internt.

7.2.3 Hvordan gjorde ledelsen det?

Selskapets kjernevirksomhetsområde var å kjøpe opp fordringer fra andre selskaper og så drive inkasso. De oppkjøpte utestående fordringene ble bokført i Finance Credits regnskap til pålydende verdier istedenfor den virkelige betalte prisen ved kjøp, som i realiteten var under den pålydende verdien (Heskestad, 2015). Denne bokføringsmetoden medførte at selskapets fordringer (oppkjøpte fordringer) ble overvurdert i selskapets regnskaper. Videre blir verdiøkninger klassifisert som driftsinntekter. Dessuten, oppkjøpt gjeld som selskapet ikke klarte å inn drive, ble ikke tapsført. Manglende avsetninger på tap på kundefordringer bidro til at resultater og fordringer ble målt feil. Altså ble både resultat og kundefordringer feilaktig overvurdert. Hensikten bak dette var å villedde kreditorene.

På den andre siden ble selskapets regnskaper manipulert ved å inntektsføre rene fiktive inntekter. Den meste alvorlig inntektsføringen av fiktive inntekter skjedde i 1998 da selskapet inntektsførte 9,1 millioner NOK knyttet til Storm Elektro porteføljen basert på kontrakten som ikke var inngått i det hele tatt (rettssak 11-045698AST-ELAG s. 26). I det samme året inntektsførte selskapet 26 millioner norske kroner knyttet til forvaltergebyr (management fee) fra nærstående selskaper som åpenbart ikke var i nærheten å kunne gjøre opp sine krav (Heskestad, 2015). Selskapets regnskap viser at en stor del av selskapets driftsinntekter består av management fee og kundefordringer knyttet til nærstående selskaper som i særlig grad var tvilsomme.

Dette resulterer i svake kontantstrømmer, mens driftsinntekter og kundefordringer viser en betydelig økning regnskapsmessige. Dette skyldes blant annet at betydelige kundefordringer sto uberørt i regnskapet over lengre tid. Dette skyldes blant annet at selskapet ikke hadde foretatt avsetninger til tap på kunder eller foretatt tapsføring.

De sentrale momentene i Finance Credits regnskapsmanipulering var knyttet til kundefordringer til nærstående (datterselskaper eller andre nærstående selskaper), for høye forvaltergebyrer og unnlatelsen av avsetninger til tap på fordringer. Selskapet klarte å skjule slike handlinger gjennom en uoversiktlig struktur, navnsskifting og endring av tilhørighet til datterselskaper. Ved

en tvetydig organisasjonsstruktur og uredelig rapportering manipulerte selskapet regnskapstall, noter for å villede kreditorer til å bevilge lån på ca. 1,5 milliarder kroner.

7.2.4 Hvordan ble dette oppdaget?

Det var en tidligere ansatt i ledelsen i selskapet som tipset journalist i Kapital Bjørn Olav Jahr. Da tok journalisten initiativ til å avdekke de faktiske forholdene i selskapet. I juni 2001 publiserte Kapital en artikkel om Finance Credit-systemet. Artikkelen ble fulgt opp ytterligere av en rekke artikler som satte stadig mer kritisk søkelys på selskapet. Bankene anmeldte saken til Økokrim. Den 16. november 2002 ble de to gründerne pågrepet, og de ble etter hvert varetektsfengslet.

7.2.5 Incentiver

Som det fremkommer av ulike momenter som retten peker på, skjulte ledelsen bevisst selskapets reelle økonomisk forhold. Dette kan tyde på at rapportering av feilinformasjon i regnskapene over lengre tid, ikke hadde annen hensikt enn å villede bankene for å kunne opprettholde tillit til selskapet og fortsette å oppnå lån på feil grunnlag.

Uoversiktlige og komplekse strukturer bidro til at selskapet lyktes med å utføre uredelig rapportering. Manipulert rapportering skapte diffus og forvirring i regnskapsinformasjon, spesielt kundefordringer og gjeld. Dette førte til feilaktige overvurderinger av resultatet og balanse. Ledelsen klarte på denne måten å oppnå bedre lånevilkår. Det er også viktig å minne på at å øke muligheter for å skaffe seg lån på bedre vilkår, er en uberettiget personlig vinning. Selskapet var fra starten tungt belånt og gjeldsoppkjøp gikk ikke helt som det skulle. Dette medførte at bankene måtte fastsette flere vilkår som måtte være innfridd for å inngå låneavtaler. For å gi lånefinansiering, tok bankene pant i fordringene og satte krav om blant annet at kreditt ikke måtte overstige en viss andel av selskapets bokførte ikke-misligholdte fordringer. Selv om bankene satt egenkapitalkrav på minimum 20 % av bokført balanse ekskludert immaterielle eiendeler, visste de ikke at egenkapitalen var overrapportert gjennom overvurdert resultat og balanse. Fastsettelsen av strengere krav for å oppnå lån bidro indirekte til å øke selskapets verdier (forsvarlig egenkapital), men dette på den andre siden forsterket ledelsens praksis til

regnskapsmanipulering for å innfri lånekravene. Selskapets ledelse tok i bruk blant annet «luffakturering» for å holde selskapet gående og fortsette å tilegne seg urettmessige fordeler.

Ved vitneprovet fortalte Stensrud at ulovlige handlinger skjedde ved å bruke oppblåste regnskapstall til å ta opp stadig nye millionlån, mens underskudd og tap ble kamuflert gjennom omfattende internfakturering av underselskapene (datter- og nærstående selskaper) til Finance Credit Norge ASA. Han opplyste videre at låneopptak ble delvis gjort for å dekke hullet og skaffe tilstrekkelig egenkapital til å kunne få banklån, og delvis for å opprettholde drift i Finance Credit AS/ASA. Det er også viktig å understreke at ledelsen gjennomført noen handlinger med sikte på å utnytte ulovlige handlinger for å trekke midler ut av selskapet.

Ut fra forfalsking, ulike rapporteringsunntatelser og endring av regnskapsdata i årsregnskapene, er det god grunn til å tro at det var egen vinning som lå bak for å dekke hullet i selskapets gjeld. Press for å innfri bankenes lånekrav bidro til at selskapets ledelse manipulerte regnskapene. Selv om gründerne forsøkte i sine forklaringer å påstå at alle handlingene skjedde for selskapets skyld, holder ikke dette. Retten bekreftet at målet med Kristoffersens handling, fremleggelsen av den feilaktige informasjonen gjennom regnskapene og tilbakeholdelsen av opplysninger om de reelle økonomiske forhold i selskapet, var å villedde bankene til å tro at økonomien i virksomheten var god (rettssak 11-045698AST-ELAG).

Videre konkluderte retten med at de økonomiske tapene som bankene ble påført, er resultatet av godt planlagte og forsettlige bedragerihandlinger over tid fra Kristoffersens side (okokrim.no/ Fellende dom i Finance Credit-saken- 2004). Derfor ble Kristoffersen dømt for grov utroskap av cirka 260 millioner kroner, dokumentfalsk, regnskapsovertredelser og unndragelse.

7.2.6 Utelatelse av gjeld og forpliktelser

Feilaktige regnskapstall i selskapet var ofte knyttet til oppblåste inntekter og diffuse kundefordringer. Kamufleringen av gjeld, tap og underskudd gjennom transaksjoner med nærstående selskaper, gjorde det vanskelig for bankene å finne ut den reelle økonomiske situasjonen til selskapet, da lån skulle ytes. Derfor ble det at nye lån stadig ytet på bakgrunn av falske opplysninger.

Videre kan mye tyde på at ved endringer i selskapets form (AS, ASA, Group), innfusjonering, etablering av datterselskaper osv., ble gjeld og fordringer som tilhørt gamle selskaper videreførte til de nye selskapene. For eksempel den 04.10.2001 inngikk Finance Credit Norge ASA en låneavtale på NOK 575 millioner med bankene (rettssak 11-045698AST-ELAG). Det selskapet som hadde inngått avtalen med bankene den 4. oktober 2001, ble senere innfusjonert i Finance Credit Group AS som heleid datterselskap. Det er liten tvil om at all gjeld som tilhørte Finance Credit Norge ASA ikke ble videreført til det nye selskapet, altså Finance Credit Group AS. Det er vanskelig å utelukke at unnlåtelsen av konsolideringer og konvertering av lån som skjedde i selskapet, kan blant annet skyldes slike handlinger. Det er en slik kompleksitet i transaksjoner som gjorde det vanskelig for bankene å spore opp om transaksjoner skjedde mellom nærstående selskaper, andre eksterne kunder eller truster, når det skulle gis nye lån senere.

Samme dom viste at Finance Credit Norge AS/ASA og Finance Credit Group AS fremlagte regnskaper med for høy inntjening og overvurderte eksterne kundefordringer. Dette skjedde fra utgangen av 1998 til 2000. Dette kan være en forklaring på hvor lenge selskapet baserte sine handlinger på feil opplysninger.

På grunn av komplekse og uoversiktlig organisasjonsstruktur ble også uriktig eierforhold, forfalsking av årsregnskaper, tvetydige oppkjøp/salg, innfusjonering av selskapene, forfalskninger av dokumenter spesielt noter, konvertering av lån, unnlåtelsen av konsolideringer av datterselskaper osv. gjennomført uten å bli oppdaget. Dette viser under hvilke forfalskede omstendigheter nye lån ble gitt.

Årsregnskapet til Egham Finance Plc for 2001 viser flere uforklarlige endringer (rettssak 11-045698AST-ELAG s. 11-12). En stor del av notene som hadde vesentlig betydning for interessenter, ble enten fjernet eller endret. Allikevel var det, det endrede årsregnskapet og revisjonsberetningen som ble presentert långivere for nye låneopptak.

Regnskapsprinsipper ble endret ved avleggelsen av årsregnskap for Egham Finance Plc. Både kortsiktige fordringer og kortsiktig gjeld som forfaller innenfor ett år ble endret i notene som ble oversendt långivende banker, mens langsiktige gjeld og informasjon om nærstående ble helt fjernet fra noter (Rettsak 11-045698AST-ELAG s. 12). Dette skjedde ved at note 9 vedrørende kortsiktige fordringer ble endret til note 6 i regnskapet som ble sendt til banken og innholdet ble

også endret, mens note 10 vedrørende langsiktig gjeld ble fjernet. Note 14 som omhandler informasjon om nærstående, ble også fjernet. Videre viser årsregnskapet at avsnittet om grunnleggende usikkerhet også er utelatt. Dette kan være en god indikasjon på gjeldskamuflering gjennom forvrengingen av selskapets reelle økonomisk stilling og inntjening og utelatelsen av andre relevante opplysninger til regnskapsbrukere.

Årsregnskapet til Finance Credit ASA for 1999 viste også et uriktig bilde av selskapets økonomiske stilling og resultat. Uten nødvendigvis å peke på konkrete poster som er berørt av andre brudd på regnskapslovgivningen, manglet konsolidering av noen datterselskaper i konsernregnskapet for 1999. Datterselskapene Finance Credit Danmark AS, Finland OY og Faktura Finans AS, var ikke konsolidert i Finance Credit Norge ASAs konsernregnskap. Man kan ikke utelukke at unnlattelsen av denne konsolideringen, kan ha noe å gjøre med kamufleringen av selskapets gjeld eller fordringer å gjøre.

Når det gjelder legitimasjon av bilag, er det store mangler i forbindelsen mellom bilag og regnskapstall. Retten viste at Finance Credit AS og Finance Credit Group AS ga ufullstendig eller ingen beskrivelse av transaksjonenes underliggende realitet. Dette innebærer at regnskapet ikke var i samsvar med bestemmelser i regnskapsloven. Dessuten har selskapet også begått merverdiavgiftbedrageri i 2001 og selskapet ble anklaget for dette (rettssak 11-045698AST-ELAG). Videre ble administrerende direktøren tiltalt for overtredelse av ligningsloven § 12-1 (skattesvik) og regnskapsloven § 8-5. De to siste overtredelsene handler også om selskapets gjeld var utelatt. Man kan ikke heller utelukke mistanke om at det skjedde manøvrering av andre selskapets gjeld eller fordringer.

7.2.7 Transaksjoner med nærstående/Fordringer

Manipuleringsomfanget i regnskapene til Finance Credit ASA er skremmende. Selskapet tok i bruk manipuleringsmetoder som muligens var utenkelige før Finance Credit-saken. Uklare nærstående-forhold har vært sentralt. Fra 1996 frem til november 2002 stiftet gründerne en rekke selskaper både i Norge og i utlandet. Det er i denne forbindelse retten deler Finance Credit-systemet i tre blokker: en konsernblokk, en nærstående blokk og en trustblokk (Rettssak 11-045698AST-ELAG s. 24).

Nærståendeblokken består av selskaper som direkte eller indirekte var kontrollert av gründernes hovedselskap og de som opprinnelige ikke var en del av konsernet som inngikk i konsernet etter hvert, mens trustblokken består av utenlandske trusters hvor gründernes familier var direkte eller indirekte involvert. For å vanskeliggjøre avsløringen av transaksjoner med nærstående, brukte selskapet uoversiktlige strukturer som omtalt ovenfor under punktet 6.2.6.

Kompliserte systemer skapte ytterligere mye tvetydighet i transaksjoner med nærstående i form av misvisende informasjon (uklarhet i inntektskilder, uklarhet i fordringer mellom nærstående, uklarhet i gjeldsforhold mellom nærstående osv.), oversiktlig eierskap, dokumentforfalskninger osv. Dette førte til flere tilfeller av overtredelse av regnskapsloven og mye mer. Selskapet skapte enda mer uklarhet i regnskapsmessig behandling av transaksjoner ved at noen selskaper formelt ble holdt utenfor konsernstrukturen. Retten fant ut en del trusters eide selskaper med Finance Credit i navnet (Rettssak 11-045698AST-ELAG s. 24). Dette gjør at strukturen som allerede var uoversiktlig, ble enda mer omfattende og tvetydig. Selskapets ledelse utnyttet kompleksiteten i strukturen, uklare eierforhold og konstruerte regnskaper ved blant annet å knytte fordringsmassen mot eksterne kunder som egentlig ikke eksisterte eller kundefordringer som allerede var avskrevet som uerholdelige.

Retten viste også at det var fordringer som oppsto mot datterselskaper og andre fordringer som tilhørte selskaper som eiet av nærstående selskaper (trusters). En del kundefordringer skyldte fakturering av forvaltergebyr «management fees». Slike falske kundefordringer ble rapportert som reelle kundefordringer uten at bankene ble gjort kjent med dette. Det var dette som i stor grad gjorde det umulig for banken å finne ut hvor midlene i realiteten kom fra og hvor de har gått og hvordan de er klassifisert i regnskapene.

Det er en stor mulighet for at noen av disse transaksjoner ikke hadde økonomisk innhold siden det var uklarhet om kjøpere eller selgere var reelle. Mangel på økonomisk innhold i transaksjoner kunne medført mangel ved uavhengighetsdimensjon når det overføres risiko og kontroll. Av den grunn kunne det bokføres fiktive gevinster som feilaktig økte resultatet.

Kort oppsummert, kan man si at ved enhver anledning for låneopptaket, brukte selskapet i stor grad sammen metode:

1) Selskapet presenterte vesentlig for høye beløp for inntjening og/eller fordringsmasse mot eksterne kunder hvor en stor del av fordringene ikke eksisterte eller allerede var avskrevet. Selskapet overvurderte kundefordringer i hvert årsregnskap i perioden 1998-2000.

2) Selskapet ga uriktige eller ufullstendige opplysninger og/eller unnlot å fremlegge korrekte opplysninger til bankene i forbindelse med låneopptak.

Jeg har ikke laget en uttømmende liste over alle låneopptakstilfellene i selskapet, men jeg klarte å registrere 14 låneopptak. Ut fra disse låneopptakene, vises det at i 6 av 14 låneopptak, la bankene til grunn vesentlig for høye beløp for inntjening og/eller overvurdert fordringsmassen mot eksterne kunder, mens i 8 av 14 anledninger, brukte bankene tidligere og løpende kredittvurderinger av Finance Credit Norge ASA. Tidligere kredittvurderinger ble videreført for nye lånopptak uten noen former for revisjon.

Uklare nærstående forhold forårsaket overvurdert og uklar fordringsmasse. Dette medførte videre at selskapet viste overvurdert og uklare inntekter. For eksempel pr 31.12.1999 hadde konsernet bokført kundefordringer på ca. kr 336 millioner, mens den faktiske verdien av fordringene mot eksterne kunder utgjorde kun **kr 137** millioner norske kroner.

Feil i bokførte kundefordringer Pr 31.12 1999, vises i tabellen under:

Nærstående selskaper	145
Datterselskaper	53
Delsum 198	198
Eksterne kunder	137
Sum «kundefordringer» i konsernregnskapet	336

Tabellen er laget ut fra informasjon i rettssak 11-045698AST-ELAG s. 16.

Tabellen viser at i konsernregnskapet pr 31.12.1999 var kundefordringer på kr 336 millioner NOK. Med dette beløpet ville man tro at hele beløpet faktisk gjaldte eksterne kundefordringer, men det var kun 137 millioner NOK som virkelig er kundefordringer mot eksterne kunder. I denne resterende delen på 199 millioner, tilhørte 145 millioner NOK nærstående og 53 millioner

datterselskaper. Med andre ord kan dette skyldes mangler eliminering av konserninterne fordringer i regnskapet.

Pr 31.12 2000 hadde Finance Credit ASA oppført kr 411,6 millioner i helhet som kundefordringer til nærstående i Finance Credit gruppe AS. I realiteten var i dette beløpet inkludert også andelen av kundefordringer knyttet til selskapets kjernevirksomhet. Disse misvisende kundefordringene ga et vesentlig uriktig bilde av selskapets økonomi. Flere banker har lagt til grunn en slik feil ved innvilgelsen av lån til selskapet. Videre på samme dato var kundefordringene oppført med 611,1 millioner i konsernets balanse, men kundefordringer til eksterne kunder var i virkeligheten vesentlig lavere. Dette innebar at dette også beløpet inkluderer kundefordringer relatert til nærstående.

De groveste feilene som er gjort i forbindelsen med uklar sammenheng mellom bilag og presentasjon av regnskaper er blant annet: overføring av fordringsporteføljer, motregningen av fordringer, lånetransaksjoner og belastning av utgifter mellom nærstående selskaper (rettssak 11-045698AST-ELAG s.17). Det er i stor grad uklarhet om nærstående og utydelig eierskap, som står sentralt i selskapets regskapsmanipulering.

7.2.8 For tidlig inntektsføring

Selskapet tok i bruk metoder som for tidlig inntektsføring, bokføring av fiktive inntekter og flytting av kostnader til en senere periode for å forsøke å blåse opp resultatet. Hensikten med dette var å villedde kreditorer og investorer og å lokke dem til å være med på å finansiere det tungt belånte selskapet.

I perioden 1998-2000 fremlagte selskapet regnskaper og rapporter med vesentlig for høye beløp for inntjening og/eller fordringsmasse mot eksterne kunder. Det var i hele perioden uklart hvem fordringsammen gjaldt og hvordan den hadde oppstått. For å skjule bakgrunnen til tallene som var presentert i regnskapet, brukte selskapets ledelse posten kundefordringer som et manipuleringsknutepunkt. Kjøpte fordringer og fordringer på kunder er blant de postene i balansen som står sentralt i Finance Credit-skandalen. Selv om man i regnskapet deler posten opp i fordringer til nærstående, fordringer til datterselskaper og kundefordringer mot eksterne kunder, viste det seg at tallene i disse delpostene ikke alltid representerte reelle transaksjoner. For å få regnskapet balansert, fant ledelsen i Finance Credit muligens trolig bare på tall å fordele

på disse delpostene uten reelle forbindelser. Mange fordringer skyldes luftfakturering og andre er ikke-eksisterende eller tilnærmet ikke-eksisterende, fant retten.

For øvrige viser valg av tidspunkt for inntektsføring (periodiseringstidspunkt) at provisjoner i sin helhet ble inntektsført på kjøpstidspunktet til fordringene istedenfor at de periodiseres og resultatføres etter hvert som de inndrives. Dette var brudd på opptjeningsprinsippet og slik inntektsføring skjedde i hele perioden 1999-2001 da selskapet blåste betydelig opp inntektene. Slik regnskapsmessig behandling av provisjoner bidro til et vesentlig feil bilde av selskapets økonomiske stilling og særlig resultat (Oslo tingrett, 2004). Dessuten vil ufullstendige eller manglende beskrivelser av transaksjonenes underliggende realitet og uklare forbindelser mellom bilag og regnskapets tall, forårsake uklarhet om inntekter er for tidlig bokført eller ikke. Samtidig kan dette også være en vesentlig kilde til fiktive inntekter.

7.2.9 Bokføring av fiktive/feil inntekter

Selskapets årsregnskap for 1998 viste at driftsinntekter besto av inntekter fra selskapets kjernevirksomhet altså fordringsadministrasjon og provisjon ved inndrivelse av kjøpte kundefordringer. I virkeligheten kom en betydelig del av inntektene fra andre kilder enn kjernevirksomheten, nemlig nærstående selskaper.

Hele 56% av selskapets driftsinntekter ført for årsregnskapet 1998, kommer fra nærstående, men ledelsen unnlot å opplyse om dette, avslørte påtalemyndighetene (rettssak 11-045698AST-ELAG s.31). Imidlertid står disse driftsinntektene feilaktig som selskapets ordinære inntekter knyttet til kjøpte fordringer som inndrives videre. For å lure regnskapsbrukerne, forfalsket ledelsen posten kundefordringer. Fordringer på nærstående selskaper med kr 4 349 699, inngikk i posten kjøpte fordringer (rettssak 11-045698AST-ELAG s.31).

Et av momentene som er mest påfallende når det bokføring av fiktive/feil inntekter, er den forfalskede avtalen om kjøp av reskontro fra Storm Elektro AS hvor kjøpte fordringsmassen ble ført med kr 54,8 millioner i balansen (kundefordringer), samtidig som en provisjon på 9,1 millioner ble ført som salgsinntekter samme år. Regnskapsmessige konsekvenser av dette ble at inntekter og balansen ble feilaktig overvurdert. Senere ble det bekreftet at kjøpsavtale var falsk og at det ikke lå noe reell inntekt eller reell kundemasse bak denne.

Selskapets driftsresultat for 1998 var kun kr 29,62 millioner, hvorav kr 26,3 millioner gjaldt nærstående. Med andre ord skulle selskapets resultat være bare kr 3,32 millioner (altså 29,62 – 26,3). Dersom disse fiktive inntekter på kr 9,1 millioner fra Storm Elektro og inntekter knyttet til nærstående på kr 26,3 millioner ikke var ført som reelle inntekter, skulle det være ført tap i årsregnskapet for 1998 (rettssak 11-045698AST-ELAG s.32). Dette var noe som ledelsen ikke ville vise i selskapets regnskap, spesielt til långivere.

Videre bokførte selskapet en intensjonsavtale om salg av 25 % aksjer i Finance Credit Holdning AS på kr 200 millioner basert på falske papirer (rettssak 11-045698AST-ELAG s.11). Dette ble utført med den hensikt å tilføre aksjonærene frisk kapital og dermed hindre at lånet blir brakt til forfall. Det forfalskede regnskapet ble oversendt til banken og ble benyttet som grunnlaget for å oppnå lån.

Årsregnskapet for 1999 var også preget av overtredelse av regnskapsbestemmelser. Feilene består blant annet av mye forfalskninger som gir et vesentlig feil bilde av selskapets økonomi. Hovedårsaken til dette var posten kundefordringer og salgsinntekter som var meget overvurdert. Selskapets utelot et stort omfang av inntekter knyttet til nærstående. En slik bokføring ga et dårligere bilde på selskapets økonomiske stilling og inntjening. Oversikt over hvordan inntekter og kundefordringer er overvurdert, er oppsummert i tabellene under. Det er viktig å presisere at disse regnskapstallene er oppgitt i millioner norske kroner og er avrundet opp til nærmere million.

Tabell a): Oversikt over overvurderingen av inntekter for regnskapsår (1998-2000):

	Regnskap for 1998		Regnskap for 1999		Regnskap for 2000	
	Rapportert	Virkelig	Rapportert	Virkelig	Rapportert	Virkelig
Salgsinntekter	46	17	76	37	91	44
	Overvurdering i beløp: (46 - 17) = 29		Overvurdering i beløp: (76 - 37) = 39		Overvurdering i beløp: (91 - 44) = 47	
	Overvurdering i %: 171 %		Overvurdering i %: 105 %		Overvurdering i %: 107 %	

Tabell b): Oversikt over overvurderingen av kundefordringer for regnskapsår (1998-2000):

	Regnskap for 1998		Regnskap for 1999		Regnskap for 2000	
	Rapportert	Virkelig	Rapportert	Virkelig	Rapportert	Virkelig
Kundefordringer	105	51	336	137	611	200
	Overvurdering i beløp: (105 - 51) = 54		Overvurdering i beløp: (336 - 137) = 199		Overvurdering i beløp: (411 - 200) = 411	
	Overvurdering i %: 106 %		Overvurdering i %: 145 %		Overvurdering i %: 206 %	

Tabellene er utformet ut fra data hentet fra tingrettsdommen (Tingrett 2005b). Som det fremkommer i tabell a) ovenfor, var inntekter overvurdert med 170 % allerede i årsregnskap for 1998, med 105 % for 1999 og 107 % i årsregnskaper for 2000.

Tabell b) viser at kundefordringer var overvurdert med 106 % i årsregnskapet for 1998, med 145 % for 1999 og med hele 206 % for 2000. Dessuten var disse kundefordringsmassene ikke knyttet til eksterne kunder. Dette betyr at beløp i konsernregnskapet inkluderer kundefordringer knyttet til interne transaksjoner med underliggende selskaper. Dette er tydelige indikasjoner om at selskapet var drevet på grunnlag av feilinformasjon med ufullstendig eller ingen beskrivelse av transaksjonens underliggende realiteter.

Retten viste til at det ble inntektsført provisjoner for minst NOK 6 millioner som aldri tilfløt selskapet. Konsernregnskapet for 1999 mangler konsolideringen av datterselskapene Finance Credit Danmark AS, Finance Credit Finland OY og Finans Faktura Sverige AB. Retten bemerket dette som en alvorlig feil i regnskapet til konsernselskapet uten å peke på hvor feilen ligger eller hva slags feil det er. Det er litt vanskelig å utelukke om at dette bidro til føring av fiktive inntekter eller unnlåtelsen av berettiget utgifter eller kamuflering av overvurderte balanseposter.

Videre var en mangelfull legitimasjon av bilag et rent bedrageri, når det gjelder transaksjoner mellom Finance Credit Norge ASA, Finance Credit AS og Finance Credit Group AS. Dette kan ha medført store feil knyttet til overføringer av fordringsporteføljer mellom nærstående, lånetransaksjoner mellom nærstående, videre belastning av utgifter mellom nærstående og

motregninger av fordringer mellom nærstående selskapene. Det er ingenting som tyder på at inntekter knyttet til dette ble bokført tidlig, på riktig tidspunkt eller ved en senere anledning. Dette gir et feilaktig bilde av selskapets økonomiske situasjon.

7.2.10 Flytte kostnader til en senere periode

Metoden for å flytte kostnader til senere perioder ble også benyttet i Finance Credit-systemet. Dette skjedde ved at påløpte kostnadene ble unnlatt på utgiftssiden og blir hengende som manglende tapsføring over lengre tid. I tillegg til at mange fordringer enten var fiktive eller for mye overvurdert, ble reelle tap på fordringer ikke bokført.

7.3 Sponsor Service ASA

7.3.1 Kort om selskapet

Sponsor Service AS ble stiftet i 1982 og en av grunnleggerne var Terje Bogen. Selskapet ble omdannet fra AS til ASA i 1997. Selskapet hadde en rekke datterselskaper i Norge og utland. Selskapet hadde tre hovedvirksomhetsområder nemlig sponning, hospitality/event og media & IT. For de to første områdene var selskapet markedsleder. Selskapet var også kjent både nasjonalt og internasjonalt som en stor aktør innen kjøp og salg av tv-medierettigheter knyttet til sportsarrangementer. Selskapet utøvet også virksomhet innen idrett og kultur. Forretningsmodellen var å opparbeide kontrakter med rettighetshavere om retten til sponning for videre salg til næringslivet som sponsorobjekter. Selskapet fungerte dermed som en mellommann mellom rettighetshaverne og sponsorene.

Gjennom hele sitt livsløp opplevde selskapet ekspansjon og hadde en vekstrekord mot slutten av 90-tallet. Ekspansjonen har i stor grad vært finansiert ved aksjeemisjoner og låneopptak (TOSLO-2006-17373 – RG-2007-13). Selskapet utnyttet sin ledende posisjon i bransjen og kjøpte opp flere selskap som var truet av konkurs. Etter hvert blir situasjonen annerledes og selskapet opplevde en stor nedgang i kontantstrømmer fra operasjonelle og investeringsaktiviteter. En betydelig nedgang i salg og driftsinntekter forårsaket at selskapet havnet i økonomisk trøbbel i perioden 1999-2002. For at driften kunne holdes i gang, var selskapet avhengig av ekstern finansiering. Selskapet som allerede hadde holdt på med manipulering av regnskaper over en lengre periode, kunne ikke stoppe slik rapporteringspraksis i

denne desperate og krevende situasjonen. For å få finansieringshjelp tok selskapet regnskapsmessige grep og brukte en rekke metoder for å manipulere regnskapene. Dette gjorde at regnskapene ble grovt misvisende. Etter hvert ble det oppdaget lovbrudd, overtredelse av regnskapsregler, og selskapets omdømme ble betydelig svekket. Likviditetsbehovet som i hovedsak var dekket gjennom tilførsel av ny egenkapital og låneopptak, ble ikke lenger mulig å tilegne seg. Selskapet gikk konkurs i 2003.

7.3.2 Hva skjedde egentlig regnskapsmessig?

Bokføringspraksisen i selskapets regnskaper var at mesteparten av inntektene ble bokført på et tidligst mulig tidspunkt, mens tilsvarende utgifter ble periodisert senest mulig. Selskapet forsøkte en rekke ulike metoder for å manipulere regnskapene, spesielt inntektene (resultatet). Selskapets ledelse tok i bruk blant annet bruttoprinsippet, umiddelbar inntektsføring av provisjoner, bokføring av fiktive inntekter ved usignerte kontrakter, inntektsføring av avtalte rettigheter som fortsatt var under arbeid osv.

For å påvirke de enkelte regnskapspostene, inntektsførte selskapet usignerte kontrakter i årsregnskapet 2000-2002. Det dukket også opp usignerte kontrakter ført i kvartalsregnskapet for 2001, men som ikke var med i årsregnskapet pr 31.12 2001. Måten regnskapene har vært ført på har i mange tilfeller utvilsomt ført til et bedre resultat for selskapet enn det ellers skulle vært ved riktig føring. De gale inntektsføringene medførte at regnskapet ble villedet og dermed lurte utenforstående om selskapets økonomiske situasjon og ga et bonusutløsende overskudd til selskapet. Dette førte til at styret vedtok utdeling av utbytte og bonus på grunnlag av forfalsket regnskapet. Dette skjedde spesielt for regnskapsåret 2001.

7.3.3 Føringsen av fiktive /feilaktige inntekter

Ifølge opptjeningsprinsippet skal inntekter bokføres når de er rimelige sikre. Til tross for dette, inntektsførte selskapet kontrakter altfor tidlig, kontrakter hvor innholdet var på diskusjonsstadiet eller kontrakter som ikke eksisterte. Flere tilfeller av egnskapsmanipulering av typen fiktive inntekter ble begått rett og slett ved regnskapsføring av transaksjoner med falskt eller null økonomisk innhold. I perioden 2000-2002 var selskapets ledelse temmelig desperat for å få finansieringshjelp og tok i bruk alle mulige metoder, blant annet fiktive/feilaktige inntekter og fiktive fordringer for å lure kreditorene å yte finansieringshjelp. Selskapet hadde ført opp

inntekter som ikke var reelle. Dermed viste regnskapene altfor gode tall som så ble benyttet til låneopptak og utvidelse av aksjekapitalen. Begge Sponsor Service-revisorene ble dømt i lagmannsretten.

Det som er mest påfallende i Sponsor Service-saken, var inntektsføring av kontrakter som ikke eksisterte i det hele tatt og hvor de samtidig ble balanseført som langsiktige fordringer. I regnskapet for 2000 var for eksempel flere poster som ikke oppfyller regnskapslovens krav til dokumentasjon balanseført under posten andre langsiktige fordringer. Den store feilen var noen gamle poster fra tidligere årsregnskap som var inkludert i denne posten. Det ble også oppdaget fordringer som reelt var tapt, men som på daværende tidspunkt fortsatt var registrert som fordringer (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13). Dette var en meget alvorlig feil som medførte at balansen blir feilaktig overvurdert.

Det finnes andre eksempler hvor feilaktige posteringer snudde selskapets tap til overskudd blant annet inntektsføring av uriktige kontrakter på ca. netto kr 55 millioner norske kroner ved utarbeidelsen av årsregnskapet for 2001. Et tilsvarende moment oppstod pr 30. september 2002, da netto uriktige bokførte inntekter var på 22 millioner norske kroner. Ved regnskapsføringen av de to ovennevnte momentene, ble det ikke foretatt tilfredsstillende legitimering av inntekter og balanseføring. Inntektsføringen av disse kontaktene snudde selskapets og konsernets negative resultater til overskudd. Dette medførte at regnskapet for Sponsor Service ASA i 2001 viste et resultat før skatt på kr 31.104.000 og for konsernet kr 31.448.000 istedenfor tap (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13).

Utbytte er en utdeling fra et aksjeselskap til aksjonærene. Ifølge asl./asal. § 8-1 fjerde ledd, jf. § 3-4) vil størrelsen aksjeselskapet kan betale i utbytte avhenge av hvor mye fri egenkapital selskapet har, og selskapets forsvarlige egenkapital og likviditet som selskapet må ha etter utdelingen ut fra den risiko som virksomheten har.

Ifølge asl./asal § 3-4 skal selskapet til enhver tid ha en egenkapital og en likviditet som er forsvarlig ut fra risikoen ved og omfanget av virksomheten i selskapet. Forsvarlig egenkapital innebærer også at selskapet skal ha fri egenkapital. Dersom selskapet ikke har fri egenkapital, har det heller ikke tilstrekkelig egenkapital. Da anbefales det ikke at selskapet skal dele ut utbytte.

Imidlertid var selskapets reelle resultat negativt og selskapet hadde heller ikke fri egenkapital, men denne gale bokføringen ga selskapets bonusutløsende overskudd for regnskapsåret 2001. Dette uriktige resultatet dannet grunnlag for utbetaling av uberettiget utbytte på 6.322.748 norske kroner (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13). Dessuten var det disse regnskapene som ble presentert overfor långivere og investorer. Selskapets ledelse klarte å kamuflere tapet og viste et bedre resultat enn det i virkeligheten var. På denne måten ble resultatet og balansen betydelig overvurdert.

7.3.3.1 Fiktive inntekter ved umiddelbar inntektsføring av provisjoner

Selskapets ledelse hadde et eget ønske om å synliggjøre en best mulig inntjening. Derfor var ledelsen for tidlig ute og foretok umiddelbar bokføring av provisjonsinntekter og periodisering av mesteparten av inntektene så tidlig som mulig, mens periodisering av tilhørende utgifter ble gjort på et senere tidspunkt. Men dette stoppet ikke der. Omkostningene til avtaleinngåelsen ble også balanseført inntil avtalen ble inngått og avskrevet etter hvert som inntektene ble fakturert.

I 1999 tok selskapet i bruk en aggressiv bokføring med umiddelbar inntektsføring. Da begynte selskapet å inntektsføre 60 % av provisjonen det året kontraktene ble inngått, mens de gjenstående 40 % ble inntektsført ved periodisering med like beløp over kontraktens levetid. Opptrapping ble stadig gjort og i 2000 ble inntektsføringsprosenten økt til 75 % det første året avtalen var inngått, og 25 % ble fordelt på den gjenstående tiden. Å inntektsføre 75 % av provisjonsinntektene før avtalene var signert og fakturering var skjedd, var et rent brudd på opptjeningsprinsippet. En slik feilføring av kontrakter førte til at regnskapet ble villedende på en avgjørende måte for kreditorer og investorer.

7.3.3.2 Fiktive inntekter ved bruk av bruttoprinsippet

I selskapet ble det ikke brukt skjønnsmessige vurderinger ved regnskapsføring ifølge grunnleggende regnskapsprinsipper. Dette skjedde blant annet ved at selskapet brukte bruttometoden på inntektsføring av hele sponsorvederlag. Dette innebærer at selskapet inntektsførte *brutto* hele avtalen selskapet hadde meglet frem. For mange avtaler, var det fastsatt en provisjon fra 20 % til 30% og resten måtte til oppdragsgivere. Til tross for en avtalt prosentandel for provisjon, gikk alle faktureringer og pengestrømmer gjennom Sponsor Service ASA. Dette vil si at den delen av beløpet som gjestod etter at de hadde trukket fra sin egen

provisjon, ble kostnadsført over kontraktens levetid. Selskapets praksis var periodisering av utgifter som tilhører avtalen, slik at netto driftsresultat kun reflekterte periodens netto opptjente inntekter til selskapet.

Selv om dette ikke gir noe effekt verken på netto kontantstrømmer, resultat eller selskapets egenkapital, vil bruttometoden allikevel blåse opp regnskapstørrelser (for eksempel totale driftsinntekter) urettmessig. Bruk av bruttometoden medførte at hele sponsorbeløpet som ble tilført idretten og kulturlivet kom direkte frem i selskapets regnskaper. Hensikten med slike føringer var å imponere banker og investorer at selskapet hadde høye inntekter.

Kort oppsummert: Selskapet regnskapsførte inntekter ut fra eget forgodtbefinnende uten å ta hensyn til når inntekter var opptjent. Sponsorkontrakter ble inntektsført på det tidspunktet selskapet selv mente kontrakten var inngått, men man ser at i mange tilfeller var kontraktene inntektsført altfor tidlig. Slike bokføringsmetoder er i strid med opptjeningsprinsippet. Selskapet inntektsførte for tidlig og for høyt uopptjent provisjonsbeløp ved inngåelse av kontrakter. Hele 75 % altså 3/4 deler av den avtalte provisjonen, ble inntektsført umiddelbart ved kontraktsinngåelsen og 1/4 ble videre fordelt over prosjektets levetid.

7.3.3.3 Fiktive inntekter ved inntektsføring av avtaler under arbeid

I selskapets regnskaper var det en egen konto kalt 1610 for sponsoravtaler som ikke var signert, men som ble balanseført som motpost til inntektsføringen. Dette vil innebære at intensjonsavtaler uten noen form for bindinger også kunne oppfattes som bindende og dermed inntektsføres uten at avtalene var inngått og signert. Derfor ble det etter hvert inntektsført avtaler som faktisk ikke var inngått ifølge forklaringer av de som var involvert. For selskapet var forhandlinger muligheter for inntekter og tidspunktet for inntektsføring.

7.3.3.4 Fiktive inntekter ved usignerte kontrakter inntektsført i årsregnskaper

Regnskapsmessig skal alt dokumenteres og godkjennes, men retten avslørte mange fiktive inntekter som er knyttet til usignerte og/eller ikke dokumenterte avtaler. I hele Sponsor Service ASAs sak er det foretatt flere feilaktige inntektsføringer knyttet til usignerte avtaler i årsregnskapene 2000-2002. Videre ser man at selskapets regnskap for 2000 var voldsomt manipulert med både inntektsføringer av usignerte kontrakter og mange feilaktige inntekter som

først ble ført inn og senere ført ut av årsregnskapet i det året. Det er nesten umulig å nevne alle momenter hvor det er inntektsført provisjoner knyttet til usignerte sponsorkontrakter og alle provisjonsinntekter som først ble ført inn og førte ut av årsregnskapene senere i hele perioden 2000-2002. Det er utrolige mange.

For bare å nevne noen, har selskapet for eksempel bokført flere millioner av provisjonsinntekter knyttet til usignerte avtaler med Telenor, if, Texaco, Internasjonale Volleyballforbundet (FIVB), Siemens osv. i 2000. Den bokføringsteknikken ble også brukt i årsregnskapene for 2001 og 2002. Jeg viser de viktigste nedenfor:

***Fiktive inntekter ved usignerte kontrakter inntektsført i årsregnskap for 2000.**

Den 31.12 2000 ble det feilaktig bokført tre fiktive provisjonsinntekter knyttet til:

- provisjon fra sponsoravtale med **Telenor** og Norsk Ishockeyforbund med kr. 937.500 og Norges Håndballforbund med kr. 1.062.500. Bokføringen skjedde uten verken dokumentasjon eller inngått avtale og beløpene sto i regnskapet frem til konkurstidspunktet.
- provisjon på kr 2.250.000 fra en sponsoravtale med **if** i forhold til Norges Håndballforbund. Bokføringen skjedde uten at det var inngått en bindende avtale med If. Pr 31.10 2001 var beløpet avskrevet.
- en sponsoravtale på kr 1.500.000 med **Hydro-Texaco** i forhold til Norges Håndballforbund. Føringen ble utført uten en bindende avtale og beløpet var avskrevet innen 31.12 2001 (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13).

Den 06.03 2000 inngikk selskapet to sponsoravtaler med FIVB og TV-avtaler på verdensbasis om internasjonal sandvolleyball. Selskapet forsøkte å forhandle en sponsoravtale med **Siemens**, men det gikk dårlig. Selv om det aldri ble inngått avtale med Siemens, inntektsførte selskapet kr 8,1 millioner knyttet til Siemens. Inntektsføringen ble tilbakeført først den 31.12 2001, men påvirkning på periodens resultat hadde allerede skjedd (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13).

***Fiktive inntekter ved usignerte kontrakter inntektsført i årsregnskapene 2001-2002.**

I 2001 har selskapet bokført provisjonsinntekter knyttet til usignerte avtaler med **Tine** og **Oslo Sporveier** i forhold til det såkalte Kollenlauget. I tilknytningen til avtale med Norges

Håndballforbundet (NHF), inntektsførte selskapet provisjon med 0,9 millioner fra en sponsoravtale med **Commit** og en provisjon på underkant av 4 millioner for en sponsoravtale med **Statoil** vedrørende NHF. Basert på et feilaktig bilag, inntektsførte selskapet den 31.12 2001 overkant av 10 millioner kr i provisjon på en avtale mellom Norges Håndballforbund og TV3 om TV-rettigighetene til norske håndballkamper inkludert landskamper for sesongene 2002/03, 2003/04 og 2004/05 (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13).

I tilknytningen til Norsk Ishockeyforbund inntektsførte selskapet over 5 millioner i provisjon på en avtale med **COOP** i 2001. Den 31.12 2001 inntektsførte selskapet kr 675.000 som provisjon på en avtale med Frontline og Norsk Sykkelforbund om et profflag på sykkel.

Den 31. mars 2001 ble det bokført to provisjonsinntekter ved salg av losjer i tilknytning til Den norske Opera til **Oslo Energi** ut fra et usignert bilag og ved avtale med det svenske Nordea om Nordisk Ski henholdsvis på kr 675.000 og 7,5 millioner (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13). Beløpet var stadig oppført i regnskapet ved konkursåpningen.

I 2001 bokførte selskapet provisjonsinntekter knyttet til usignerte avtale med Citroen og Aker i forbindelse med Kollenlauget, med **Tele 2** i forbindelsen med Hamburg Arena og det ble også feilaktig bokført inntekter knyttet til salg av rettigheter til **Media Partner**.

Den 28.02 2002 ble det ført ulike provisjonsinntekter uten dokumentasjon. Dette dreide seg om **Banetele** og Norges Håndballforbund med kr 2,25 millioner, Kistefoss og Den norske Opera med kr 750.000, **Ferd** og Den norske Opera med 750.000 og **Ringnes** og Kollenlauget med 1.875.000 kr. Samme dato ble det også inntektsført en provisjon knyttet til **Citroen** på 1.875.000 kr som gjaldt avtalen med Kollenlauget. Bortsett fra informasjonen om at beløpet er knyttet til **Citroen**, finnes det ingen underliggende dokumentasjon. Beløpet var avskrevet pr 31.12 2002 (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13).

Den 31.03 2002 ble en sponsoravtale med **Tele 2** på ca. 7,5 millioner feilaktig inntektsført. Inntektene var fra salg av rettigheter til **Tele 2** i forbindelsen med Hamburg Arena. Bokføringen som var gjort uten inngått avtale, ble avskrevet 31.12 2002.

Den 30. juni 2002 ble feilaktig inntektsført kr 6 millioner knyttet til salg av rettigheter til **Media Partner**. Inntektsføringen ble gjort uten at det var inngått noen bindende avtaler. Beløpet ble avskrevet 31.12 2002.

Den 30.09 2002, ble det inntektsført en provisjon fra **Aker** med 7,1 millioner fordelt med 600.000 i forhold til Kollenlauget og 6,5 millioner i forhold til Nordic Tournament. Beløpene ble avskrevet 1.12 2002 (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13). I de fleste tilfellene er beløpene tilbakeført innen 31. desember. Uansett hadde beløpene allerede påvirket periodens resultater og dermed var inkludert i regnskaper som var presenterte for egnskapsbrukere.

7.3.3.5 Fiktive inntekter som først ført inn og deretter ført ut av årsregnskapet for 2001

Jeg synes at året 2001 var et meget krevende år for selskapet. Ved en gjennomgang av selskapets regnskaper finner retten flere provisjonsinntekter som først ble inntektsført og tatt ut igjen av regnskapet ved avslutningen av årsregnskapet pr 31.12 2001. Selv om de aldri ble godkjent og ble tatt ut av regnskapet ved årsslutt, har imidlertid disse beløpene påvirket perioderegnskapene. Perioderegnskapene på sin side har feilaktig påvirket kreditorer, investorer, banker eller andre utenfor selskapet i sine beslutningsprosesser. Feilføringer virker villedende i forhold til selskapets økonomiske situasjon.

Den 30.04 2001 ble det inntektsført to provisjoner:

- 1) provisjon for en avtale med **Posten** og Kollenlauget på kr 1.875.000 etter et bilag signert av kun økonomisjef, og
- 2) provisjon på kr 0,5 million for en avtale med **VG** og Roforbundet (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13).

Felles for disse føringene er at bilag kun var signert av økonomisjef, ingen bindende avtale var inngått og beløpet ble tilbakeført innen 31.12 2001.

Den 30.06 2001 ble det inntektsført to provisjonsinntekter uten bindende avtaler og beløp ble tilbakeført 31.12 2001:

- 1) provisjonsinntekter med kr 1,4 millioner for en avtale med **Sparebank 1** og Norges Musikkorpsforbund (NMF).
- 2) provisjon med kr 1.875.000 for hovedsponsor for Norges Håndballforbund, og NMF (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13).

Den 30.09 2001 inntektsførte selskapet fire ulike provisjoner uten bindende avtaler og beløpene ble tilbakeført innen 31.12 2001:

- 1) provisjon på kr 1.875.000 for hovedsponsor for Norges Håndballforbund (NHF),
 - 2) provisjon med kr 1,5 millioner for en avtale med **Statoil** og Norsk Ishockeyforbund,
 - 3) provisjon og konsulentonorar vedrørende diverse skihopp med kr 1,5 millioner,
 - 4) provisjon med kr 1.265.625 for en avtale med **Møbelringen** i forhold til Norsk Håndballforbund og 55.000 knyttet til Supercup Håndball (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13).
- Det som er felles for disse fire føringene er at de var utført uten bindende avtaler, ugyldig bilag og beløpene var tilbakeført innen 31.12.2001.

7.3.4 For tidlig inntektsføring

Selskapets ledelse hadde en stor ambisjon om å føre regnskaper som synliggjorde best mulig både verdiskaping og ekspansjon som skjedde i selskapet. Selskapet opplevde betydelig nedgang i salg og driftsinntekter og da havnet selskapet i økonomiske vanskeligheter allerede i 1999. Da måtte de kjempe for overlevelsen gjennom å manipulere regnskapet etter hvert. Manipuleringen førte til at mesteparten av inntektene ble bokført på et tidligst mulig tidspunkt, mens tilsvarende utgifter ble periodisert senest mulig (TOSLO-2006-17373).

På samme måte som flere andre selskaper som lever av å spille mellommannsrollen, var forretningsmodellen til Sponsor Service AS å opparbeide kontrakter med rettighetshavere om retten til sponsering for videre salg til næringslivet som sponsorobjekter mot provisjonsvederlag.

På grunn av anstrengt økonomi, var det nødvendig for ledelsen å manipulere regnskapene for å overleve. Derfor anser ledelsen kontrakten som en mulighet for å bokføre det beløpet som formidles i sin helhet istedenfor å inntektsføre bare provisjonen som faktisk er mellommannsinntekt. Dette er en stor feil i lys av transaksjons- og opptjeningsprinsippet. Idet selskapet ikke har overtatt risiko og kontroll ved transaksjonstidspunktet, kan det ikke bokføres hele sponsorinntekten. Sponsor Service ASAs bokføring er ikke i samsvar verken med norske regnskapsstandard (NRS) eller med det resultatorienterte rammeverket. Selskapets bokføringspraksis bryter tydeligvis ikke bare med opptjeningsprinsippet, men også med transaksjonsprinsippet.

Det var avtalt en prosentvis provisjon for fullført oppgave med å skaffe sponsorer til samarbeidspartnerne (idrettsforbund, kulturinstitusjoner mv). For ethvert fullførte oppdrag som skulle generere inntekter for samarbeidspartnerne, hadde selskapet rett til å beholde bare en provisjon (20-30 %) av de sponsorinntektene de klarte å skaffe til sine oppdragsgivere.

Med transaksjonsprinsippet forstås det at inntekter skal bokføres først på det tidspunktet ansvar og kontroll for varer eller tjenester overføres. Dessverre viser rettens gjennomgang at selskapet bokførte avtaler som verken var bekreftet eller signert på bokføringstidspunktet.

7.3.5 Flytte dagens kostnader til en senere periode

Å flytte dagens kostnader til et senere tidspunkt kan være tvilsomt, men den er ikke strengt tatt ulovlige i tilfeller den metoden brukes for å maksimere verdi for selskapet. Problemet kan oppstå dersom ledelsen bruker denne metoden for i hovedsak å utnytte fleksibiliteten som finnes i lovverket for å manipulere regnskapet til egen vinning. Dette er har vært tilfelle i Sponsor Service ASA.

Sammenstillingsprinsippet gir et godt grunnlag for hensiktsmessige skjønnsvurderinger særlig i tilfeller det ikke finnes klare sammenhenger mellom utgifter og inntekter. Men selskapet tok ikke i bruk sammenstillingsprinsippet i sin bokføringspraksis. Ifølge sammenstillingsprinsippet skal påløpte kostnader knyttet til tilhørende (skapte) inntekter bokføres i samme perioden som inntekter ble opptjent. Dette har ikke alltid vært tilfellet i Sponsor Service ASA. Som det er nevnt i punktet 6.3.3.2, inntektsførte selskapet driftsinntekter med hele 75 % av provisjonen som inntekter i det året kontrakten ble inngått, mens de resterende 25 % ble fordelt over kontraktens løpetid. Selskapets praksis var å bokføre mest mulig inntekter til et tidligst mulig tidspunkt og periodisere tilsvarende utgifter senest mulig.

Når kostnader unnlates eller flyttes til en senere periode, idet inntekter bokføres tidlig i sin helhet (i inneværende periode), vil dette føre til overvurdert resultat og balanse. Dette var tilfelle i selskapet de tre siste årene (2000-2002) før konkurs, da selskapet var desperat etter å øke inntekter, redusere kostnader og dermed overvurdere balanse og resultat. Dette medførte at selskapet for eksempel valgte å utsette vedlikeholdskostnader, utviklingskostnader eller markedsføringskostnader til en senere periode for å holde rapporterte driftskostnader nede. Dette resulterer i feilaktig resultat-, balanse- og egenkapitaløkning i inneværende periode.

Et verre problem, kan oppstå når disse postene blir feilaktig balanseført istedenfor for kostnadsført. Dette skjedde da selskapet i stor grad balanseførte utgifter knyttet til lønn, i forbindelsen med avsluttede prosjekter knyttet Oslos 1000-års jubileum i 2000. Retten pekte på at selskapet brukte å balanseføre utviklingskostnader og utgifter knyttet til sponsorprosjekter (Oslo tingrett, 2006b og TOSLO-2006-17373-RG-2007-13). Metoden kan holde investorer for narr lenge, til bunnen faller ut og de plutselig taper penger (Winkel, 2006 s. 38). Avskrivninger av eiendeler over en lengre avskrivningsperiode enn det som skjønn tilsier, er et typisk eksempel på man flytter kostnader fra inneværende periode til en senere periode. Denne metoden ble benyttet i Sponsor service. Retten la til grunn at Sponsor Service balanseførte kostnader på prosjekter utover det god regnskapsskikk tillot. Lavere avskrivninger og overvurdert resultat, egenkapital og balanse.

7.3.6 Fiktive fordringer eller utelatelse av forpliktelser

Sponsor Service ASA er ikke bare kjent for inntektsføring av usignerte sponsoravtaler. Selskapet bokførte også inntekter uten reelle kontrakter (luftkontrakter). Sponsor Service ASA er også kjent for å balanseføre fiktive kontrakter som langsiktige fordringer. Dette medførte overvurdering av selskapets balanse. For å lykkes med dette, skapte selskaper svært uoversiktlige klassifiseringer av fordringer slik at det ble vanskelig å finne ut hva som var langsiktige, kortsiktige, eksterne eller interne fordringer. Når det gjaldt unnlatelse av å balanseføre forpliktelser, avdekket Oslo Tingrett, (2006a) at en forpliktelse på hele 100 millioner NOK til Europeisk Håndballforbundet ikke var balanseført til tross for en reell signert avtale.

7.3.7 Incentiver

Sponsor Service ASA var mye kjent i idrettsmiljøet. Selskapet hadde en høy veksthastighet hele veien frem til sin oppløsning i 2003. Ekspansjon var i stor grad finansiert av aksjeemisjon og låneopptak (Ryste, 2015 s.102). Hensikten til ledelsens involvering i kjøp og salg av aksjer, var blant annet å finansiere ekspansjon ved nye aksjeemisjoner, men det er ingen tvil om at mye egen vinning ligger bak dette. En feilaktig høy aksjekurs ved aksjeemisjoner gir en stor gevinst til aksjeeier og hovedmannen bak regnskapsmanipulering var samtidig gründeren, hovedaksjonæren og administrerende direktøren. Derfor var ledelsens høye ambisjon å synliggjøre omsetnings- og verdivekst i selskapet for å rettferdiggjøre stigende ekspansjon og dermed å

oppnå store aksjeemisjoner og nye låneopptak. Selskapet begynte å bryte regnskapsregler for å forhøye selskapets inntekter og dermed å tiltrekke enda flere investorer. Som følge av lav konjunktur som rammet verdensøkonomien på den tiden, ble børsen og kapitalmarkedet påvirket negativt. Da ting begynte å gå skikkelig galt i selskapet og likviditeten ble knapp. Selskapet ble avhengig av mer lånefinansiering og enda nye aksjeemisjoner. Dette resulterer i at ledelsen begynte virkelig å blåse opp inntekter for å prøve å holde tilliten til samarbeidspartner og skaffe seg nye sponsorer.

Ifølge Giroux (2004) er ledelsens motiver for å manipulere regnskapet enten å maksimere verdi for eierne eller å maksimere personlige gevinster. Motivet for manipulering kan også være status og frynsegoder (Heskestad, 2016). I retten forklarte administrerende direktør og hovedaksjonær at alle ulovlige handlinger som ble begått, var for å skaffe midler og handlefrihet til selskapet som sådan (TOSLO-2006-17373-RG-2007-13).

Ifølge ledelsen var ulike transaksjoner med å blåse opp inntekter og kundefordringer som bidro til overvurdert resultat og balansen utført for å få nye lån. For ledelsen ble alle tenkelige og utenkelige metoder for regnskapsmanipulering tatt i bruk for å holde selskapet i drift. Ifølge Bogen var hensikten å beskytte selskapet, beskytte selskapets kreditorer og medkontrahenter. Dette kan ikke stemme. Det er også viktig å understreke at det er urettmessig personlig vinning å bedre muligheter for å oppnå lån på bedre vilkår.

Mye tyder på at Bogen står som hovedperson bak manipuleringen, og han var helt bevisst at regnskaper ikke bygde på den reelle økonomiske situasjonen i selskapet. Som gründer, hovedaksjonær og administrerende direktør, var det sterke incentiver for å kunne vise til gode resultater for å fortsette ekspansjonen i selskapet og dermed fortsette å få utdelt urettmessige utbytter og bonuser (Ryste, 2015 s. 102). Han ønsket å få tilført nødvendig kapital for å fremstille selskapet som vellykket og suksessrikt og fortsette ekspansjonen på grunnlag av falske regnskaper. Til tross for likviditetstrøbbel som han selv viste årsaken til, ville han likevel fortsette regnskapsmanipulering med hensikt å bedre resultatet og dermed øke utbytte som kom han til gode. Aksjeutbytte og bonuser ble også utbetalt før likvide midler ble tilført selskapet (Ryste, 2015 s. 102). Dette er en god indikasjon på at han var mye opptatt av personlig egen vinning enn selskapets vinning.

Gal måte regnskapet ble ført på, forbedret feilaktig resultatet for selskapet og ga et bonusutløsende overskudd i 2001. Dersom regnskapet var ført riktig, skulle regnskapsmessig resultat vært negativt (tap) i det året. Den forsettlige og gale regnskapsførselen i ledelsens interesse bidro til at regnskapet ble feil og førte igjen til at styret besluttet utdeling av utbytte og bonuser som kom gründeren og hovedaksjonæren til gode. Utbyttet var i strid med allmennaksjelovens § 8-1 vedrørende hva som kan deles ut som utbytte. Grovt sett kan man si at regnskapsmanipuleringen førte til feilaktig vekst i selskapet (ekspansjon) og til gründerens egen vinning i form av utbytte, bonus og sosial status.

7.4 Oversiktstabeller av felles og ulikheter mellom de to casene

En oversiktlig tabell over Likheter:

Finance Credit ASA	Sponsor Service ASA
<p>*Selskapets form:</p> <ul style="list-style-type: none"> * ASA og var morselskap i et konsern bestående av en rekke datterselskaper i inn- og utland * to grundere med økonomiutdannelse * Suksess: Vekst-Ekspansjon * Organisasjonsstruktur: kompleks og uoversiktlig struktur * Økonomiske vanskeligheter: avhengig av ekstern lånefinansiering. * Vesentlig overtredelse av regnskapslovens bestemmelser, brudd på bokføringsloven, brudd på regnskapsprinsipper, forfalskning av bilag, endring av regnskapsdata osv. Bokføring av intensjonsavtaler. Mangel på tilfredsstillende legitimering av inntekter og aktiveringer. 	<p>*Selskapets form:</p> <ul style="list-style-type: none"> * ASA og var morselskap i et konsern bestående av en rekke datterselskaper i inn- og utland. * to grundere med økonomiutdannelse * Suksess: Vekst/Ekspansjon * Organisasjonsstruktur: en kompleks og uoversiktlig struktur * Økonomiske vanskeligheter: avhengig av ekstern lånefinansiering. * Vesentlig overtredelse av regnskapslovens bestemmelser, brudd på bokføringsloven, brudd på regnskapsprinsipper, men ikke forfalskning av bilag. Bokføring av intensjonsavtaler. Mangel på tilfredsstillende legitimering av inntekter og aktiveringer

<p>* Omtrent lignende metoder i regnskapsmanipulering:</p> <ul style="list-style-type: none"> -For tidlig inntektsføring, -Bokføring av feilaktige/fiktive inntekter, -Fiktive eller feilaktige fordringer, -Utelatelse av gjeld og forpliktelser, -Transaksjoner med nærstående/Fordringer, -Flytte kostnader til en senere periode. <p>Incentiver: - Egen vinning i stor grad:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gale bokføringer førte til uriktige inntekter og dannet grunnlag for utbetaling av uberettiget utbytte, høy lønn, bonuser, frynsegoder, sosial status og gunstig formuensutvikling på egen aksjeportefølje. Ledelsene brukte selskapets interesser for å skaffe seg selv formuer. - Å bedre mulighet for å skaffe seg lån på bedre vilkår er også en uberettiget personlig vinning. <p>- Tvilsom vinning for selskap:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Det er foretatt en god del handling med aksjer i selskapet (økt aksjekurs før aksjeemisjonen/salg). - Involvering i kjøp og salg av aksjer har vært preget av at ekspansjon finansiert ved nye aksjeemisjoner (forutsatt en høy aksjekurs. <i>Øke egenkapital, konvertering av gjeld og kundefordringer</i> - Å bedre mulighet for å ta opp lån, er vinning for selskap, men det er også en uberettiget vinning også å skaffe seg lån på bedre vilkår 	<p>* Omtrent lignende metoder i regnskapsmanipulering:</p> <p>For tidlig inntektsføring, bokføring av fiktive/feilaktige inntekter, fiktive inntekter ved bruk av <i>bruttoprinsippet</i>, fiktive inntekter ved <i>-Umiddebar inntektsføring av provisjoner</i>, Fiktive inntekter ved <i>-Aktivering av utgifter</i> ved prosjekter, Fiktive inntekter ved <i>- inntektsføringer av avtaler under arbeid</i>, fiktive fordringer eller utelatelsen av forpliktelser, fiktive inntekter knyttet til aktivering av utgifter framfor kostnadsføring, Fiktive inntekter knyttet til avskrivninger og nedskrivninger, fiktive inntekter knyttet til <i>usignerte kontrakter</i> for perioden 2000-2002. Fiktive inntekter - <i>Usignerte kontrakter</i> som ført inn og ut av årsregnskapet for 2001.</p> <p>Incentiver: - Egen vinning i stor grad:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gale bokføringer førte til uriktige inntekter og dannet feil grunnlag for utbetaling av uberettiget utbytte, høy lønn, bonuser, frynsegoder, sosial status og gunstig formuensutvikling på egen aksjeportefølje. Ledelsen brukte selskapets interesse for å skaffe seg selv formuer. - Å bedre mulighet for å skaffe seg lån på bedre vilkår er også en uberettiget personlig vinning. <p>- Ledelsen har foretatt en god del handling med aksjer i selskapet (egne aksjer), høy aksjekurs rett før aksjeemisjon/salg av aksjer gir ulovlig utbytte.</p> <p>- Tvilsom vinning for selskap:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Involvering i kjøp og salg av aksjer har vært preget av at ekspansjon finansiert ved nye aksjeemisjoner (forutsatt en høy aksjekurs).
--	---

<p>- Måten regnskapene har vært ført på har imidlertid også utvilsomt ført til et bedre resultat for selskapet (men også knyttet til egen vinning).</p> <p>-Låncoptaket reduserte umiddelbare risiko for selskapets avvikling. - forhindre likviditetskrise, men øker risiko for bankene.</p> <p>Konsekvensen:</p> <p>De gale føringene førte til å villedde utenforstående om selskapets økonomiske situasjon (ført til overvurdert resultat og balanse). Uriktige regnskapene ble brukt for å føre baklyset långivere og investorer</p> <p>• Mål med regnskapsmanipulering var:</p> <p>Å vise bedre prognoser, bedre budsjetter, bedre resultat enn realitetene og en overvurdert balanse (kundefordringer), og kamuflerer tap eller fare for tap.</p>	<p>- Å bedre mulighet for å ta opp lån er vinning for selskap, men det er en uberettiget vinning også å skaffe seg lån på bedre vilkår</p> <p>- Måten regnskapene har vært ført på, har utvilsomt ført til bedre resultater for selskapet (men også til egen vinning).</p> <p>Konsekvensen:</p> <p>De gale føringene førte til å villedde utenforstående regnskapsbrukere (långivere og investorer) om selskapets økonomiske situasjon (overvurdert resultat og balanse).</p> <p>• Mål med regnskapsmanipulering var:</p> <p>Å vise bedre prognoser, bedre budsjetter, bedre resultater enn det i realiteten er, en overvurdert balanse og kamuflerer tap eller fare for tap.</p>
--	---

En oversiktlig tabell over Ulikheter/forskjeller

Finance Credit ASA	Sponsor Service ASA
<p>•Virksomhetsområdet og forretningsmodell: Ett hovedområde: å kjøpe opp utstående fordringer fra andre selskap og drive inkasso.</p> <p>* Forretningsmodell: Å drive inkasso</p> <p>Hensikteten med regnskapsmanipulering:</p> <p>-Å tette hullet i regnskapet det vil si å gjemme gründernes gjeld eller selskapets gjeld i regnskapene gjennom uoversiktlig struktur og uklare kundefordringsmasse ga egen vinning</p> <p>-Opptak av nye lån og å holde selskapet i drift, øke urettmessig utbytte og bonuser og andre urettmessige fordeler.</p> <p>-Regnskapsjuks: består av forfalskninger av bilag, unnlattelse av bokføringen av transaksjoner</p> <p>-Endring av regnskapsdata, unnlattelse i rapportering, skyldte på hverandre.</p> <p>- Regnskapene var manipulert ved hjelp av dokumentforfalskning eller lignende for å oppnå lån.</p> <p>-Gründerne utførte ulovlige handlinger for å trekke midler ut av selskap til sin private bruk.</p> <p>* Konkurs 2003: omtrent samme periode</p>	<p>•Virksomhetsområder og forretningsmodell: Tre hovedvirksomhetsområder: sponning, hospitality/event og media & IT.</p> <p>* Forretningsmodell: mellommann mellom rettighetshaverne og sponsorene</p> <p>Hensikteten med regnskapsmanipulering:</p> <p>-Opptak av nye lån og å holde selskapet i drift, å øke ekspansjon og selvfølgelig å oppnå urettmessig utbytte, bonuser og andre urettmessige fordeler.</p> <p>-Regnskapsjukset: består av feilføringer. Selv om det var dels mangelfulle i bilagene, var det aldri forfalskede bilag eller lignende.</p> <p>-Feil som er begått i regnskapene fremstår direkte som de er gjort, og det er ikke gjort forsøk på å skjule hva slags feilaktige vurderinger som ligger bak. - alle ulovlige handlinger som ble begått, var gjort for å skaffe midler og handlefrihet til selskapet som sådan, ifølge Bogen.</p> <p>- Aldri planlagt eller gjennomført noen handlinger med sikte på å utnytte ulovlige handlinger for å trekke midler ut av selskapet.</p> <p>- Det ble tegnet et garantikonstium for en emisjon som tilsvarte hele lånets størrelse for å hindre likviditetskrise og redusere bankens risiko for tap.</p> <p>* Konkurs 2002: omtrent samme periode.</p>

Kapittel 8: Oppsummering og konklusjon

8.1 Oppsummering

I første del gikk oppgaven på å få innsikt om regnskapsmanipulering. Hoved fokus ble lagt på å forstå begrepet regnskapsmanipulering, misligheter, forutsetninger, motivasjon, incentiver og metoder som benyttes for å utføre manipulering. Metoder for å avdekke regnskapsmanipuleringer, muligheter og tiltak for å bekjempe regnskapsmanipulering, ble også satt i fokus.

For meg er det nesten umulig å avdekke kreativ regnskapsføring, hvis jeg ikke har tilstrekkelig kjennskap til begrep regnskapsmanipulering og tradisjonelle metoder som ofte brukes for regnskapsmanipulering.

Det har ingen nytte å ha bare selskapets informasjon som er allment tilgjengelig, uten at man har tilstrekkelig innsikt om regnskapsmanipulering, misligheter og metoder for å utføre regnskapsmanipulering, effekten manipuleringsmetoder har på regnskapets sentrale størrelser. Det er meget viktig å være tett på regnskapet og skaffe seg kjennskaper til metoder for å avdekke mangler og faresignaler i regnskapet og sjekke om tallene reflekterer virkeligheten. Ellers sendes det årsregnskapet til regnskapsregisteret og blir offentlig tilgjengelig for alle som ønsker innsyn.

Derfor er forståelsen av informasjon om hendelser som ligger bak tallene, avgjørende for innsikt om manipuleringsproblematikken. Den påstanden bygger på ulike momenter fra retten som viser hvordan bankene ble svindlet. Banker og investorer ble ført bak lyset og svindlet for mange millioner på grunn av at de ikke hadde innsyn. Det viser seg at bankene manglet sammenhengende forståelse av regnskapstallene i disse skandalerammede selskapene. Vi har sett i Finance Credit-saken at bankene ble lurt ved og ytet lån ut fra videreføring av tidligere kredittvurdering av selskapene, istedenfor å sjekke selskapets reelle finansielle stilling og resultat før låneavtaler (rettsak 11-045698AST-ELAG s. 4).

De neste kapitlene handlet om Finance Credit ASAs og Sponsor Service ASAs skandaler, metoder som er benyttet i regnskapsmanipulering og effekter metodene har førte til de viktige bærende regnskapsstørrelsene i disse selskapene. I lyset av innsikt fra de foregående kapitlene, har jeg forsøkt å identifisere metoder som ble benyttet for tradisjonelle regnskapsmanipuleringer

i disse skandalene og effekten de påførte regnskapsstørrelsene som er meste relevant for selskapenes kjernevirksomheter. Likheter eller ulikheter og mulige incentiver for manipulering er samlet i tabellen i punktet 6.4. De groveste regnskapsmanipuleringene og metodene som er benyttet i selskapene, var i stor grad resultat av uoversiktlige og komplekse strukturer i selskapene som gjorde det mulig å utføre manipulering.

I begge selskacene villedet ledelse regnskapsbrukere i det skjulte og holdt på med dette over lang tid. For å klare slike ugjerninger, etablerte selskapene uoversiktlige strukturer ved oppkjøp av konkurstruede selskaper og dannelse av datterselskaper, nærstående selskaper både inn og utland. Dessuten skiftet selskaper, navn, selskapsform og tilhørighet som ofte skjedde på tvilsomme måter. Uklare organisasjonsstrukturer gjorde det lett for ledelsen å skjule informasjon mellom nærstående selskaper. Gjennom dette, lyktes selskapene med å overvurdere resultat og balanse ved oppblåsing av inntekter med fiktive eller tvilsomme inntekter, bruk av bruttometoden, for tidlig bokføring av inntekter, flytte kostnader til en senere perioder osv.

Selskapenes ledelse foretok gale bokføringer som førte til feilaktige gode resultater for selskapet, med et bonusutløsende overskudd i tilfellet resultater skulle være negative, dersom bokføringer var ført riktig. Uriktige inntekter dannet grunnlag for utbetaling av urettmessige utbytter, bonuser, høye lønninger og store frynsegoder, sosial status og gunstig formuensutvikling i egen aksjeportefølje osv.

Uoversiktlige og komplekse strukturer bidro med å kamuflere tap og gjemme gjeld i selskapets nærstående- og datterselskaper. Videre bidro uklarheten i organisasjonsstrukturen til at ledelse foretok luftfakturering til nærstående og datterselskaper. Selskapene viste misvisende kundefordringer slik at det ble vanskelig eller umulig å skille inntekter knyttet til interne eller eksterne kunder. Eiendelsposter som kundefordringer, fordringer overfor nærstående, andre fordringer, avskrivninger og nedskrivninger ble tilført som overordnede poster. Dette skapte en stor uklarhet i transaksjoner. Oppfølging av inntekter, kundefordringer, gjeld, avsetninger, betingede utfall, pensjonsforpliktelser, utsatt skatt osv. ble vanskelig å gjennomføre. Mange regnskapsbrukere, spesielt banker, mistet fokus på avgjørende informasjon blant annet gjeld som ikke var balanseført og kundefordringsmassen.

På denne måten ble inntekter og balansen overvurdert uten at banker klarte å oppdage det. Siden ikke-balanseførte gjeld og kundefordringsmasser i mange tilfeller ikke var med på å danne en

riktig oppfatning av de økonomiske konsekvensene, fikk dette til slutt dramatiske konsekvenser for bankene. På grunn av misvisende informasjon, klarte bankene ikke å vurdere regnskapskvaliteten på en kritisk måte. Bankene ble ført bak lyset og fattet beslutninger på et feilaktig grunnlag og ytet lån som de ellers ikke ville gitt hvis de var klar over at regnskapet var manipulert eller at regnskapsregler var tolket på en tvilsom måte.

I de fleste tilfellene la bankene til grunn vesentlig for høye beløp for inntjening og/eller uriktig fordringsmassen mot eksterne kunder. Dette skjedde i stor grad i forbindelsen med Finance Credit ASA-saken. Noen fordringer eksisterte ikke i det hele tatt eller var allerede avskrevet som uerholdelige eller tilhørte andre selskaper i konsernet. Mange kundefordringer knyttet til nærstående selskaper ble rapportert som vanlige kundefordringer mot eksterne kunder. Andre fordringer oppsto gjennom «luffakturerer» (management fees).

8.2 Konklusjon

Hovedmålet med oppgaven var ikke å utvikle nye teorier eller raffinere en allerede eksisterende teori om regnskapsmanipulering. Det var å få en bedre forståelse av regnskapsmanipulering, incentiver, motivasjon, forutsetninger hvordan den kan forstås, hvordan den utføres, hvordan den kan avdekkes, hvem som kan utføre manipulering og hvem som kan avdekke den og mulige tiltak mot slike virksomheter. Gründerne som samtidig satt på toppen av selskapets ledelse, klarte å manipulere regnskaper med tradisjonelle metoder over lang tid uten å bli oppdaget.

Gjennom manipulering lyktes ledelsen å oppnå egen vinning (utbytte, bonus, høy lønn, aksjer, opsjoner, sosial status osv.). Ledelsen påstod at de tilegnet selskapet vinning i form av låneopptak, aksjeemisjoner som førte til ekspansjon/vekst. Men selskapets vinning er tvilsom siden den er basert på feilinformasjon. I tillegg til bokføring av fiktive inntekter ved for tidlig bokføring, bruk av bruttometode osv., hadde Sponsor Service ASA) blant annet også en kamufleringsteknikk som gikk først ut på å føre inn og tilbakeføre inntekter ved et senere tidspunkt i samme regnskapsperiode. I dette selskapet ble også funnet flere føringer som stod fortsatt uberørt (ikke avskrevet /ikke nedskrevet) på konkurstidspunktet. Den hovedhjelperen til de langtidsskjulte handlingene er kompleksiteten og uoversiktligheten i organisasjonsstrukturen. Det er i stor grad uklarerhet om nærstående og utydelig eierskapet som var sentralt i regnskapsmanipulering i disse selskapene. Kjøpte fordringer og fordringer på eksterne kunder

var de postene som var i hovedfokus i manipulering av balanse i Finance Credit ASA for eksempel. Det er gjennom datterselskaper, nærstående selskaper, ledelsen klarte å misvise inntektskilder, kundefordringer, og gjemme tap og gjeld for å oppnå lån og annen egen vinning, for eksempel feilaktige utbytter, bonus osv. I hovedsak er det egen vinning som ligger bak manipulering i begge selskaper.

8.3 Forslag til videre forskning

Det er fortsatt en lang vei å gå for å slå regnskapsmanipulering helt ned. Kreativiteten i regnskapsføring er et stadig økende samfunnsproblem. Dette krever mye og nye kunnskaper om denne problematikken for utvidet forståelse som kan bidra til slå ned manipuleringen. Det er meget viktig å forstå hvem som står bak og muligheter de har, incentiver, motivasjon, samt hvordan og hvorfor det utføres for at man kan bygge opp beredskap som kan bidra til å bekjempe dette problemet.

Forståelsen av regnskapsmanipuleringsproblematikken (metoder, incentiver, forutsetninger, motivasjon osv.) kan bidra til høy regnskapskvalitet. Dette er fordi at utarbeidelsen av regnskapet av høy kvalitet, kan være et godt grunnlag for å bekjempe regnskapsmanipulering, etter min mening. Koronapandemien vi er oppe i, kan tvinge utro ledere til å finne på enda nyere og sofistikerte metoder for regnskapsmanipulering for å kunne dekke over selskapets økonomiske vanskeligheter. Allerede de første sakene om svindel mot NAV pågår nå i domstolene. Dersom de involverte hadde kunnskaper om manipulering og konsekvenser knyttet til denne type virksomheten, ville trolig unngått å gjøre dette. Dagens samfunn er fullt av enorme muligheter og den ustoppelige teknologiske utviklingen kan lettere gjør det mulig å utføre regnskapsmanipulering og dermed villedende utenforstående om selskapets økonomiske situasjon.

Regnskapsbrukerne som er hardt rammet i disse to skandalerammede selskapene, er utenforstående brukere, nemlig banker på grunn av at de ikke hadde selskapets reelle økonomiske situasjon, da de ytet lån. Dette bringer meg til å oppfatte at regnskapskvalitet, dype forståelse av regnskapsmanipuleringsproblematikk og store konsekvenser knyttet til manipulering, er en del av de viktigste våpnene i kampen mot regnskapsmanipulering. I regnskapet kan det skjule seg en negativ utvikling og svake nøkkeltall. Det er viktig å være tett på regnskapet for å sjekke om tallen reflekterer virkeligheten og å iverksette gode metoder for å

avdekke mangler og faresignaler i regnskapet. Forskninger på regnskapsmanipulering i framtiden, bør satse på en kontinuerlig forbedring av regnskapskvalitet ved å lære metodene som best kan bidra til å forebygge og avdekke manipuleringen av regnskapet tidene som kommer. Man kan ikke bekjempe noe som man ikke vet. Derfor mener jeg at regnskapskvalitet og forståelse av metoder for regnskapsmanipulering, fortsatt vil bli viktige problemstillinger i mange år fremover.

Referanser:

Association of Certified Fraud Examiners (ACFE). Occupational fraud and Abuse is a serious problem for organizations. Report to the Nation, (2002).

Ayres, F. L., (1994). "Perceptions of earnings quality: what managers need to know." *Management Accounting [USA]*, vol. 75, no. 9, Mar. 1994, p. 27-29.

Baksaas, K.M. & Stenheim, T., (2014). Regnskapsteori. 1. utgave, 1. opplag 2015.

Bamle, M., (2019). Styrets ansvar for å unngå misligheter. *Magma* 6/2019 s. (16-17).

Barth, Elliot & Finn, 1999; DeAngelo, 1999). Market rewards associated with patterns of increasing earnings. *Journal of Accounting Research*, 37(2), 387-413.

Barth, M. E., Landsman, W. R., Lang, M. H., (2008). International Accounting Standards and Accounting Quality. *Journal of Accounting Research*. Vol. 46, No 3 Pages: 467-728. June 2008.

Beneish, M. D. (1999). The Detection of Earnings Manipulation. *Financial Analysts Journal*. Vol. 55, No. 5 (Sep. - Oct., 1999), pp. 24-36 (13 pages).

Borgen, Ø. E., (2015). Torgeir Stensrud er død. Den tidligere næringslivslederen tapte kampen mot kreften. E24

Bruu, B., (2019 s. 46-55). Mislighetsrisiko NR. 4 • 2019 s. 46-55
(<https://www.revregn.no/i/2019/4/tr04-2019-1400>).

Burgstahler, D., Hail, L. og Leuz, C. (2006). The Importance of Reporting Incentives: Earnings Management in European Private and Public Firms. *The Accounting Review*, vol. 81, nr. 5, s. 983- 1016.

Clemet, K., (2019). Målet for politikken bør være å gi folk så like muligheter som mulig

Dechow, P. & Skinner, D., (2000). Earnings Management: Reconciling the Views of Accounting Academics, Practitioners, and Regulators. *Accounting Horizons*, Vol. 14, p. 235-250.

Dechow, P. M., Sloan R. G., & Sweeney, A. P., (1995). Detecting Earnings Management. *The Accounting Review*, 70(2), 193 -225.

Demerjian, P. R., & Owens, E. L., (2016). Measuring the probability of financial covenant violation in private debt contracts. *Journal of Accounting and Economics. Volume 61, Issues 2–3, April–May 2016, Pages 433–447.* <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165410115000725?via%3Dihub>

Dichev et al. (2013). Earnings Quality: Evidence from the Field. Tilgjengelig på: <http://ssrn.com/abstract=2103384> (lesedato: 17.10.2016).

Elling, J. O., (2012). Finansiell rapportering: Gjellerup/Gads Forlag.

Fama, E. F. 1970: Efficient Capital Markets: A review of Theory and Empirical Work. *Journal of Finance* (Vol 25, No 2):383–417.

Fama, E. F., Jensen, M. C., 1983: Separation of Ownership and Control. *The Journal of Law and Economics* (Vol 26, No 2): 301–325.

Giroux, G., (2004). Detecting earnings management. Hoboken, N.J.: John Wiley & sons Inc.

Gjesdal, F., (2003) Resultatkvalitet anno 2003. *Praktisk Økonomi og Finans*, 1/2003.

Gottschalk, P., (2010). Ledelse og økonomisk kriminalitet. Oslo: Cappelen Damm.

Grønmo, S., (2007). Samfunnsvitenskapelige metoder (2nd ed.). Bergen: Fagbokforlaget.

Gulden, B. P., (2015). Den eksterne revisor. (9. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Healy, P. M., 1985. The Effect of Bonus Schemes on Accounting Decisions. *Journal of Accounting & Economics* 7: 85–107.

Healy, P.M., & Wahlen, J. M., (1999 s. 365- 383). A Review of the earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting. *Accounting Horizon*, 13(4), 365–383.

Heskestad, T., (2015). Røde flagg knyttet til driftsinntekter og varekostnader. NARF forelesning.

Heskestad, T., (2016). Manipulering av inntekter og «røde flagg». *Økonomi og regnskapstreff i Sør, Kristiansand* 2. juni 2016.

Huneide et al, (2006 s. 136). Årsregnskapet i teori og praksis.

Internasjonal revisjonsstandard (ISA) 240, (2009). «Revisors oppgaver med og plikter til å vurdere misligheter ved revisjon av regnskaper».

Istad, K. M., (31. januar 2017). Styret i Sykehusinnkjøp HF. Saksfremlegg. SAK NR 011-2017.

Jacobsen, D.I. (2018). Hvordan gjennomføre undersøkelser? (3. utg.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Jensen, M. C., Meckling, W. H. 1976: Theory of the Firm: Managerial Behaviour, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics* (Vol 3, No 4): 305–360.

Jørgensen, S.I., (2002). Hva er globalisering? Publisert: Tirsdag 04. juni 2002 - 07:00.

Kinserdal, F. (2017 s. 69-78). Hva er regnskapsmanipulasjon, og hvordan kan den best avdekkes? *Magma* 1/2017s. (69-78)

- Kinnunen, T., (2009).** Hvordan avdekke og unngå misligheter ei egen virksomhet.
- Langli, J.C., (2016).** Årsregnskapet. 10. utgave, 1. oppslag 2016.
- Lohne, A., (2013).** Hvitvasking – Et økende samfunnsproblem. Masteroppgaven fra Handelshøgskolen i Bodø. Levert 22.mai 2013
- Mehmet, M., (2003).** Kvalitativ metode for merkantile fag. Fagbokforlaget.
- Merriam, S., (1988).** Case Study Research in Education: A Quantitative Approach. San Francisco: Jossey-Bass.
- NOU- Norges offentlige utredninger 2008: 16 S. 24.** Om foretaksstyring og tiltak mot manipulering av finansiell informasjon
- (NTAES), (2019).** Nasjonalt tverretattlig analyse- og etterretningscenter. Bedrageri mot næringslivet.
- Numinnen, V., (2018).** Resultatmanipulering ved byte av verkstøllande direktør- empiriska bevis från Finland. Handelshögskolan vid Åbo Academi.
- Olsen, A.B., (2007).** Økonomisk kriminalitet (Heftet) Avdekking, gransking og forebygging- Oslo: Universitetsforlag.
- Olso Tingrett, (2006).** Sponsor Service-saken. Saksnummer. TOSLO-2006-17373
- Paik, D.G., Hamilton, T., Lee, B.B., & Yoon, S. W., (2019).** Loan purpose and accounting-based debt covenants. *Review of Accounting And Finance*. 18(2). 321-343. Link: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/RAF-10-2017-0194/full/html>. ISSN: 1475-7702. Publication date: 13 May 2019.
- Penman, S. H. (2010).** Financial Statement Analysis and Security Valuation (4 ed.). New York: Mc Graw Hill
- Pettersen, L.I., (2012).** Enkelte forhold relatert til lånevilkår og risikostyring. Praktisk økonomi & finans 02 / 2012 (Volum 28).
- Rannekleiv, L. K., (2018).** Del II: Forholdet mellom revisors og styrets ansvarsområder. Revisjon og Regnskap NR. 6 • 2018
- Samuelsen, T., (2012).** Risikostyring og internkontroll. Revisjon og regnskap. NR. 4. 2012.
- Sander, K., (04. 06.2020).** Opportunisme. eStudie.no
- Schilit, H. M., (2002 s. 28).** Financial shenanigans: How to detect accounting Gimmicks and Fraud in Financial Report. Andra upplagan. USA: Mcgraw-Hill.
- Schippers, K., (1989 s. 91-102).** Commentary on earnings management. *Accounting Horizons*, Vol. 3, s. 91.102.
- Schwencke, H. R., Haugen, D. O., Baksaas, K., M., Stenheim, T., Avlesen-Østli, E., (2018).** Årsregnskapet i teori og praksis. 21. utgave, 1. oppslag 2020.

Stenheim, T., Sundkvist, C.H. og Opsahl, A. (2017). Hva menes med regnskapskvalitet. *Magma*, 2017, (1), 64-67.

Stenheim, T. og Madsen D.Ø (2014). Regnskapsbaserte avlønningskontrakter – med vekt på målkongruens. *Praktisk økonomi og finans*, 30(2014)2: 168-183.

Stenheim, T., og Blakstad, L., (2012). Regnskapsmanipulering – definisjon, forutsetninger og incentiver. *Praktisk økonomi & Finans*, vol. 28: 2-2012.

Sotnakk, G., (2017). Immaterielle eiendeler. KPMG. Publisert: 28.02.2017 kl. 13:17.

Storebø, M., M., og Storebø, T., (2012) Incentiver for å redusere regnskapsmanipulering. En caseorientert tilnærming. Masteroppgave

Sund, P., (2013). Utfordringer for utleier og leietaker: Leasing – regnskap og skatt

Sundbye, L.M.T., og Nisted, I. M., (2017). Primære og sekundære datakilder.

TOSLO-2006-17373-RG-207-13

Thoresen, P., (2005). Styrearbeid og daglig ledelse. *Praktisk økonomi & finans* nr. 4/2005.

Vandermeersch, M., (2019). Egenutviklede immaterielle eiendeler – En veiledning for å skrive ledelsesvurdering. KPMG. Publisert: 20.11.2019 kl. 00:09.

Watts, R. L., Zimmerman, J. L., (1990). Positive Accounting Theory: A Ten Year Perspective. *The Accounting Review* (Vol 65, No 1): 131–156.

Watts, R. L., Zimmerman, J. L., (1986). Positive Accounting Theory. Prentice-Hall Inc., 1986.

Winkel, H. H., (2006). Kreativ regnskapsføring og Sponsor Service. *Masteroppgave. Norges Handelshøyskolen. Bergen, Våren 2006.*

Yin, R. K., (1989). Case Study Research: Design and Methods. London: Sage.

Internettssider:

- (oslobors.no)
- okokrim.no/ Fellende dom i Finance Credit-saken- 2004
- (<https://www.revregn.no/i/2019/4/rr04-2019-1400>)
- Meld. St. 22 (2019–2020). Finansmarkedsmeldingen 2020
- <https://ndla.no/subjects/subject:7/topic:1:183191/topic:1:105795/resource:1:93370?filters=urn:filter:433559e2-5bf4-4ba1-a592-24fa4057ec01>
- Regjeringen.no: Økonomisk kriminalitet. Artikkel Sist oppdatert: **28.02.2012.**
https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/norsk_ekonomi/okonomisk-kriminalitet-2/id415043/